

Den osynliga pappan? –
En etnografisk fallstudie kring socialarbetares
uppfattningar om pappor inom barnskyddet

Annette Linnea Ingeborg Kortman

Helsingfors universitet
Statsvetenskapliga fakulteten

Socialt arbete

Pro Gradu avhandling

December 2013

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty
Statsvetenskapliga fakulteten

Laitos – Institution – Department
Institutionen för socialvetenskap

Tekijä □ – Författare – Author
Annette Linnea Ingeborg Kortman

Työn nimi – Arbetets titel – Title
Den osynliga pappan? – En etnografisk fallstudie kring socialarbetares uppfattningar om pappor inom barnskyddet

Oppiaine – Läroämne – Subject
Socialt arbete

Työn laji – Arbetets art – Level
Pro gradu –avhandling

Aika – Datum – Month and year
December 2013

Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages
93 + 3 sidor

Tiivistelmä – Referat – Abstract

I min avhandling är tanken att undersöka socialarbetarnas upplevelse av pappor i barnskyddet. I bakgrunden ligger forskning som påvisar att papporna upplever sig diskriminerade, speciellt av sociala myndigheter. Syftet med forskningen är att redogöra för barnskyddssocialarbetarnas uppfattningar om pappor inom barnskyddet. Forskningsfrågan fokuserar på att beskriva hur socialarbetare inom barnskyddet upplever pappan och hur de beskriver honom som en del av barnskyddsklientskapet. Den teoretiska referensramen i avhandlingen är socialkonstruktionism.

Avhandlingen är en fallstudie med en etnografisk karaktär. Socialarbetarna som deltagit i forskningen har haft en betydande roll, vilket gör avhandlingen praktikrelevant. Materialet består av socialarbetarnas dokumentation av tre barnskyddsfall under en viss tid (t.ex. anteckningar under möten med klienterna, fallens aktualiseringar, fallens klientplan och uppdateringar av dem) samt fältanteckningar av deltagande observationer på en barnskyddsbyrå under två månaders tid (etnografi). Materialet är analyserat genom en kvalitativ etnografisk innehållsanalys med fokus på det latenta innehållet.

Genom analysen av avhandlingen kom jag fram till fyra olika kategorier av pappor som baserar sig på socialarbetarnas upplevelser och beskrivningar. Kategorierna är ”den ambivalenta pappan”, ”den opålitliga pappan”, ”den kritiska pappan”, och ”den maktlösa pappan”. Kategorierna beskriver barnskyddssocialarbetarnas upplevelser av hur pappan ter sig för dem i barnskyddsarbetet. En kategori motsvarar inte en pappa, utan en pappa kan i olika situationer representera olika kategorier. I materialet framkom flera olika kombinationer av kategorier i en pappa, och det bör uppmärksammas att en viss ambivalens och osäkerhet framställdes i så gott som alla pappor enligt socialarbetarnas uppfattning. Kategorin kring ”den ambivalenta pappan” var något som oftast gick att hitta i alla olika kombinationer av kategorier. Resultaten av avhandlingen kan anses valida i och med tangerande resultat i tidigare forskning.

Avainsanat – Nyckelord – Keywords

socialkonstruktionism, genus, faderskap, barnskydd

Innehållsförteckning

1.	Inledning	4
2.	Pappan i barnskyddet	8
2.1	Bakgrund	8
2.2	Syfte	9
2.3	Frågeställning	10
3.	Teoretiska utgångspunkter	11
3.1	Socialkonstruktionism	11
3.2	Kön, genus och makt i föräldraskap och socialt arbete	12
3.3	Pappor och sociala konstruktioner	14
4.	Tidigare forskning	18
4.1	Genus och kön i socialt arbete	18
4.2	Det nya faderskapet	19
4.3	Pappor i barnskyddet	21
5.	Metodologiska utgångspunkter	26
5.1	Fallstudier	26
5.2	Forskningsdesignen	29
5.2.1	<i>Deltagande observationer på barnskyddet</i>	32
5.2.2	<i>Valet av barnskyddsfallen</i>	35
5.3	Materialet	36
5.4	Forskningsetik	38
6.	Analys	42
6.1	Etnografisk innehållsanalys	42
6.2	Den etnografiska innehållsanalysen i avhandlingen	44
7.	Verkligheten på barnskyddet ur barnskyddssocialarbetarnas synvinkel	47
7.1	Barnskyddsbyrån	47
7.2	Fallen	48
7.2.1	<i>Ivar</i>	48
7.2.2	<i>Emma</i>	52
7.2.3	<i>Sissel</i>	56
7.3	Den osynliga pappan?	60
7.3.1	<i>"Den ambivalenta pappan"</i>	60
7.3.2	<i>"Den opålitliga pappan"</i>	65
7.3.3	<i>"Den matlösa pappan"</i>	69
7.3.4	<i>"Den kritiska pappan"</i>	72
7.4	Pappan – en naturlig del av barnskyddsklientskapet?	74
8.	Slutdiskussion	81
	Källor	87
	Bilagor	94

1. Inledning

Mitt intresse för frågorna kring faderskapsproblematiken väcktes i och med mitt arbete som projektledare för Projekt PAPPÅ. I och med arbetet kom jag i kontakt med pappor och undersökningar kring faderskap, men också problematiken kring jämställt föräldraskap. Projekt PAPPÅ var ett projekt administrerat av Föreningen Familjeparasoller r.f. Penningautomatföreningen och Svenska Kulturfonden finansierade projektet vars grundtanke låg i att stärka pappans roll som en aktiv och delaktig förälder i sina barns liv. Det konkreta arbetet låg i att utveckla verksamhet för nyblivna pappor. Verksamheten skulle bidra till att stöda papporna i föräldraskapet. Det finns en hel del verksamhet för mammor och även verksamhet för föräldrar där det för det mesta är mammorna som deltar. Målet med projektet var att utveckla ett koncept där papporna deltog och genom det kunde träffa andra pappor i liknande situationer och få referensstöd samt dela tankar kring faderskapet. Under projekttiden gjordes det även en undersökning kring familjevänlig praxis i företag med syfte att öka arbetsgivarens medvetenhet kring jämställt föräldraskap. Genom arbetet på Projekt PAPPÅ stärktes min tanke om att pappor upplever föräldraskapet vara i obalans mellan mammor och pappor.

Barnskyddet som instans intresserar mig personligen eftersom barnskyddssocialarbetarnas arbete är mångsidigt och man bemöter familjer i kris. Barnskyddets mål och strävan är att behandla föräldrarna lika i fall där det finns två vårdnadshavare. Jag upplevde att det skulle vara viktigt att undersöka frågeställningen inom barnskyddet då barnskyddssocialarbetarna bör ha ett sensitivt grepp när de bemöter mammor och pappor inom barnskyddet. Det finns en del stereotypa pappakonstruktioner som bidrar till uppfattningen om pappan. Tanken är att undersöka i uppfattningen som barnskyddssocialarbetarna har av pappan och genom det reflektera kring pappors upplevelser av diskriminering.

Tidigare fanns det en tydlig fördelning i samhället mellan kvinnor och män. Mannens uppgift var att hämta hem levebrödet medan kvinnan tog hand om barnen och hemmet. (Haywood & Mac an Ghail 2003, 21-22) Den underliggande konstruktionen existerar fortfarande i dagens samhälle, men brukar upplevas som föråldrad. Samtidigt skämtar man om att samhället fungerade bättre med den tydliga arbetsfördelningen som grund. Könrollerna kan tänkas ordna förhållandet mellan kvinnor och män, och vanligtvis ges mannen en högre ställning i hierarkin (Kolehmainen & Aalto 2004, 13). Det brukar

dock oftast gälla i sammanhang som äger rum delvis utanför hemmet. Mannen fungerade tidigare som familjens överhuvud, men inom hemmet var det kvinnan som styrde och ställde. Numera är konstruktionerna inte längre lika tydliga, då det är vanligt att kvinnor jobbar och gör karriär och att män på ett annat, mer aktivt sätt är delaktiga i familjelivet och barnuppfostran.

Diskussionen kring faderskapsfrågor väcktes i Sverige redan i början av 70-talet (Plantin et al 2000, 29), medan den här i Finland påbörjades under slutet av 90-talet (Eräranta 2006, 294). Faderskap och pappors aktivitet i familjelivet är ett samtalsämne som länge varit aktuellt inom flera olika vetenskapsgrenar och i den allmänna diskussionen i samhället (t.ex. Kolehmainen & Aalto 2004, 9). Samtidigt anses det att forskningen inom socialt arbetet i Finland tidigare kunde beaktas som könsneutral (Kuronen et al 2004, 5). Söderling (2006, 3) menar att pappors ökande aktivitet i familjelivet beror på att kvinnornas arbetsgrad ökat, det vill säga att det blir allt ovanligare att kvinnor stannar hemma längre tider med barnen. Vuori (2004, 40) påpekar också att fäderna blivit mer familjeorienterade.

Männens ökande aktivitet i familjelivet och kvinnornas högre arbetsgrad är fenomen som undersökts till exempel i USA, och enligt Coltrane (1996, 7-8) har andelen arbetande kvinnor ökat under de senaste decennierna. Männens roll som fäder har inte förändrats i samma takt som kvinnornas arbetsgrad blivit högre (ibid). Det är inte heller längre en självklarhet att det är kvinnan som skall ta ut familje- och vårdledigheten, pappornas engagemang här ökar sakta men säkert, även i och med den nya lagen kring ledigheter för pappan som trädde ikraft 1.1.2013. Faktum är att föräldraskapet och rollerna som föräldrar är i förändring. Frågan blir hur uppfattningarna inom det sociala arbetet inom barnskyddet följer utvecklingen och hur pappan upplevs inom professionen.

Den här avhandlingen fokuserar på de uppfattningar barnskyddssocialarbetare har om pappor till barn som är barnskyddsklienter. Syftet är att redogöra för barnskyddssocialarbetarnas uppfattningar om pappor inom barnskyddet. Det är alltså frågan om förståelse av helheter. För att komma in i känslan av förståelsen bör man tolka helheter, det vill säga att man bör ta i beaktande språk, kultur och t.ex. mimik och det som förblir osagt. (Geertz 1973, 2) Frågeställningen i avhandlingen är könsspecifik, det vill säga att jag i avhandlingen koncentrerar mig endast på

barnskyddssocialarbetarnas uppfattning om pappor (män). Genusforskning är en naturlig utgångspunkt i avhandlingen och dess teoretiska referensram utgår från socialkonstruktionism. Genusforskningen är intressant eftersom socialt arbete anses vara en kvinnoprofession och majoriteten av socialarbetarna är kvinnor (Kuronen et al 2004, 6). Det är också viktigt att göra skillnad på forskning om pappor och forskning om pappor ur mammors synvinkel (Kolehmainen & Aalto 2004, 10-11). Avhandlingen behandlar forskning om pappor ur barnskyddssocialarbetarens synvinkel.

En barnskyddssocialarbetares främsta uppgift är att driva barnets sak och fatta beslut som gynnar barnets välfärd, vilket leder till att det kan vara svårt att beakta alla parterns önskemål vid beslutet (Petrelius 2004, 68). Forskning påvisar även att många barn som är barnskyddsklienter har upplevt att socialarbetaren inte lyssnat på dem tillräckligt, men att det finns antydningar på att det håller på att förändras, det vill säga att det sociala arbetet utvecklas och att man mer och mer poängterar barnets åsikt i saken (Scourfield 2003, 15-16). Socialarbetarens roll är att övervaka familjens ansvar för barnet samt säkerställa barnets trygghet i hemmet. I praktiken är det en svår balansgång mellan att åstadkomma förändring samtidigt som familjens integritet bör tas i beaktande (Hurtig 2003, 10). Socialarbetaren skall kunna sätta saker och ting i viktighetsordning med barnets bästa som grund, men ifall modern beaktas som den naturligare vårdnadshavaren, kan besluten då fattas ur ett könsneutralt perspektiv? Det borde inte finnas någon grund för diskriminering av fäder som vårdnadshavare då det finns undersökningar som påvisar att män och kvinnor handskas med barn lika bra (Sinkkonen 2009, 202).

Min avhandling är en kvalitativ fallstudie med etnografiska drag. Frågeställningen är praktikrelevant i och med att det är praktiken som undersöks och forskningsdeltagarnas roll i undersökningen är betydande. Mitt material består av barnskyddssocialarbetarnas dokumentation kring tre barnskyddsfall samt fältanteckningar som jag producerat genom deltagande observationer och reflexiva diskussioner med socialarbetarna på en barnskyddsbyrå. Avhandlingen har jag byggt upp som en fallstudie, då barnskyddsbyrån jag utfört forskningen på kan beaktas som ett fall. Tanken är att genom materialet undersöka hur socialarbetarna konstruerar och ser på pappor inom barnskyddet. Genom dessa konstruktioner ämnar jag fundera kring varför papporna upplever att de uppfattas som sämre föräldrar i barnskyddssocialarbetarnas ögon.

I kapitel två ”Pappan i barnskyddet” redogör jag för avhandlingens bakgrund, frågeställning och syfte. I det tredje kapitlet ”Teoretiska utgångspunkter” diskuterar jag socialkonstruktionismen och hur jag tillämpat den i avhandlingen. I det fjärde kapitlet ”Tidigare forskning” redogör jag för hur genus och pappor uppfattas i socialt arbete samt för hur pappor uppfattas specifikt i barnskyddet. Jag tar upp en del aktuell statistik kring faderskap och föräldraskap. Det femte kapitlet ”Metodologiska utgångspunkter” är en redogörelse över vad fallstudier med ett inslag av etnografi och praktikforskning innebär för min avhandling. Jag berättar också om materialinsamlingen samt om mitt material i förhållande till liknande forskning. De etiska aspekterna för avhandlingen diskuteras i kapitlet. Analysen för forskningen finns presenterad i kapitel sex, medan kapitel sju fokuserar på den empiriska delen. I kapitel sju berättar jag om forskningsmiljön och presenterar de enskilda fallen jag undersökt. Här presenteras även de resultat som framkommit i analysen. Kapitel åtta är ett sammandrag av avhandlingen i form av slutdiskussion.

2. Pappan i barnskyddet

Det är påvisat att socialarbetare lyssnar mer på mamman i ärenden gällande barnet (Jousimäki & Kosonen 2009, 8; Scourfield 2003, 6). Fadernskapet anses nu genomgå stora förändringar och det finns ännu inte någon direkt definition på vad ett gott faderskap innebär i vårt samhälle (Huttunen 2001, 9). Därför anser jag det viktigt att undersöka barnskyddssocialarbetarnas tankar om pappor som föräldrar. I kapitlet berättar jag om bakgrunden till forskningen samt dess frågeställning och syfte.

2.1 Bakgrund

Det finns en uppfattning om att mammor har en bättre förmåga att ta hand om barnen och att barnuppfostran är naturligare för kvinnor än för män (Autonen-Vaaraniemi 2004, 237-238; Jousimäki & Kosonen 2009, 8). Det framkommer i undersökningar att barnskyddsarbetet har en lång tradition av att fokusera på modern (Scourfield 2003, 19). Dagens pappor påstås samtidigt vara aktivare än tidigare och delta mer aktivt i familjelivet. Vi får med jämna mellanrum läsa t.ex. i tidningar om att pappor känner sig diskriminerade som föräldrar vid olika instanser. Det är också påvisat att mammor i allmänhet uppfattas som barns vårdnadshavare i första hand (Kuronen et al 2004, 13; Petrelius 2004, 54 m.fl.).

Trots att det i de nordiska länderna antas var jämställt mellan kvinnor och män (speciellt för kvinnor på arbetsmarknaden och män i familjelivet) har vi ännu inte nått jämställdhet i praktiken (Rantalaiho et al 1997, 4-5). Enligt internationella undersökningar kan man beaktas som en dålig far utan att det leder till någon barnskyddslig åtgärd, det är först då modern inte klarar av att ta hand om barnen som det anses motiverat att vidta åtgärder (Kuronen et al 2004, 13). I praktiken innebär det att man ofta tänker att pappan inte behöver ha en lika bra förmåga att ta hand om barnet i och med att mamman delvis kan komplettera de förmågor som pappan saknar. I problemsituationer ges pappan flera chanser än mamman i och med att man utgår ifrån att papporna egentligen är ”mammornas hjälpredor”, som hamnar lära sig att ta hand om barnet. Förmågan att ta hand om barnet ”kommer av naturen” för mammorna. Det här är något som tyder på att föräldraskapet ännu har en kvinnlig norm. Samtidigt påpekar Vuori (2004, 39) att de jämställdhetsdiskussioner som pågår sällan egentligen behandlar familjelivet. Jämställdhet mellan könen överlag kan uppfattas som en komplex fråga.

Utmaningen med jämställdhetsproblematiken i Finland är att den allmänna uppfattningen tycks vara att vi redan är jämställda. Problemet här blir oftast att könet över huvudtaget inte tas i beaktande, vilket inte direkt tyder på könsneutralitet, utan snarast på könlöshet. (Saari 2006, 115) I avhandlingen utgår jag från att föräldrarna behandlas jämställt ifall både mamman och pappan är vårdnadshavare och socialarbetaren är i kontakt med dem båda, speciellt då fallet utreds. Samtidigt som ett jämställt bemötande borde vara en självklarhet bör man också beakta det faktum att det kanske inte alltid uppfylls. Jämställdhet inom barnskyddet innebär att båda föräldrarna involveras i processen så att båda kan påverka och ges möjlighet att ta ställning till och bli hörda i fallet. Barnskyddsfall är ofta komplexa och mångfacetterade, vilket kan göra ett rationellt och systematiskt arbete med familjen svårt.

Kolehmainen & Aalto (2004, 11) menar att faderskap framför allt är förhållandet till barnet. Också Huttunens (2001, 57) definition på vad en pappa är föreslår att det är frågan om en man som inte fött barnet, men som har ett nära förhållande till det. I avhandlingen utgår jag ifrån att båda föräldrarna inkluderas i klientskapet och beaktas som jämställda uppfostrare, då båda föräldrarna är vårdnadshavare till barnet. Ifall bara den ena föräldern är laglig vårdnadshavare till barnet blir frågeställningen annorlunda då barnskyddet inte gör beslut kring vårdnadsfrågor. I avhandlingen undersöker jag i första hand familjer där båda föräldrarna är lagliga vårdnadshavare. Speciellt viktigt är det då fallen inom barnskyddet kan vara mycket olika; det kan till exempel handla om någondera eller båda föräldrarnas bristande förmåga att ta hand om barnet eller också kan barnet själv med sitt beteende ge upphov till barnskyddslig oro.

2.2 Syfte

Syftet med avhandlingen är att redogöra för barnskyddssocialarbetarnas uppfattningar om pappor inom barnskyddet. Petersson (2006) menar att det ofta är så att föräldrar inte behandlas lika i barnskyddsärenden och att mödrarna granskas noggrannare än fäderna. Det finns undersökningar som tyder på att barnskyddet överlag är ett kontrollsystem för kvinnors moderliga kunskaper (Kuronen et al 2004, 13). Motsvarande problematisering kring hur pappor bemöts och hur faderskap konstrueras inom barnskyddet saknas. I avhandlingen utgår jag från att också pappor är en del av familj helheten och pappor, på motsvarande sätt som mammor, är föremål för socialarbetares bemötande. Avsikten är

att beskriva vad pappans roll är i barnskyddssammanhang samt studera utgående från hurdana faderskapskonstruktioner bemöts pappor av socialarbetare i barnskyddet.

2.3 Frågeställning

Att forska inom barnskyddet är aktuellt eftersom barnskyddet är en instans som med jämna mellanrum lyfts upp till diskussion med diverse braskande rubriker (se t.ex. Hurtig 2003, 10). Under år 2013 har t.ex. fallet Erika varit under syn även i allmänheten. I avhandlingen undersöker jag heterosexuella familjer, vilket innebär att papporna i avhandlingen är heterosexuella män och mammorna heterosexuella kvinnor. Själva begreppet faderskap behöver i sig inte vara relaterat till heterosexualitet över huvudtaget (Lupton & Barclay 1997, 16), men för att begränsa avhandlingens fokus har jag gjort denna avgränsning.

Forskningsfrågorna i avhandlingen fokuserar på hur professionella barnskyddssocialarbetare bemöter och arbetar med familjer inom barnskyddet och vad de konkret berättar, med fokus på pappan i familjen. Jag undersöker praktiken och eventuella skillnader i hur de olika familjerna bemöts, behandlas och hur man arbetar med dem för att hitta en lösning på familjens situation. Mitt fokus ligger på att beskriva hur barnskyddssocialarbetarna upplever papporna som är involverade i sina barns ärenden. Jag undersöker problematiken genom att analysera vad socialarbetarna säger, hur de berättar och på vilket sätt de dokumenterar kring fall; vad skrivs om fallen med fokus på pappan. Vad säger barnskyddssocialarbetare om och till pappor i barnskyddet och hur dokumenteras det kring familjernas fall? På vilket sätt pratar man om pappan då han inte själv är närvarande? Materialet i avhandlingen består av tre barnskyddsfalls dokumentation samt fältbeskrivningar.

Genom analysen är målet att framställa socialarbetarnas uppfattning av papporna inom barnskyddet. Materialet analyseras genom en innehållsanalys som styrs av materialet. Studiens avsikt är att bidra till en djupare förståelse av barnskyddssocialarbetarnas uppfattning om papporna i barnskyddet.

3. Teoretiska utgångspunkter

3.1 Socialkonstruktionism

Socialkonstruktionism är en teoretisk-metodologisk referensram, som innebär bland annat att utmana den kunskap vi tar för givet (eng. taken-for-granted knowledge) (Burr 1995, 17). Socialkonstruktionism passar som teoretisk referensram speciellt i forskning som t.ex. har etnometodologisk-etnografiska drag (Jokinen 1999, 37-38). Det innebär i praktiken forskning som utspelar sig i vardagliga situationer och koncentrerar sig på individers uppfattningar. Berger & Luckmann (1966) menar att sociala konstruktioner uppstår oundvikligen av mänskliga handlingar.

Diskursanalys, retorik, diskussionsanalys och semiotik är andra metodologiska inriktningar (förutom etnometodologisk etnografi) som ofta har socialkonstruktionism som teoretisk referensram (Jokinen 1999, 38). Det som förknippar dessa inriktningar med socialkonstruktionism är att de koncentrerar sig på hur den sociala verkligheten konstrueras genom språket och kulturen.

Socialkonstruktionism kan ses som en teoretisk inriktning med influenser från bland annat filosofi och sociologi (Burr 1995, 1-2). Burr (ibid, 3-5) menar att det finns fyra så kallade nyckelantaganden för socialkonstruktionism;

1. En kritisk ståndpunkt till kunskap som tas för givet,
2. Historiska och kulturella särdrags påverkan av fenomen,
3. Kunskap upprätthålls av sociala processer och
4. Kunskap och sociala processer går hand-i-hand.

Burr (ibid) menar att det i det första nyckelantagandet handlar om till exempel varför vi människor ofta delas in i grupper enligt kön (mamma=kvinna, pappa=man) och inte till exempel enligt längd eller hårfärg (mamma=blont hår, pappa=brunt hår). I avhandlingen kan det tillämpas i och med att mamman enligt undersökningar upplevs vara ”föräldern i första hand”.

Historiska och kulturella särdrags påverkan av fenomen innebär att tiden vi lever i och det förflutna påverkar framtiden. Det går inte att motivera kunskap utan att ta i

beaktande det förflutna samt kulturens påverkan av kunskapen. I avhandlingen kan man tolka det som att kulturen utvecklat uppfattningarna om att mamman har en bättre förmåga att ta hand om barnen.

I det tredje nyckelantagandet syftar man delvis på att människan och hennes handlingar upprätthåller kunskap. Om vi utgår från att kunskapen är att mamman bättre kan ta hand om barnen märker vi att den kunskapen stärks i och med att mamman tar ut mer familjeledigheter än pappan för att ta hand om barnet. Samtidigt förknippas det fjärde nyckelantagandet med det tredje nyckelantagandet då kunskap och sociala processer anses sammanknippade. Det är frågan om en cirkel där mamman upplevs vara en bättre förälder och tar ut mer familjeledigheter. Samtidigt styrks mammans roll i och med att hon tar ut med tid med barnen.

3.2 Kön, genus och makt i föräldraskap och socialt arbete

Begreppet kön (eng. sex) syftar på det biologiska könet (man/kvinna) men vid frågan om genus (eng. gender) är det grovt definierat frågan om det sociala könet (Keskinen 2004, 35). Genus går också att koppla till vad människan gör (Rantalaiho et al 1997, 6), vilket kan anses vara en socialkonstruktionistisk aspekt. Connell (2003, 9) definierar genus som en ”nyckeldimension i vårt privatliv, våra sociala relationer och vår kultur” och i allmän användning kan genus också definieras som den kulturella skillnaden mellan män och kvinnor.

Själva ordet genus har sitt ursprung i latin och betyder ”slag, sort, släkte, kön”. Det svenskspråkiga begreppet genus har kommit ur engelskans ”gender”, då tanken om ett mångdimensionellt synsätt på kön behövdes. (Hirdman 2003, 11-12, 16.) Connell (2003, 21-22) menar att genus beskriver samhällets förhållningssätt till människokroppen. I 1960-talets England myntades begreppet genus för att beskriva processen där man uppfostras till kvinnor och män (Pulkkinen 2000, 49). Därav kom också den förenklade beskrivningen kring att genus syftar på det sociala könet. Pulkkinen (ibid) menar att man med begreppet genus ville understryka att könet är något som byggs upp socialt och inte direkt är förknippat med den fysiska kroppen.

Socialt arbete uppfattas i allmänhet som ett kvinnoyrke som starkt är förknippat med omvårdnad (Juhila 2006, 15). I praktiken är majoriteten av socialarbetarna kvinnor och

omvårdnad överlag uppfattas vara en kvinnlig egenskap. Män som klienter kan upplevas som tysta eller osynliga inom barnskyddet trots att det i officiella dokument ofta refereras till ”föräldrarna” (Scourfield 2003, 104; 121).

I socialt arbete kan man tänka sig att det finns en maktposition mellan socialarbetare och klient, vilket bidrar till att man har en förväntning om de olika rollerna i förhållandet. Heiskala (2000, 98) jämför en sådan roll, där förväntningarna för att handla på ett visst sätt finns, med läkare och patienter. I ett sådant förhållande menar Heiskala (ibid) att rollfördelningen är tydlig och bygger på ett konstruktionistiskt perspektiv. Enligt min tolkning går ett liknande förhållande eller en liknande rollfördelning också att hittas i det sociala arbetet, inte minst inom barnskyddet. Föräldern kan uppfatta sin roll delvis underlägsen socialarbetaren i och med maktförhållandet.

Föräldraskap ur ett könsperspektiv har redan en tid varit på agendan både inom media och i forskning, och det har blivit populärt att tala om mammor och pappor separat. Under en längre tid var mammans och pappans roller klara och fördelade enligt kön, då kvinnans huvudsakliga uppgift var att vara mamma och allt kvinnan gjorde skulle på något sätt vara moderligt (Vuori 2004, 31-32). Man kan till och med tala om att kvinnan upplevdes vara ”född med en moderlig gen”, och att bli mamma skulle vara en självklarhet och rentav en kallelse för kvinnan. Mannens uppgift var enligt tradition att försörja familjen.

Inom genusforskning har man undersökt den rådande könshierarkin där män rankas högre än kvinnor (Rantalaiho et al 1997, 7-8). Könshierarkin inom socialt arbete kan delvis upplevas omvänd. Socialarbetaren (som allt som oftast är kvinna) tolkas ha makt över klienten och det kan bli frågan om att en kvinnlig socialarbetare bestämmer över pappans rättigheter och skyldigheter till sitt barn. Herz och Kullberg (2012, 128-129) påpekar att det bör kommas ihåg att makt är något som inte uppstår av sig självt. Det är frågan om processer som upprätthålls. Man kan alltså inte bara konstatera att socialarbetare har makt över klienterna utan det är en process som skapas i vare enskilt möte mellan klient och socialarbetare.

Då könsrollerna var strikta innebar det också att maktrelationen mellan föräldrarna var annorlunda i hemmet än utanför (Autonen-Vaaranemi 2004, 237-238). Mäns inställning

till deltagande av hemvården har förändrats och i dagens läge deltar män mer än tidigare i hemvården. Hur arbetsfördelningen i hemmet ser ut diskuteras ofta med den man lever tillsammans med (ibid). Huttunen (2001, 9) menar att faderskapet just nu är i en stark våg av förändringar då ingen egentligen kan definiera vad gott faderskap innebär.

Finland har under flera tillfällen nämnts som en föregångare i jämställdhetsfrågor. Huttunen (2001, 38) menar att kvinnornas deltagande i arbetslivet i och för sig inte är något nytt, utan det nya är att kvinnorna kräver att få dela på ansvaret för hemmet och barnen. Samtidigt menar Huttunen (ibid, 72) att det inte i Finland hunnit utvecklas en riktig ”hemmafrukultur”, då speciellt familjerna på landsbygden var stora och även modern behövdes som arbetskraft på gården.

Mykkänen (2010, 127) menar att den tydliga könsfördelningen som finns i föräldraskap håller på att utvidgas, samtidigt som tankarna kring föräldraskap håller på att bli öppnare och mer vida. I och med det kan man också tänka sig att den kvinnliga normen i föräldraskapet vidgas. Även Sinkkonen (2009, 196) påpekar att målet inte borde vara att pappan och mamman är likadana, utan snarare att de kompletterar varandra. Överlag så menar Vuori (2004, 50) att fäder brukar beskrivas mångsidigare än mödrar.

För att kort jämföra faderskap med moderskap kan man konstatera att moderskap i proportion anses vara en större förändring i livet än faderskap (Eggebeen & Knoester 2001, 381). Faderns roll i hemmet kunde tidigare ses som strikt biologisk, medan moderns roll var både biologisk och social (Haywood & Mac an Ghail 2003, 21-22, 44). De gamla traditionerna fungerar inte längre, men några nya fungerande traditioner har heller inte ännu uppkommit (Mykkänen 2010, 15). Mykkänen (ibid, 18) menar också att en sak som kan tänkas begränsa ett aktivt deltagande faderskap är problematiken i att pussla ihop vardagen; arbete, fritid, vänner, familj, samt skillnader mellan könen. Däremot är det motiverat att säga att ett gott föräldraskap inte är något som finns i generna, varken hos kvinnor eller män, utan det är något som man lär sig och som alla kan lära sig (Huttunen 2001, 122).

3.3 Pappor och sociala konstruktioner

Det finns en del stereotypa pappabilder som kan tänkas byggas på den allmänna uppfattningen kring vad en pappas roll är. Det finns också en del forskning kring de

stereotypa pappabilderna och en stor del av dem har enligt undersökningar visat sig vara helt eller delvis föråldrade. I Väestöliittos publikation *Isyyden kielletyt tunteet* (Jämsä & Kalliomaa 2010, 21-29) tas åtta olika allmänna uppfattningar kring pappan och hans roll upp:

- pappan hämtar hem levebrödet och ser till att det finns ett hem att bo i,
- pappan är mycket borta hemifrån,
- pappan har ett avlägset förhållande till barnet,
- pappan är våldsam,
- den egna pappan är en förebild,
- pappan talar inte om känslor,
- pappan upplever att det är mängden som räknas då det gäller sex,
- pappan är en andrahandsförälder.

De här allmänna uppfattningarna kring pappans roll kan anses vara sociala konstruktioner. Uppfattningarna har delvis uppkommit genom kultur och vana i samhället. Dessutom är det motiverat att påstå att konstruktionerna är beroende av sammanhanget.

Som ett exempel på hur de ovan nämnda pappabilderna är socialt konstruerade kan vi ta uppfattningen om att pappan är en andrahandsförälder. Det som bidragit till uppfattningen om pappan som en andrahandsförälder är kulturen och det sociala sammanhanget. Det innebär också att uppfattningen om pappan som andrahandsförälder inte nödvändigtvis gäller i alla sammanhang. Tidigare var arbetsfördelningen i hemmet tydlig, vilket bidrog till att mamman uppfattades som den föräldern som tog hand om barnet och hemmet. Pappans huvudsakliga uppgift var att hämta hem levebrödet, vilket resulterade i att pappan var mer borta hemifrån. Det resulterade i tanken om att pappan är en andrahandsförälder, då pappan var mindre hemma och således tog mindre hand om barnen. Genom kultur och sammanhang bildades konstruktionen kring att pappan är en andrahandsförälder. I dagens läge kan denna konstruktion anses föråldrad då faderskapet uppfattas vara i förändring överlag.

Ett annat exempel kunde vara uppfattningen om att den egna pappan är en förebild. Den tidigare rollfördelningen inom familjen bidrog också med tanken om att pappan var familjens överhuvud. I och med sammanhanget upplevde ofta barnen i familjen (speciellt söner) att pappan var en förebild för dem. Då rollfördelningen inom

familjen förändrats och samhällsstrukturerna utvecklats är pappans roll som familjens överhuvud inte längre tydlig. Samtidigt menar Oulasmaa & Saloheimo (2010, 26-27) att många pappor i dagens läge hellre bildar sig en uppfattning om vad ett gott faderskap innebär genom sina vänner som är pappor. Delvis har man också ha sin egen pappa som förebild, men då förhållandet till den egna pappan kan vara mycket distant har man hellre villat hitta förebilder till faderskapet någon annanstans.

I båda exemplen kan man tydligt se hur kulturen i samhället präglat de sociala konstruktionerna av uppfattningar kring faderskap. Som sagt har det också en stor betydelse för utvecklingen av de sociala konstruktionerna hur sammanhanget sett ut. Speciellt den stereotypa pappabilden kring att pappan är en förebild påvisar ett tydligt band till sammanhanget. Här präglar den egna uppfattningen och erfarenheten kring hur den egna pappan varit till hur man själv vill vara som pappa. Samtidigt har kulturen i samhället och sammanhanget styrt det hur faderskapet sett ut tidigare och vad som uppfattats vara gott faderskap under den tiden.

Inom alla de sociala konstruktionerna kring pappabilderna spekulerar även en del tankar kring genusordningen. Tankar och kunskap om att genusordningen håller på att förändras innebär i praktiken att rollerna inom familjen kan vara otydliga, ostrukturerade eller helt enkelt bara avvika från det traditionella. Det kan också tolkas som att de sociala konstruktionerna inom samhället ligger i förändring. Lupton & Barclay (1997, 19) menar att familje- och genusrollerna i familjen numera är flexibla och ständigt föränderliga. Socialarbetarna ska kunna få en insyn i hur just den granskade familjen byggt upp sina familjerelationer, samt hur dynamiken inom familjen ser ut, för att kunna hjälpa familjen på rätt sätt.

Den rådande genuskonstruktionen inom socialt arbete påverkar tydligt också bemötandet av familjer och speciellt av pappor. Det kan påstås att mannen och manlighet ännu idag beaktas som norm i samhället, vilket innebär att ett yrkes status kan falla eller stiga, beroende på hur många kvinnor och män som jobbar inom branschen (Rantalaiho et al 1997, 7-8). Strukturer som denna förändras långsamt, trots att diskussionen om jämställdhet och genusperspektivet starkt varit framme och världens regeringar redan år 1995 under Förenta Nationernas fjärde kvinnokonferens lovade att beakta det i all sin verksamhet (Saari 2006, 109). I Finland preciserades jämställdhetslagen år 2005, då 4§ om ”myndigheternas skyldighet att främja

jämställdheten” lades till. Överlag så är jämställdhetslagens ändamål (1§) ”att hindra diskriminering på grund av kön och främja jämställdheten mellan kvinnor och män samt att i detta syfte förbättra kvinnans ställning i synnerhet i arbetslivet”. Lagen behandlar inte familjekonstruktionen.

4. Tidigare forskning

Forskning inom socialt arbete i Finland var ofta tidigare könsneutralt (Kuronen et al 2004, 5). Med könsneutralitet menas att man inte skilt på fäder och mödrar, utan kanske endast talat om föräldrar. Däremot kan det påstås att man ofta med ordvalet föräldraskap och förälder fokuserat på modern. Att forska kring något ur ett könsperspektiv har varit relativt ovanligt och den forskning som finns är fortfarande färsk och ganska försiktig i sina uttalanden. Problematiken ligger i att man automatiskt förknippat ordet förälder med mamman, vilket leder till att pappan kan tänkas bli åsidosatt, speciellt t.ex. då föräldrarnas åsikt efterfrågas.

4.1 Genus och kön i socialt arbete

Överlag är begreppen förälder och familj könsneutrala begrepp. Kuronen et al (2004, 7) menar att det här kan innebära att man inte ser könsspecifika problem i familjen och således inte heller kan erbjuda en lösning till dem. Dessutom bemöter socialarbetarna klienterna som män och kvinnor trots att man strävar efter ett könsneutralt bemötande (ibid, 8).

Herz och Wallroth (2012, 72) stöder min tanke om socialt arbete som ett kvinnligt dominerat område, men även statistik kring situationen i Finland påvisar påståendet. I Finland arbetar över en fjärdedel av kvinnorna inom social- och hälsovårdsbranschen. Inom branschen arbetar ungefär tio procent män. Fördelningen har hållits relativt oförändrad under 2000-talet. Kring 90 % av socialarbetarna är kvinnor. (THL Statistikrapport 10/2013) Samtidigt som det finns en brist på socialarbetare överlag kan det påstås att det också finns en brist på män inom social- och hälsovårdsbranschen. Det är svårt att uppehålla en ”könsneutral” arbetskultur, då det inte finns män på alla arbetsplatser.

Kullberg (2012, 7) påpekar att det är viktigt att socialarbetaren inte agerar könsblint, utan är medveten om och tar hänsyn till kön och genus i det sociala arbetet. Han menar att socialarbetaren jobbar för att främja klientens (man eller kvinna) välmående och ett kön- och genusmedvetet sätt här gynnar målet. Kullberg et al (2012, 41) påpekar också att ett genusperspektiv inom bl.a. socialt arbete numer ses som en självklarhet, trots att själva begreppet kan tänkas vara relativt nytt. Dessutom är ett genusperspektiv i socialt

arbete också viktigt, då olika sociala problem tenderar att uppträda i olika omfattning hos kvinnor och män (ibid, 47). Överlag så kan man påstå att mäns sociala problem ofta innebär brottslighet i någon form medan kvinnors sociala problem kan tolkas falla inom lagens ramar (ibid, 53-54).

I genusmedvetet socialt arbete är det också viktigt att komma ihåg att arbetet inte endast innebär t.ex. att främja kvinnans situation. Det handlar om att vara medveten om de skillnader som finns mellan kvinnor och män och att genom olika insatser komma till resultat som gynnar båda (Herz & Kullberg 2012, 104). Genusmedvetenhet och genussensitivitet är begrepp som står nära varandra i sin betydelse. Genussensitivitet innebär att man tar i beaktande de olika könen i allt man gör och på alla nivåer (Anttonen 2006, 1). Man ger utrymme för var och en som individ att bilda och uttrycka sina egna åsikter och tar dessa i beaktande. Då man jobbar genussensitivt ifrågasätter man delvis uppfattningar som är starkt förknippade med kön. Att arbeta genusmedvetet eller genussensitivt innebär heller inte att man behandlar och bemöter män och kvinnor lika. Det handlar om en ständigt pågående diskussion kring könsfrågor och vad de kan innebära i förhållande till sociala problem och hur lösningen ter sig i specifika fall där kvinnor och/eller män är klienter (ibid, 141).

4.2 Det nya faderskapet

Forskning tyder på att faderskapet är i ett brytningsskede, då den traditionella rollen som försörjare inte längre är norm, men då det inte heller uppstått något entydigt ”nytt faderskap” (Eräranta 2006, 296). Det menas att det nya faderskapet kan anta två riktningar; antingen blir det frågan om endast en biologisk och juridisk far eller så blir det frågan om en vårdande och deltagande far (ibid). Kolehmainen & Aalto (2004, 15) påpekar dock att faderskap som fenomen beror på tid och rum och har flera nivåer, vilket också påvisar den socialkonstruktionistiska komplexiteten i faderskap.

I texter som behandlar faderskapets förändring, skriver man ofta om ”det nya faderskapet” (bl.a. Plantin et al 2000, 38; Kivimäki 1997, 90; Mellerström 2006). Med uttrycket avses hur fäder i dagens läge är mer medvetna om familjelivet och deltar i barnuppfostran mer än tidigare. Det diskuteras mycket om utmaningarna i en ”modern” fars vardag, där arbetsliv och familjeliv ska balanseras (Mellström 2006, 114). Det talas till och med om en ny genusordning som inspirerats av jämställdhetsdiskursen (ibid).

Trots att tanken är att båda föräldrarna erbjuder barnet en trygg uppväxt är mamman ändå ofta den person som är barnet närmast (Nätkin 2013, 23).

Faderskapet verkar förändra mäns uppfattning om manlighet och att delta i barnuppfostran är numera accepterat (Huttunen 2001, 9; Plantin et al 2000, 36). Samtidigt talas det om att det ”nya faderskapet” har en kvinnlig norm (Plantin et al 2000, 38). Det innebär att män förväntas göra det som kvinnor gör i frågan om föräldraskap, till exempel stanna hemma med barnen och vårda barnen och hemmet. Coltrane (1996, 26) menar att pappor som jobbar deltid eller tar ledigt för familjen anses vara opålitliga arbetstagare. Det här kan vara branschbundet men också en uppfattning man håller på att komma ifrån då familjen anses vara viktig även för män.

Faderskapet påstås ha en kvinnlig norm, vilket skulle innebära att ett gott faderskap skulle vara moderligt. Moderlighet däremot förknippas med en viss sorts omvårdnad, ömhet och kärleksfullhet. Dessutom kan det påstås att moderlighet också förknippas med att ta hand om hemmet. Tanken är att pappan är kapabel till allt det som mamman är kapabel till, men skall ett gott faderskap innebära att han ”blir som modern”? Forskning påvisar att pappans gemensamma tid med barnet ofta koncentrerar sig på att fysiskt vara och göra tillsammans och att det upplevs som en naturlig och viktig del av vardagen (Halme 2009, 11). Ett barn behöver kärlek, omvårdnad och fysisk närvaro och det kan både mamman och pappan erbjuda.

I Finland hör ungefär 40 % av befolkningen till en barnfamilj. Den största familjeformen är ett gift par med gemensamma barn. Det finns nästan lika mycket familjer där föräldrarna är sambon (19 %) som ensamförsörjande mödrar (18 %). Det finns mycket få ensamförsörjande fäder (under 3 %) i Finland. Antalet ensamförsörjande fäder har ökat under de senaste 20 åren i Finland, men det är ändå frågan om en klar minoritet. (Statistikcentralen: Antalet stora barnfamiljer har varit stabilt 2013)

Det som gör faderskapet komplext i proportion till moderskap är att faderskap kan ses som ett personligt val (Kolehmainen & Aalto 2004, 17-18). Faderns roll är knappast tänkt att vara likadan som moderns och det finns en hel del olika modeller som redogör för faderns roll i relation till modern (Vuori 2004, 30). Redan det att man jämför pappor med mammor kan i och för sig ifrågasättas. En del modeller föreslår att modern skall

vara föräldern i första hand så länge barnet är litet (Vuori 2004, 30). Samtidigt är det också påvisat att mödrar förväntas sätta barnets behov i fokus, medan fäder kan uppfattas som lata till exempel på arbetsplatsen om de gör detsamma (Coltrane 1997, 3-4).

Lagstiftningen angående moderskaps-, faderskaps-, föräldra- och vårdledighet är numera relativt könsneutral, då både föräldra- och vårdledigheten står till båda föräldrarnas förfogande (se t.ex. FPAs hemsidor). De här konkreta strukturella förändringarna har i flera avseenden möjliggjort ”det nya faderskapet”. Lagstiftningen har utvecklats och mer ledigheter för pappan framställts i och med ”pappamånaden” som sedan början av år 2003 varit till pappornas förfogande (FPAs hemsidor). Från början av år 2013 har man ändrat på de ledigheter pappan är berättigad så att de är mer flexibla och lättare att utnyttja än tidigare. ”Pappamånaden” är avskaffad men däremot har pappan möjlighet att ta ut totalt 54 dagar pappaledigt, varav 18 dagar kan tas ut samtidigt med mamman.

I och med reformen behöver pappan inte heller ta ut föräldraledighet för att kunna utnyttja alla dagar han är berättigad till. Tidigare var det en förutsättning för utnyttjandet av ”pappamånaden” att pappan tog ut minst 12 dagar föräldraledighet utan att mamman lyfte föräldrapeng. Redan det att det under en kort tid uppkommit regleringar kring pappans ledigheter påvisar aktualiteten i diskussionen. Pappamånaden var dock ännu relativt ny men man beslöt ändå att gå vidare med diskussionen och resultatet var den nya lagen kring faderskapsledigheten som trädde i kraft vid årsskiftet 2012-2013.

4.3 Pappor i barnskyddet

Barnskyddets främsta uppgift är enligt barnskyddslagen ”att trygga barnets rätt till en trygg uppväxtmiljö, en harmonisk och mångsidig utveckling samt till särskilt skydd” (1§). Ansvar för att det skall tillämpas i praktiken ligger enligt lag i första hand hos ”barnets föräldrar och andra vårdnadshavare” (2§). Barnskyddets uppgift blir att ”stödja föräldrarna, vårdnadshavarna och andra personer som svarar för barnets vård och fostran” (4§). I barnskyddslagen talas det alltid om föräldrar och vårdnadshavare, däremot definieras inte dessa begrepp i barnskyddslagen. Föräldrar utgår man ifrån att är både mor och far, vårdnadshavare kan däremot också vara någon annan än en (biologisk) förälder. Barnskyddslagen utgår från ett könsneutralt perspektiv så till vida,

att det endast är barnets bästa som är utgångspunkt och det definieras inte direkt vem som bidrar till detta.

Tidigare har det bedrivits forskning till exempel med fokus på fadern som klient inom socialt arbete genom fokusgruppintervjuer med fäderna (Tienvieri 2011). Det har även forskats i socialtjänstens bedömningar av föräldrars omsorg genom fallstudier och skriftliga utredningar (Petersson 2006). Personligen är jag intresserad av själva arbetet från de professionella barnskyddsocialarbetarnas synvinkel. Jonathan Scourfields studie ”Gender and childprotection” (2003) kommer i sin frågeställning ganska nära mitt intresse. Scourfield undersökte ”hur socialarbetare inom barnskyddet förstår män och kvinnor som föräldrar, partner, vårdare eller missbrukare” (Scourfield 2003, 7). Scourfield koncentrerade sig dock mer på varför barnskyddsarbete är förknippat med genus (ibid) medan mitt intresse ligger i hur socialarbetarna inom barnskyddet upplever pappan i familjen. Däremot kommer Scourfield fram till att papporna inom barnskyddet ofta är osynliga eller tysta (Scourfield 2003, 104) och Scourfield ger uttryck för en viss kritik av papporna och deras handlande.

I sin studie presenterar Scourfield sex olika diskurser för maskulinitet:

1. Män som hot
2. Män som inte är till någon nytta
3. Män som är irrelevanta
4. Frånvarande män
5. Män som kvinnor då båda upplevs svåra
6. Män som är bättre än kvinnor

(Scourfield 2003, 89). Genom dessa diskurser ämnar Scourfield förklara på vilket sätt socialarbetarna inom barnskyddet uppfattar männen i arbetet. Överlag så verkar dessa diskurser ge en kritisk bild av män i barnskyddet.

Samtidigt som diskurserna ger en negativ eller kritisk bild av män i barnskyddet påpekar Scourfield att saken inte är svartvit. Inom den andra diskursen framkommer till exempel den aspekten att män som ser efter barnen är högt uppskattade. Inom den tredje diskursen däremot framkommer det att irrelevanta män för barnskyddet ofta handlar om män som inte är vårdnadshavare till sina barn och således inte har möjlighet att påverka klientskapet. Scourfield menar också att trots att män kan ses som hotfulla är det alltid en bra sak att de är närvarande i klientskapet. Frånvarande män utspelar sig som mycket svåra för socialarbetarna att handskas med. Den sjätte diskursen är den enda som på

basis av namnet ger orsak att tro att det är frågan om något positivt. Inom denna diskurs menar Scourfield att ifall män uppmärksammas positivt inom barnskyddet är det ofta som en följd av något negativt som mamman gjort eller misslyckats med. (Scourfield 2003, 89-103)

En annan forskning som är relevant i proportion till min avhandling är Elina Virokannas (2011) forskning ”Identity Categorization of Motherhood in the Context of Drug Abuse and Child Welfare Services”. Virokannas (ibid) har undersökt missbrukande mammors uppfattning om sig själva som mödrar i proportion till socialarbetare och barnskyddet. Virokannas (ibid, 333-340) forskning är intressant i proportion till min avhandling, då resultaten som hon presenterar består av fyra olika kategorier av hur moderskapsidentiteten upplevs i proportion till barnskyddsmyndigheterna. Dessutom har Virokannas (ibid, 329) en socialkonstruktionistisk syn på identitet; hon menar att identiteten konstrueras genom växelverkan och rutiner i vardagen.

De fyra kategorierna av moderskap i proportion till barnskyddsmyndigheter som Virokannas (2011, 333-340) presenterar är:

1. Ansvarsfullt moderskap – mödrar som söker hjälp (i barnskyddet) då de upplever att de inte klarar sig
2. Uppgivande moderskap – mödrar som ”ger upp” och överlämnar ansvaret för sina barn till andra (barnskyddet)
3. Strategiskt moderskap – mödrar som lär sig att leva med och handskas med situationen med strävan att endast ty sig t.ex. finansiellt till barnskyddet
4. Stigmatiserat moderskap – mödrar som kämpar för att bli sedda som ”ordentliga” mammor trots missbruket eller det förflutna där missbruket varit närvarande.

Samtidigt som dessa kategorier är uppbyggda genom mammornas egna upplevelser är de aktuella i denna avhandling då Virokannas (2011) tanke varit att skapa kategorier av moderskap.

Också Johanna Mykkänen (2010) avhandling ”Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus” är en viktig forskning att uppmärksamma. Mykkänen har genom ett narrativt grepp undersökt hur pappor upplevt faderskapet. De resultat som Mykkänen kommer fram till bygger upp tre olika typer av berättelser om hur faderskapet konstrueras hos nyblivna pappor; normberättelsen, berättelsen om viljan att bli pappa och överlevnadsberättelsen.

(Mykkänen ibid, 64-92). I diskussionen funderar Mykkänen kring sina resultat samt hur de kan förknippas till rådande uppfattningar kring pappor som föräldrar (Mykkänen ibid, 123-133). Mykkänen (ibid, 127) menar att de könsuppfattningar som råder inom föräldraskapet håller på att utvidgas och att det verkar som om den strikta föräldraskapsindelningen i fäder och mödrar och deras uppgifter håller på att bli öppnare.

Herz och Kullberg (2012, 105) hävdar att pappor i barnavårdssammanhang ofta ses som ”mindre goda föräldrar eller som ansvariga för de handlingar de eventuellt utfört som kan vara mindre gynnsamma för sina barns utveckling”. Samtidigt menar de att pappor varken ses som resurser eller hot i sammanhangen (ibid). Coltrane (1997, 4) påpekar att då det talas om moderskap är det direkt relaterat till att ta hand om barnet och dess hälsa. Då man däremot pratar om faderskap relateras begreppet till det sexuella och till ansvaret för det ekonomiska. Huttunen (2001, 10) påpekar också att den enda entydiga definitionen på faderskap är rent biologisk. De här aspekterna bidrar till att bilden av pappan kan bli relativt snedvriden och det kan vara svårt att på ett naturligt sätt involvera pappan som en del av föräldraskapet. Det tycks finnas en stark tradition av att endast se på mamman som naturlig och självklar förälder.

Scourfield (2003, 19-21) menar att barnsyddet av tradition fokuserar starkare på modern och att barnskyddssocialarbetarna ofta misslyckas med att engagera fadern i barnskyddsarbetet. Han påpekar att pappor för det mesta upplevs som svåra att engagera i barnskyddssammanhang (ibid). Även Herz och Kullberg (2012, 115) anser att kvinnor enligt vissa feministiska perspektiv upplevs som bättre vårdare av barnen än männen. Som tidigare konstaterats är barnskyddsarbetet ett kvinnodominerat yrke och majoriteten av socialarbetarna är kvinnor. Man kan fundera på ifall dessa fakta kan tänkas vara en delorsak till uppfattningen av att män är svåra att engagera i barnskyddssammanhang. Kvinnor och män tänker och handlar delvis olika och det ligger delvis i kulturen hos de olika könen. Det här kan tänkas leda till att kvinnliga socialarbetare uppfattar män som svåra att engagera, eller män i sin tur kan tänkas uppfatta socialarbetarna som påträngande eller kränkande.

Scourfield (2003, 104) menar att manliga klienter (fäder) i barnskyddet ses som en negativ influens överlag, ifall det inte finns en dålig mamma att jämföra med. Det här resultatet stöder även den forskning som påvisar att mammorna ses som föräldrar i

första hand. Scourfield påpekar också att män i barnskyddsarbetet ofta ter sig som tysta och rentav osynliga (ibid), vilket också stöder det ovannämnda forskningsresultaten. I formella dokument refereras det ofta till ”föräldrarna” (ibid, 121) och det framkommer således inte i fallen om det refereras till mamman eller pappan. Jag tror att speciellt ifall varken mamman eller pappan har en särskilt dålig influens på barnet så upplever socialarbetarna inte ett behov av att särskilt poängtera vem av föräldrarna det var frågan om.

5. Metodologiska utgångspunkter

I det här kapitlet presenterar jag de metodologiska utgångspunkterna för avhandlingen. Avhandlingen är en fallstudie som baserar sig på etnografi och praktikforskning. Att studera fall inom barnskyddet kan anses motiverat då man inom barnskyddsarbetet jobbar med enskilda fall. Varje barnskyddsfall är unikt och man jobbar separat med det. Praktikforskningskaraktären härstammar från tanken om att involvera aktörerna i forskningen. I min avhandling handlar det om att utföra forskningsarbetet i samspel med socialarbetarna. De metoder jag använt i avhandlingen är metoder där det är vanligt att kombinera inslag av andra metoder, vilket stöder mina metodologiska val.

Först presenterar jag avhandlingens metodologi samt hur jag tillämpat den i min forskning. Jag berättar också om mitt material i förhållande till andra forskningar. Kapitlet avslutas med en redogörelse över forskningsetiska frågor samt hur de beaktats under forskningsprocessen.

5.1 Fallstudier

Fallstudier kan användas som enda metod, men kombineras också ofta med andra kvalitativa metoder (Yin 2012, xix). Syftet med fallstudier är att fördjupa sig i ett fåtal fall (ibid, 4). Man använder ofta material från flera källor i fallstudier (ibid). Mitt material består av dokumentationen av tre utvalda barnskyddsfall samt observationer på barnskyddsbyrån. Fallet i studien är barnskyddsbyrån. Insamlingen av material från flera källor ses som en förutsättning för att studien skall lyckas. Samtidigt bör man ta i beaktande att fallen som undersöks i en fallstudie är bra att välja på samma grunder och de borde ha en del gemensamma nämnare. (Yin 2009, 53-55) I min undersökning fanns det en del kriterier för de barnskyddsfall vars dokumentation jag valde att analysera, vilket stöder Yins (ibid) tanke om gemensamma drag i fallen. Mer om kriterierna i kapitel 5.2.2.

I fallstudier är det vanligt att undersöka antingen beskrivande eller förklarande frågor (Yin 2012, 5). I beskrivande frågor undersöker man vad som händer medan man i förklarande frågor undersöker hur något händer. I analysen har jag studerat hur socialarbetarna på barnskyddsbyrån handlar och vad och på vilket sätt de dokumenterar kring barnskyddsfall. Tanken är att undersöka vad och hur det skrivs och talas om och

med pappan i fallet och hur fallet beskrivs med tanken på pappans delaktighet i åtgärderna. Yin (ibid) menar att det är vanligt att materialinsamlingen sker i forskningsdeltagarnas naturliga miljö. Det är även en förutsättning för både etnografi och praktikforskning. I min forskning uppfylls förutsättningen. Styrkan med mitt material är att dokumentationen kan anses vara ett oberoende material; socialarbetarna har fört dokumentation både före och under min tid på barnskyddet. Det innebär att min närvaro som forskare inte påverkat dokumentationsmaterialet. Utmaningen med kvalitativa studier överlag ligger i resultatens generaliserbarhet då det kan vara svårt att tillämpa kvalitativa forskningars resultat direkt när fallen som undersöks är unika och beroende av tid och rum (Meeuwisse et al 2008, 52).

Etnografi är en kvalitativ metod vars syfte är att förstå forskningsdeltagarnas (ofta flera) sätt att handla i sin naturliga miljö. Etnografins ursprung finns i antropologin men används ofta även av socialvetenskaperna (se t.ex. Genzuk 2003, 1). Numera står etnografi för så kallad vardagsforskning genom deltagande observationer (Hammersley & Atkinson 2007). Det är vanligt att utföra fallstudier delvis genom observationer och Meeuwisse et al (2008, 41) menar att fallstudier kan vara etnografi. Fallstudier lämpar sig för att undersöka hur- och varför- frågor (ibid, 49). Toikko (2009, 284) menar att socialt arbete där man fokuserar på fall har en mycket mångdimensionell teoretisk bas.

En etnograf deltar i forskningsdeltagarnas vardag i syfte att observera dem med alla sina sinnen. Man bör ändå komma ihåg att trots att strävan kan vara att vara så ”osynlig” som möjligt kommer forskarens närvaro att påverka studiemiljön (Lappalainen 2007c, 114). Etnografens mål på fältet är att omformulera sina observationer till text så, att materialet går att analysera (ibid, 114). Numera klassas etnografen som en socialvetenskaplig forskningsmetod vars grundprinciper är nära personliga upplevelser och deltagande (Genzuk 2003, 1). Det är alltså inte endast frågan om observation utan om förståelse av helheter.

I etnografi spelar känslor en stor roll, då det gäller att förstå varför, vad något handlar om och vad det går ut på (Lappalainen 2007a, 10). Det kan till och med påstås att man måste komma in i känslan för att förstå. Geertz (1973, 2) kallar detta för tät beskrivning (eng. Thick description). Den täta beskrivningen är mångfasetterad och innehåller mycket, det är frågan om mer än en översikt. För att komma in i känslan av förståelsen bör man tolka helheter, det vill säga att man bör ta i beaktande språk, kultur och t.ex.

mimik och det som förblir osagt. (Geertz 1973, 2.) Jag tolkar den täta beskrivningen så att det handlar om en sorts översikt där inte bara händelserna beskrivs utan även de egna känslorna och forskningsdeltagarnas handlande och kroppsspråk beaktas. Känslorna påverkar även det som man lägger märke till och här kommer humöret hos forskaren med i bilden. Det man som forskare reflekterat kring påverkas av ens eget humör och därför är det viktigt med kritisk reflektion i analysen (Lappalainen 2007b, 78).

Praktikforskning innebär inte endast att forska i praktiken, utan också att forska med praktiken (Saurama & Julkunen 2009, 305-306). Definitionen på praktikforskning är inte entydig. Strävan är att alla medverkande (forskare, brukare, socialarbetare, klienter...) på sätt eller annat deltar i forskningen (ibid, 305). Man kan utveckla tanken till att det inte enbart gäller att lyssna på dem som jobbar i praktiken, utan också att göra tillsammans med dem. I praktikforskning kan man använda sig av många olika slags metoder, men etnografi som metod är en av de vanligaste. Det etnografiska greppet förutsätter dessutom en viss ömsesidig aktivitet mellan forskarna och de som studeras.

Genom praktikforskning kan det erhållas kunskap inom fältet som kan tänkas vara lättare att tillämpa i praktiken. Enligt Saurama och Julkunen (2009, 302) bör praktikforskning innebära bland annat att själva problemställningen som forskaren undersöker i har att göra med problem som uppstått i det praktiska sociala arbetet. Julkunen (2011, 61) menar också att praktikforskningens syfte är att genom vetenskap skapa kunskap som kan tillämpas i praktiken. Dessutom är alla metoder inom praktikforskningen empiriska och utförs på fältet, vilket innebär att frågeställningarna är praktiktära. Det kan också vara frågan om utvecklandet och/eller förändrandet av handlingsätt i praktiken och då är de som arbetar inom denna praktik de bästa informanterna (Saurama & Julkunen 2009, 305).

Reflektion är något som mer och mer poängteras inom det sociala arbetet, både på fältet och i utbildningen. Praktikforskningens syfte är enligt Julkunen (2011, 61) att skapa reflektion och reflektiva förhållanden i praktiken och även mellan praktik och teori i socialvetenskaperna. Enligt Saurama och Julkunen (2009, 304-305) vill man genom reflektion föra fram kunskap som uppstår i praktiken till den akademiska världen och på det sättet skapa en bredare teoretisk kunskapsbas för läroämnet socialt arbete. Hammersley & Atkinson (2007, 16) däremot beskriver reflektion som växelverkan mellan forskare och de som forskas.

Då det kommer till att analysera fallstudier finns det otaliga alternativ för analysmetoden, och ingen direkt metod är angiven eller prioriterad (Yin 2012, 15). Även då det gäller analysen av etnografiskt material finns det flera olika alternativ och inte ett enda rätt sätt (Hammersley & Atkinson 2007, 158). Ofta styr forskningsfrågan analysmetoden, men även materialets natur kan styra valet av analysmetod (Mietola 2007, 175). I avhandlingen analyserade jag materialet genom etnografisk innehållsanalys. Genom metoden var det lättare att analysera allt material och få en sammanhängande helhetsbild som möjliggjorde resultat i förhållande till forskningsfrågan.

5.2 Forskningsdesignen

Processen med avhandlingen påbörjade jag under hösten 2011 med att fundera kring ämnet för avhandlingen. Under hösten bearbetades idépappret, som utvecklades till en forskningsplan under våren 2012. I början av år 2012 var jag i kontakt med barnskyddsbyrån för att tillsammans med dem fundera kring ifall forskning av den här karaktären kunde utföras på byrån. Jag hade inga tidigare kontakter till barnskyddsbyrån. Då forskningsplanen godkändes kunde jag bearbeta en officiell ansökan om forskningslov, då det är ett krav för att kunna utföra forskning på stadens socialbyrå. Samtidigt diskuterade jag med barnskyddsbyrån kring vad det skulle innebära att jag bedrev min forskning där och hur det eventuellt kunde påverka vardagen på byrån. Då forskningslovet godkändes påbörjade jag min materialinsamling på byrån som planerat.

En stor del av materialet för avhandlingen har jag samlat in genom att observera socialarbetarna på en barnskyddsbyrå i huvudstadsregionen inom ramarna för en praktikforskningskurs. Mina observationer varade i två månader (2.5–28.6.2012). Jag var med under alla tillfällen, även hembesök och kaffe diskussioner, och förde aktivt diskussion med socialarbetarna om varför de handlade på ett visst sätt och hur de upplevde arbetet med klienterna. Observationsmaterial kan tänkas vara beroende av forskaren själv så jag valde att även undersöka dokumentationen av tre barnskyddsfall. Materialinsamlingen har således skett i två faser. Efter att jag avslutat observationerna samlade jag in det som socialarbetarna dokumenterat om de tre utvalda fallen. Dokumentationen kring de tre utvalda fallen och observationsmaterialet i sin helhet blev

sedan mitt material som jag gjorde en etnografisk innehållsanalys på.

Anteckningarna som etnografen producerar under fältarbetet är en stor del av det material som sedan skall analyseras (Lappalainen 2007c, 114). Det är viktigt att man före man ger sig ut på fältet funderar ut hur man tänkt anteckna. Jag upplevde det lättast att göra anteckningar i ett häfte för hand, då ett häfte alltid är lätt att ha med sig. Jag funderade även på hur jag skulle anteckna och vad det var jag skulle lägga märke till under dagen jag observerade. Jag skrev ner en del anteckningar om dagen struktur men även en del citat. En stor del av anteckningarna var gjorda på basen av vad socialarbetarna sade och hur de beskrev att de upplevde händelser. Det är vanligt att fundera över frågor som man i alla situationer skall svara på, som en slags anteckningsguide menar Lappalainen och Palmu (2007c, 116; 2007, 142). Dessutom är det bra att efter varje planerat ”evenemang”, till exempel möte, skriva ner allmänt om vad det väckte för tankar och känslor, som en slags sammanfattning (Palmu 2007, 142). Jag antecknade i alla situationer i häftet och hade därtill en skild anteckningsguide med stödfrågor för mig själv som jag reflekterade dagens händelser i samt en skild anteckningsguide där jag redogjorde för möten.

Då jag började min observationsperiod hade jag på förhand tänkt ut hur jag skulle bygga upp dagen och när jag skulle hitta tid för renskrivning av observationerna. Det klarnade också snabbt för mig hur vardagen normalt såg ut på barnskyddet och under vilka tider det lönade sig att observera. Det hände sällan något före klockan nio på morgonen, vilket också gav mig möjlighet att under morgonen göra en del renskrivning före jag kom till byrån, ifall eftermiddagen dagen före till exempel blivit längre än planerat. Ofta blev det så att eftermiddagsmötena drog ut på tiden och jag inte under kvällen hann skriva rent alla anteckningar. Jag upplevde att det var viktigt att under materialinsamlingen kunna vara flexibel och vara med då det fanns möten att observera, och inte strikt hålla mig till den plan jag tänkt ut på förhand.

Mina observationer på barnskyddet inleddes den 2.5.2012 under ett veckomöte. Barnskyddsteamet hade tidigare blivit informerat om att jag skulle komma och forska i frågor kring faderskap genom deltagande observationer. Barnskyddsteamet hade också fått information om att jag kommer att göra en dokumentanalys av tre barnskyddsfall. Jag hade på förhand skickat in min forskningsplan till den ledande socialarbetaren som hade informerat teamet om mig och forskningen. Forskningsplanen kunde också skickas

till teamet vid behov eller intresse. Till det första veckomötet hade jag beretts tillfälle att berätta om forskningen och föra diskussion om min uppgift på byrån samt socialarbetarnas tankar kring det och temat.

Det som jag i avhandlingen kallar för veckomöte är det mötet som hålls på en barnskyddsbyrå en gång i veckan där hela teamet deltar (även eventuella socialhandledare). Under mötet går man i teamet tillsammans igenom eventuella frågor och svårigheter kring pågående fall, det fungerar som en slags arbetshandledning. Under mötet delar man även ut eventuella nya barnskyddsfall till socialarbetarna, som bildar ett arbetspar kring det nya fallet och börjar jobba med det. Nya barnskyddsanmälningar kan komma under veckan och under mötet presenteras de och delas ut. Ifall det inte under mottagningen av fallet varit frågan om ett akut fall vidtas inga åtgärder före fallet är utdelat. Då fallet fått ansvariga socialarbetare är de sedan i kontakt med familjen.

Då jag sammanfattade dagens händelser beaktade jag också mitt eget humör för dagen. Jag antecknade mitt humör och min energinivå som jag upplevde dem under dagen. Jag upplevde att jag genom det också i mina reflektioner kunde fundera kring ifall det var något som jag upplevt på ett speciellt sätt. Jag märkte också snabbt att det var svårt att förhålla sig objektivt och passivt till det som hände, då det var frågan om frågeställningar som oundvikligen väckte känslor hos mig personligen. Jag strävade efter att hålla det för mig själv under tiden jag observerade och koncentrerade mig på min forskningsfråga. Efteråt kunde jag sedan reflektera kring hur jag hade upplevt situationer i min reflektionsdagbok.

Min egen roll som forskare var både aktiv och osynlig. Under möten observerade jag och deltog inte i mötet på något sätt; under klientmöten satt jag vid sidan om och var således inte deltagare i mötet. Jag avskiljdes från situationen rent fysiskt, då jag aldrig under mötena satt som en del av den grupp som deltog i mötet. Det verkade heller inte störa eller styra diskussionen. Efter träffarna diskuterade jag alltid med socialarbetarna som varit på plats om hur mötet varit och deras upplevelser och eventuella synpunkter, känslor och tankar som mötet väckt. Jag undrade också ifall socialarbetarna upplevde att min närvaro styrde mötet eller att klienten reagerade annorlunda på grund av min närvaro.

Under tiden jag utförde mina observationer på barnskyddsbyrån arbetade där fem

socialarbetare, två socialhandledare samt en ledande socialarbetare och i slutet på observationsperioden även en vikarierande socialarbetare. I teamet arbetade både manliga och kvinnliga socialarbetare. Under observationsperioden fick jag vara med på klientmöten, möten med professionella inom branschen, nätverksmöten och hembesök. Tanken med de etnografiska observationerna var att jag skulle kunna fungera som en naturlig del av teamet men utan några klienter. Jag följde med arbetet och möten (även hembesök) med klienter, och efteråt förde jag diskussioner med socialarbetaren; vad som hänt, hur parterna handlat och varför och vad som väckte känslor. Målet var att socialarbetarna kunde anförtro sig till mig kring problematiken i fallet och hur pappans roll i klientskapet tedde sig för dem. Det var meningen att socialarbetaren inkluderades och hade en aktiv roll i studien, vilket stöder praktikforskningskaraktären. Överlag var socialarbetarna villiga att dela med sig om sina upplevelser kring fallen och jag tror att tematiken i forskningen bidrog till intresset att delta. Då socialarbetarna först fick höra om vad avhandlingen skulle handla om fördes det en diskussion kring tematikens aktualitet och det framkom att alla socialarbetare tyckte att pappatemat inom barnskyddet var viktigt att undersöka i.

5.2.1 Deltagande observationer på barnskyddet

Under det första mötet den 2.5.2012 bestämde vi att alltid under veckomötet komma överens om hur den kommande veckan skulle se ut för min del, det vill säga vem jag observerade när. Det upplevdes som det lättaste alternativet, då alla fall inte låg i mitt intresse. Det låg inte heller i mitt intresse att delta på till exempel möten där inte fall behandlades, utan man till exempel förhandlade om nya eventuella samarbetspartners. Överlag upplevde jag att jag togs väl emot och det var ingen av socialarbetarna som motsatte sig min närvaro eller upplevde det speciellt jobbigt att jag skulle observera allt de gjorde under dagen. Efter veckomötet hade jag socialarbetare att observera för den kommande veckan vilket innebar att jag varje morgon visste var jag skulle vara.

Då jag följde med socialarbetarna gjorde jag konstant anteckningar i ett häfte. När jag deltog i möten eller hembesök förde jag anteckningar på samma sätt, men det krävdes ett skriftligt samtycke av klienten (vårdnadshavaren) för att jag skulle delta under träffen. Under hela den tiden jag utförde mina observationer var det endast ett klientmöte, där vårdnadshavaren inte gav sitt samtycke till min närvaro, vilket ledde till att jag inte deltog i mötet. Efter varje dag av observationer renskrev jag mina

anteckningar på datorn och gjorde således en grovanalys av det material jag fick.

Då jag antecknade hade jag alltid med mig två olika färgers pennor. Tanken var att jag med den ena pennan kunde föra anteckningar om mina observationer medan jag med den andra pennan kunde göra anteckningar kring känslor som väcktes hos mig under tiden jag observerade. Jag observerade vad socialarbetarna sade, hur de uttryckte sig och till vem de riktade sin uppmärksamhet i frågan om möten där båda föräldrarna var med. På den platsen jag observerade hade jag dessutom möjlighet att observera socialarbetarens mimik, kroppsställning och andra non verbala signaler (t.ex. kunde socialarbetaren se misstänksam ut, vilket vi diskuterade efter mötet). Med pennan jag antecknade mina känslor och tankar skrev jag ner en del egna reflektioner som väcktes under observationerna. På det sättet upplevde jag att det var lätt för mig att direkt kunna se skillnaden på vad som hänt och hur jag reflekterat kring det personligen. Jag upplevde att personliga känslor som väcktes var viktiga att beakta och behandla men samtidigt var det också viktigt för materialet att kunna särskilja dem. Då jag renskrev mina anteckningar efter varje dag gjorde jag skillnad på vad som var egentliga observationer och vad som var mina egna reflektioner.

Efter första dagen av observationer, då jag renskrev mina anteckningar, började jag fundera över min frågeställning i avhandlingen. Jag märkte att jag måste fundera noggrannare på vad det var jag undersökte, då jag antecknade observationerna. Det blir lätt så att man fokuserar på fel saker då det som händer är intressant och nytt. Jag upplevde att jag koncentrerade mig till en del för mycket på att beskriva händelser istället för att beskriva vad som sades och hur det sades. Problemet blev alltså att mina anteckningar var mer beskrivningar av dagens struktur än om socialarbetarnas handlande. Däremot var det bra att jag hade möjlighet att reflektera och renskriva efter varje dag av observationer så att jag märkte bristen och kunde åtgärda den före det var för sent.

En typisk dag på barnskyddet upplever jag svår att beskriva då alla dagar var olika. Problematiken som barnskyddssocialarbetare upplever med tiden för att skriva ner dokumentation kring fall blev mycket tydlig för mig under observationsperioden. För det mesta följde jag med en socialarbetare under dagen, men vissa dagar byttes socialarbetaren ut mitt i dagen och jag följde således med två socialarbetare under en dag. Under observationsperioden följde jag med alla socialarbetare under flera dagar.

Dagen kunde börja med att jag kom till byrån och sökte upp socialarbetaren jag skulle observera den dagen. Vi gick igenom dagens program och socialarbetaren ringde några samtal till klienter. Sedan var det dags för det första klientmötet. Man reserverar en timme tid för klientmöten men ofta drar de ut på tiden. På eftermiddagen hade man inplanerade en eller två klientmöten eller ett hembesök. Här emellan skulle socialarbetaren försöka hinna skriva ner dokumentationen kring möten som varit, telefonsamtal och planer för fallets framtid. Jag avslutade observationerna för dagen mellan klockan tre och fem på eftermiddagen, beroende på dagens program.

Jag förde reflekterande diskussioner med socialarbetarna under dagen. Efter varje telefonsamtal, klientmöte eller hembesök diskuterade jag mötets gång med socialarbetaren. Speciellt efter klientmöten och hembesök gick vi igenom hur mötet hade gått och vad det hade väckt för tankar hos socialarbetaren. I samband med det kunde socialarbetarna dels berätta om hur fallet enligt dem utvecklats och dela med sig av de känslor fallet väckt. Ofta var det frågan om en sorts frustration, speciellt ifall det var frågan om fall som pågått en längre tid. Jag tror att samtalen varit till stor nytta för mig som forskare, då jag fått en djupare inblick i hur socialarbetaren upplevt situationen. Samtidigt tror jag att socialarbetarna kan tänkas ha fått en del ut av att få stanna upp och fundera kring hur mötet varit.

Under tiden för observationerna var socialarbetarnas roll betydelsefull. Forskningen gick på deras villkor och det hade jag klargjort för dem från första början. Det var socialarbetarna och deras vardag jag observerade, vilket innebar att jag upplevde att det var viktigt att de var bekväma i min närvaro. Poängen var att ifall det fanns situationer som socialarbetarna upplevde obehagliga (t.ex. samtal med någon viss klient) så skulle det inte gynna någon att jag satt vid sidan om och gjorde socialarbetaren ännu värre till mods. Jag upplevde att det kunde påverka socialarbetarnas arbete i ett negativt syfte. Sådana situationer uppkom inte under min tid på byrån.

Överlag är det vanligt att såväl forskaren, de som arbetar i praktiken och klienterna har en aktiv roll i forskning med praktikforskningskaraktär. I min avhandling är alla tre viktiga, dock är klienternas roll inte aktiv, då det är socialarbetarnas uppfattning jag undersöker i. Socialarbetarnas roll i avhandlingen syns, förutom att de producerat dokumentationen och varit dem jag följt med, genom att de aktivt varit i växelverkan

med mig under forskningsprocessen. Klienternas roll är betydande då det inte skulle finnas forskning av den här karaktären utan klienter.

Min observationsperiod på barnskyddet avslutades på samma sätt som den inletts. Jag bereddes tillfälle att under veckomötet fundera kring temat i min forskning. Jag bad socialarbetarna reflektera kring temat samt hur det varit att ha med mig under sin vardag. Sedan berättade jag för teamet hur forskningsprocessen kommer att fortskrida och vad som kommer näst. Socialarbetarna hade även mina kontaktuppgifter så de kunde vara i kontakt med mig ifall de ville veta något om forskningen eller tidtabellen. Efter det sista veckomötet började processen med att samla in dokumentationen kring de tre utvalda fallen.

5.2.2 Valet av barnskyddsfallen

Jag valde ut barnskyddsfallen vars dokumentation jag skulle undersöka tillsammans med socialarbetarna. Det som gjorde insamlingen av dokumenten utmanande var att jag enligt mitt forskningslov måste ha ett skriftligt samtycke av båda vårdnadshavarna för att ta del i dokumentationen. Då jag inte kunnat prata med föräldern själv har socialarbetarna berättat om forskningen och bitt om skriftligt samtycke för det. Redan i början av min observationsperiod bad jag socialarbetarna hålla i tankarna att jag skulle behöva få ta del i tre barnskyddsfalls dokumentation. Då observationsperioden närmade sig sitt slut hade jag en tanke om vilka fall som skulle passa forskningen. Socialarbetarna upplevde att fallen kunde vara potentiella och att det fanns en chans att även föräldrarna skulle gå med på att ge sitt skriftliga samtycke.

Kriterierna för fallen var att de skulle vara aktuella under den två månader långa observationsperioden och de skulle vara sådana som involverar mamman, pappan och barnet på något sätt. Jag utgick från att familjen är en man och en kvinna med barn, där både mannen och kvinnan var lagliga vårdnadshavare till barnen. Att man var biologisk förälder var inte ett krav, vilket i princip möjliggjorde även observation av adoptivföräldrar. Problematiken inom familjen och orsaken till klientskapet spelade däremot ingen roll. Det möjliggjorde att fallen kunde involvera barn i alla åldrar. Huvudsaken var att båda föräldrarna var lagliga vårdnadshavare och således hade rätt till information om barnets klientskap och att de kunde medverka i och påverka barnskyddsarbetet.

De tre undersökta barnskyddsfallen i vilkas dokumentation jag fördjupat mig uppfyllde alla fastslagna krav. I de tre barnskyddsfallen råkade det vara frågan om familjer, där föräldrarna var frånskilda. Den barnskyddsliga oron hade däremot inte direkt att göra med skilsmässan, då utredandet kring vårdnad inte hör till barnskyddet. Däremot reflekterades det eventuella dåliga förhållandet mellan föräldrarna på barnskyddssocialarbetarnas arbete. Efter observationsperioden samlade jag in den dokumentation som socialarbetarna producerat angående de utvalda barnskyddsfallen. Då klientskapet börjat före min tid på byrån begränsade jag materialet till dokumentation som producerats sedan början av år 2012. Från början hade jag tänkt att jag skulle samla in dokument till och med min sista dag på byrån, men då det blev problem med att hitta det tredje barnskyddsfallet måste jag för ett falls del förlänga tiden. Till slut fick jag dokumentationen färdig för analys i oktober 2012.

5.3 Materialet

Mitt material består av dokumentation av tre utvalda barnskyddsfall samt observationer på barnskyddsbyrån. Fallet i studien är barnskyddsbyrån. Observationerna består av händelser på barnskyddsbyrån, samtal med socialarbetarna, möten med klienter, hembesök och möten på byrån. Samtalen jag fört med socialarbetarna var öppna reflexiva samtal på basen av t.ex. möten och telefonsamtal. Under observationsperioden har jag observerat vardagen på byrån (telefonsamtal, samtal mellan kolleger, samtal vid kaffe bordet...), varit med under 18 klientmöten och två hembesök.

Med dokumentation syftar jag på de anteckningar som socialarbetarna dokumenterar kring ett barnskyddsfall (t.ex. mötesanteckningar och anteckningar kring förda telefonsamtal). Dokumentationen innehåller även fallets anmälan, aktualiseringar samt klientplan. Observationerna har inte endast fokuserat på de tre utvalda barnskyddsfallen utan jag har observerat barnskyddsbyrån som helhet. Samtidigt har en del av observationerna behandlat barnskyddsfallen, vilket gett en djupare insyn i det som dokumenterats.

Genom materialet upplever jag att jag kunnat få en djupare insyn i vardagen och socialarbetarnas handlande än vad jag kanske skulle ha fått med till exempel ett intervjumaterial. Jag upplevde också att då min forskningsfråga är könsspecifik och den

kan gå att misstolka så var det lättare att få en mer realistisk bild av socialarbetarnas uppfattningar genom att observera arbetet en längre tid istället för att göra en intervju som i proportion skulle vara kort. Att genom det hitta beskrivningar av pappan och få en bild av pappan visade sig vara en bra metod som väl kompletterade dokumentationsmaterialet.

Två doktorsavhandlingar som jag speciellt antytt mig till under processen är Elina Pekkarinens (2010) avhandling *Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu - Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä* och Johanna Hurtigs (2003) avhandling *Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännössä*. Genom avhandlingarna har jag kunnat reflektera över min metod och mitt material och fundera kring hur det kunde vara bra för mig att fortskrida i forskningen. Hurtigs (2003) avhandling är etnografisk medan Pekkarinen (2010) gjort en fallstudie. Då min avhandling är en blandning av metoderna har det varit en förutsättning att bekanta sig med avhandlingar där metoderna använts. Avhandlingarna har jag upplevt vara de som gynnat min forskning mest då jag kunnat jämföra metodologin i dem med min avhandling.

Hurtigs (2003) avhandling behandlar delvis tematiken inom barnskyddet, som också är den miljö jag utfört min forskning på. I avhandlingen granskar Hurtig på vilket sätt och som hurudan barnets plats och position inom familjearbetet i barnskyddet ter sig. Materialet är samlat i familjearbetets praxis och är etnografiskt. Hurtig beskriver barnskyddets uppgift i samhället samt hur barnskyddets praxis beror på samhällets struktur. Genom barnskyddet och barnskyddets praxis i samhället just nu granskar hon familjearbetet inom barnskyddet. (ibid, 13-20)

Materialet som Hurtig använt i sin avhandling består av två oberoende delar. Det är frågan om gruppdiskussioner som förts under ett familjearbetsprojekt under Stakes regi samt av observationer av familjearbete och klientarbete under familjerehabilitering. Observationsmaterialet är Hurtigs huvudsakliga material medan gruppdiskussionerna fungerar som kompletterande material. (Hurtig 2003, 42) Hurtigs val att kombinera olika material stöder mitt beslut att handla på liknande sätt. Hon tar inte direkt ställning till föräldraskapets konstruktion och skiljer heller inte på fäder och mödrar i barnskyddet. Däremot menar hon att klientarbetet i barnskyddet och kommunikationen mellan myndighet och förälder är en förutsättning för att arbetet skall fungera och

fortskrida. Socialarbetarens inställning till klienten påverkar förhållandet till föräldrarna, vilket sedan påverkar socialarbetarens sätt att beakta och behandla dem. Barnskyddsklientskap kan egentligen ses som en helhet med tre delar som leds av varandra; att samla information om familjen, att evaluera den insamlade informationen och att på basis av det bygga ihop en klientplan för att förändra situationen. (Hurtig 2003, 18)

Pekkarinens (2011) avhandling är en fallstudie där även barnskyddet delvis ligger under granskning. Materialet i avhandlingen består av dokumentation kring fem fall (Pekkarinen 2011, 44), vilket gjorde avhandlingen speciellt intressant, med tanke på min avhandling. Det är frågan om en kvalitativ flerfallsstudie och Pekkarinen poängterar att fallstudiers syfte är att undersöka ett fåtal fall på djupet och att fallstudier inte direkt kan klassas som bara en metod, utan det är snarast frågan om något mer mångdimensionellt (ibid, 46). Pekkarinens (2011) definition av fallstudier tyder på att en kombination av olika material är önskvärt. Pekkarinen (2011) bygger i sin avhandling upp de fem undersökta fallen på ett för fallstudier typiskt sätt. Pekkarinens (2011) avhandling har egentligen fungerat som en guide för hur en bra fallstudie skall göras. Däremot upplevde jag mig kunna hitta flera likheter i min avhandling med Hurtigs (2003).

5.4 Forskningsetik

De etiska aspekterna i forskning bör beaktas redan vid valet av forskningsintresse. Att genom forskningen skapa ny kunskap ses ofta som en tillräcklig motivering för att utföra forskning (Kuula 2006, 30). Speciellt då man studerar människor och människors handlande är etiken i forskning något som bör beaktas medvetet redan före man påbörjar sin forskning, under hela den tiden man samlar in material samt då själva rapporten skrivs. Kuula (2006, 34) poängterar att då man utför etisk forskning bör man ha goda kunskaper i ämnet och känna till god forskningssed samt ha en uppfattning kring tematiken som forskas både i vetenskapliga, sociala och samhällsliga sammanhang.

Mykkänen (2010, 58) påpekar att forskningsetik är något man ständigt bör beakta genom hela processen för att minimera eventuell skada hos forskningsdeltagarna. Etiken blir således en balansgång där nyttan ständigt övervägs. Det är viktigt att komma ihåg att forskning aldrig får skada någon samtidigt som eventuella risker bör tas i beaktande

och medvetiggöras för forskningsdeltagarna. Kuula (2006, 56) menar att anonymisering av forskningsdeltagarna ofta ter sig som den lättaste biten att ta i beaktande medan forskningsdeltagarnas reaktioner i forskningssituationen kan vara svåra att förutspå. Enligt Genzuk (2003, 8) innebär beaktandet av de etiska aspekterna i etnografiskt arbete att man på förhand klargör forskningssyftet och forskningsfrågorna för forskningsdeltagaren och har deras samtycke för forskningen.

Redan vid planeringen av forskningsintresset var jag i kontakt med socialbyrån där jag ville utföra min forskning på. Byrån var medveten om mitt forskningsintresse samt metoden före den egentliga materialinsamlingen påbörjades. I och med forskningens natur upplevde jag att det var viktigt att alla socialarbetare separat tillfrågades om tillåtelse för att observera arbetet, trots att jag hade beviljats ett officiellt forskningslov. Det är mycket viktigt att de som deltar i undersökningen gör det av fri vilja och med en tillräcklig kunskap och forskningens innehåll som grund (se t.ex. Kuula 2006, 42 & Nieminen 2010, 35). Kuula (2006, 87) poängterar också att en förutsättning för att forskningen skall kunna beaktas etisk är att forskningsdeltagarna medverkar på frivillig basis och ges möjlighet att välja att inte delta i forskningen.

I och med att forskningslovet var beviljat av socialarbetarnas arbetsgivare upplevde jag ett etiskt dilemma i socialarbetarnas frivilliga deltagande i min forskning. Socialarbetarna kunde tänkas uppleva ett visst tvång att delta i undersökningen då jag beviljats ett officiellt forskningslov (jmf. Kuula 2006, 146). Kuula (ibid, 142) menar att forskaren bör komma ihåg att forskningsdeltagarna även mitt under forskningens gång kan ändra sig och trots tidigare överenskommelser inte längre vill delta i forskningen. Det var något jag berättade för socialarbetarna och poängterade att de alltid kunde neka mig från att delta i sin vardag, ifall det kändes så. Då vardagen satte igång berättade jag också mer om min forskning enskilt för varje socialarbetare jag observerade, för att försäkra mig om att de förstod vad det var de deltog i.

Min undersökning fokuserar på socialarbetarnas sätt att handla, resonera och dokumentera kring fall. Det är inte i sig de enskilda fallens innehåll som ligger i fokus. Det var dock ett krav för beviljandet av forskningslovet att ha ett skriftligt samtycke av alla vårdnadshavare till klienterna. Även frivilligheten att delta i forskningen poängterades här. Det krävdes ett skilt lov dels för att följa med på eventuella möten och dels för att ta del av dokumentationen kring fallet. I samtycket som underskrevs fanns

även mina kontaktuppgifter, ifall föräldrarna ville fråga mer om forskningen. Möjligheten att delta under klientmöten var också något som övervägdes på nytt före varje klientmöte (jmf. Kuula 2006, 142). Det innebar i praktiken att samma klient först kunde ge sitt samtycke till att jag deltog under mötet och under nästa möte neka till mitt deltagande.

Under klientmöten deltog ibland också barnen (som är de egentliga klienterna i barnskyddet) och vissa barn var tillräckligt gamla för att förstå att jag inte var socialarbetare i sammanhanget. Däremot var det inte poängterat i beviljandet av forskningslov att barnen skulle tillfrågas om lov för att delta. Det upplevde jag som ett etiskt dilemma speciellt i de fall där barnen var så gamla att det förstod att jag var en utomstående i sammanhanget. Jag gjorde ett beslut om att i dessa fall fråga barnen ifall de upplevde det vara okej att jag deltog och försökte förklara meningen med min närvaro kort på ett sätt som de förstod.

Barns deltagande i forskning överlag är en etisk fråga som väcker mycket diskussion (se t.ex. Vehkalahti et al 2010, 14). Samtidigt som det upplevs viktigt att barn kan ses som aktörer och således kan delta som informanter i forskning bör man noggrant överväga i vilken ålder barnet kan uttrycka sig och vad följderna av att delta i forskningen kan vara för barnets del (ibid, 17). I praktiken bestämmer barnets vårdnadshavare ifall barnet kan delta i forskningen eller inte. Utgångspunkten är att alla minderåriga (under 18 år) är barn. Dessutom brukar det poängteras att man bör tillfråga barnet, då frivilligheten att delta i forskning överlag är en utgångspunkt. (Nieminen 2010, 33)

I rapporter är det bra att använda pseudonymer och inte publicera citat som direkt kan leda till att någon viss person känns igen (Tolonen & Palmu 2007, 102). Kuula (2006, 87; 109-112; 116) poängterar också att man bör behandla dokument med personuppgifter eller dylikt med stor omsorg och försiktighet och i forskning ändra, ta bort och förstöra för forskningen irrelevanta uppgifter så snabbt som möjligt. I avhandlingen är alla klienters, socialarbeters och andra medverkandes namn ändrade (pseudonymerna Annina, Matti, Bella, Julia, Viktoria och Clara tillhör socialarbetarna). Kuula (2006, 215) menar att det vanligaste sättet att försäkra sig om att forskningsdeltagarna inte är direkt igenkännbara är att ändra på namnen.

Att sammanfatta forskningsdeltagarnas personuppgifter kan också vara ett sätt som

bidrar till anonymiseringen av forskningsdeltagarna (Kuula 2006, 218). Det innebär i praktiken att man till exempel inte berättar exakta åldrar, yrkesbakgrund eller orter. I avhandlingen talar jag om barn under skolåldern eller barn i tonåren, vilket bidrar till anonymiseringen av fallen. Jag diskuterar inte yrkesbakgrunden hos varken föräldrarna eller socialarbetarna och tar heller inte specifikt upp det geografiska området där forskningen är utförd.

Tanken om att forska etiskt är något som följt med genom hela forskningsprocessen. Då det handlar om att forska med etnografiska metoder kan forskningsetiken anses vara ständigt närvarande och bör medvetliggöras under hela processen. I denna avhandling har speciellt fyra aspekter som kan anses vara forskningsetiska starkt framkommit: socialarbetarnas integritetsskydd, byråns hemlighållande, klienternas integritetsskydd samt integriteten hos klienterna vars dokumentation jag granskat. Jag upplever att jag tagit dessa aspekter i beaktande i de handlingar jag vidtagit under processen.

6. Analys

Analysen av materialet kan beaktas som en fortgående process som pågått under hela materialinsamlingen och bearbetningen av materialet. Under själva materialinsamlingen gjorde jag en grovanalys av materialet, i och med att jag efter varje dag jag observerat, renskrev mina anteckningar från häftet jag skrivit ner mina observationer i. Med grovanalys avses att jag då jag renskrev mina anteckningar kunde gallra bort en del material som inte var relevant för avhandlingens frågeställning. I och med det lärde jag mig också under processen att känna mitt observationsmaterial systematiskt. Tack vare det kunde jag fundera på vad det lönade sig att särskilt lägga märke till när jag observerade de följande dagarna.

Då det kommer till de tre utvalda barnskyddsfallen jag samlade in dokumentationen på, har jag deltagit i en del möten där dessa fall behandlats. Förutom att jag analyserat barnskyddsfallens dokumentation har jag alltså också under min observationsperiod kommit i kontakt med familjerna i fallen. Det har bidragit till en fördjupad förståelse för händelserna. Personerna som figurerar i fallen har fått ett ansikte och jag har haft lättare att förstå texten i dokumentationen då jag själv bevittnat en del av mötena.

I detta kapitel presenterar jag mitt val av analysmetod. Jag berättar också varför analysmetoden i fråga lämpat sig bra för min avhandling. Dessutom presenterar jag hur analysen tagit sig uttryck i avhandlingen.

6.1 Etnografisk innehållsanalys

Analysmetoden jag använt mig av i avhandlingen är etnografisk innehållsanalys. Innehållsanalys innebär att man spjälkar upp materialet i koder, kategorier eller teman. Man kan dela in innehållsanalys i kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys. I den kvantitativa innehållsanalysen är tanken att koncentrera sig på det manifesta innehållet, det vill säga det som sägs eller uttrycks. I den kvalitativa innehållsanalysen koncentrerar man sig på kodning, kategorisering och tolkning. Man koncentrerar sig alltså på det latent innehåll. Sedan använder man de teman man framhållit från olika fall eller material för att sammanställa en beskrivning av materialet. (Graneheim & Lundman 2003, 105; Kvale & Brinkmann 2009, 217-219)

En annan analysmetod som kunde ha varit relevant i avhandlingen är narrativ analys. Den narrativa analysen bygger upp en historia eller en berättelse. Det kan vara frågan om en berättelse som helhet, eller också kan forskaren bygga upp en berättelse på basen av till exempel intervjudelar. Den språkliga formen ligger i fokus då det kommer till narrativa analyser. (Kvale & Brinkmann 2009, 240-241) Orsaken till att jag upplevde att en etnografisk innehållsanalys skulle passa bättre i mitt material är materialets karaktär. I mitt material är det frågan om mer än tre barnskyddsfall, det är frågan om förståelsen av en större helhet. I narrativ analys har man dessutom ofta ett intervjumaterial som grund, vilket jag inte har.

I innehållsanalys kan man som sagt dela in materialet i latent eller manifest innehåll. Manifest innehåll innebär det som sägs konkret medan det latent innehåll står för det som tolkas. Latent innehåll kan tänkas ha en underliggande mening. Det innebär att man ur ett latent innehåll bildar kategorier som man sedan tolkar. (Graneheim & Lundman 2003, 106-107) Med innehållsanalys kan man egentligen tolka allt som har ett innehåll, oberoende av i vilken form innehållet är. I och med att mitt material är har olika karaktär upplevde jag att innehållsanalys skulle vara den mest passande analysmetoden av materialet.

Etnografisk analys innebär att analysen pågår redan då forskaren formulerar sina forskningsfrågor, och fortsätter tills analysen är slutförd. Då det kommer till att analysera etnografiskt material finns det inte ett enda rätt sätt (Hammersley & Atkinson 2007, 158). Analysmetoden väljs enligt vad man med materialet vill få fram. Ofta styr forskningsfrågan analysmetoden men även materialets natur kan styra valet av analysmetoden (Mietola 2007, 175). Mietola (ibid, 175-176) poängterar att i valet av analysmetod är det viktigt att beakta hur ens olika material kommunicerar och kompletterar varandra eftersom hon anser att det är det som gör etnografi speciellt. Även beaktandet av hur någonting berättas (istället för vad som berättas) anser Mietola betydande (ibid, 176).

Vuorinen (2005, 64) påpekar att etnografins främsta syfte är att beskriva det som undersöks. Samtidigt menar han att man genom analys av etnografiskt material vill komma fram till hur och på vilket sätt forskningsdeltagarna är socialt organiserade. Med andra ord berättar det etnografiska materialet vad forskningsdeltagarna gör medan analysen redogör för varför man handlar på ett visst sätt. Vuorinen (ibid) påpekar även

att analysen av det etnografiska materialet inte har en enda rätt metod, utan så gott som alla kvalitativa analysmetoder går att tillämpa på etnografiskt material. Forskningssyftet styr valet av metoden. Genom att utföra en innehållsanalys på materialet har jag skapat en viss struktur i analysen och resultaten. I och med att mitt material delvis består av fall har analysen även en del mönstermatchning (Yin 2009, 136-137), var tanken är att jämföra de resultat man kommit fram till med existerande forskning. Med hjälp av mönstermatchningen har mina resultat uppnått en viss validitet i och med att bakgrundsmaterialet syftade på delvis samma saker som jag genom analysen kommit fram till.

6.2 Den etnografiska innehållsanalysen i avhandlingen

I analysen av materialet har jag använt mig av kvalitativ etnografisk innehållsanalys. Eftersom materialet består av tre fall har jag också utnyttjat en del mönstermatchning. Mönstermatchning i avhandlingen innebär att jag jämfört mina resultat med tidigare forskningar och bakgrundsmaterial för att hitta liknande mönster. Analysen strävar efter att spjälka upp materialet för att bygga upp det till helheter eller teman (jmf Graneheim & Lundman 2003, 109). Strävan är att undersöka vad materialet säger om temat med forskningsfrågorna som grund. Undersökningen går som sådan inte att göra om i och med naturen av observationsmaterialet.

Analysen kan delas in i åtminstone tre delprocesser (jmf. Törrönen 1999, 43-49). Därtill kan man tolka det som att även planeringen av forskningen och dess fortskridande varit en process för sig (jmf. etnografisk analys). Under det första skedet bekantande jag mig med materialet genom att systematiskt läsa igenom det och fundera kring tematiken i materialet i relation till avhandlingens frågeställning. Avhandlingens syfte utformade sig redan under planeringen av forskningen och har i sin helhet hållits relativt likadan. Det här gjorde det lättare att under processen följa med ifall materialets karaktär skulle uppfylla målen. Under det andra skedet grupperade jag materialet och funderade kring de riktgivande frågorna jag använt mig av i analysen. Genom det har jag benat ut materialet i delar som är av intresse för avhandlingens frågeställning.

Det tredje skedet innebar uppspjälkning av materialet enligt de riktgivande frågorna för att sedan kunna komma fram till de olika teman som kan beaktas som en del av resultaten för avhandlingen. Genom de teman som framstigit ur analysen har jag sedan

utfört en sorts mönstermatchning, där mina resultat tangerar tidigare forskningar. En mönstermatchning ökar resultatens validitet (Yin 2009, 136).

Då det egentliga analyserandet kom igång började jag med att läsa de renskrivna anteckningarna och dokumentationen av de tre utvalda fallen flera gånger. Trots att jag hela tiden hade avhandlingens frågeställning i tankarna visste jag inte ännu vad det var jag sökte efter och hur det skulle framkomma i materialet. I och med att min frågeställning starkt förknippades med frågor kring faderskap flyttade jag sedan allt material där faderskap behandlas i någon mån, till ett eget dokument. Jag fortsatte med att flera gånger läsa igenom det relevanta materialet utan att heller här egentligen veta exakt vad jag letade efter. Sedan började jag ställa frågor till materialet för att bena ut uttryck som förknippades med frågeställningen. Varje gång jag läste igenom materialet hittade jag fler delar som var relevanta för avhandlingens frågeställning.

Frågorna jag beslöt mig använda för att hitta det relevanta i materialet hade format sig på basis av själva materialet. Under tiden jag läste igenom materialet för att bilda mig en helhetsuppfattning började frågorna ta sig form. Det är inte frågan om endast svar på frågorna jag letade efter i materialet utan mer om hela betydelser. Frågorna som sådana är alltså inte relevanta och deras betydelse för avhandlingen har mer att göra med vad och på vilket sätt materialet bearbetades. Frågorna utkristalliserades i materialet och jag lade till frågor ifall det dök upp flera. I praktiken kunde frågorna framkomma ur materialet under tiden jag läste men då jag bearbetade materialet en fråga i taget koncentrerade jag mig på en fråga åt gången. På det sättet kunde jag genom en fråga bearbeta hela materialet och på det sättet få ut maximal information. Frågorna jag byggde upp innehållsanalysen kring var:

Vad berättar socialarbetarna om pappan för mig?

Vad och på vilket sätt diskuterar socialarbetarna om pappor sinsemellan?

Vad diskuteras om pappan under möten/klientmöten då pappan inte själv är närvarande?

Vad diskuteras om pappan under telefonsamtal med någon annan än pappan?

Vad och på vilket sätt talar man till pappan under klientmöten?

Vad diskuteras med pappan under telefonsamtal?

Observationer av händelser där pappan är involverad

Tankar hos mig om pappan på basis av observationerna

I bearbetningen av analysen använde jag mig av programmet Microsoft Excel, för att enklare kunna visualisera hur teman ur analysen bildades. Genom frågorna började jag med att sätta in delar av materialet i en Excel-tabell. Tabellen som ligger som grund för innehållsanalysen formade sig under analysens gång. Jag började med att rada upp frågorna, som fungerade som riktgivare till vad jag letade efter i materialet, och direkta fraser som svarade på frågan i materialet. På detta sätt kunde jag se att frågan var meningsfull och av betydelse, då det i materialet fanns element som besvarade frågan. Speciellt i observationsmaterialet blev det aktuellt att fundera kring meningen med det som socialarbetarna säger och inte endast på vad det är som sägs. I dokumentationsmaterialet kan man tänka sig att det mer är frågan om på vilket sätt man dokumenterar och varför.

Efter att jag hittat relevanta delar i materialet började jag förenkla fraserna så att innehållet i dem kristalliserades till ett fåtal ord. I praktiken innebar det att jag ur materialet plockat ut delar, meningar, som svarade på någon av de riktgivande frågorna. Meningarna har jag sedan förenklat till ord som beskriver meningarnas innehåll. Av fraserna bildade jag kluster i form av underteman och ordnade tabellen så att alla fraser och förenklingar som hade samma undertema låg under varandra. Det fanns alltså flera fraser som hade samma underteman. På samma sätt bildades också överteman; underteman med liknande betydelse bildade tillsammans kluster för överteman. Dessa överteman ordnades och till slut bildade de befintliga överteman kluster till ett antal huvudteman. Det framkom fyra huvudteman eller kategorier ur materialet.

I och med att fallen och deras gång var bekanta för mig från observationsperioden gick det lättare för mig att sätta mig in i dokumentationsmaterialet. Jag visste hur fallen fortskred och dokumentationen erbjöd i det här fallet en noggrannare insikt i detaljer som jag inte själv observerat. Då jag hade fått ihop huvudteman av materialet utförde jag en mönstermatchning av de teman jag kommit fram till med det som framkommit ur tidigare forskning. Det här ger resultaten mer validitet än endast en presentation av resultaten.

7. Verkligheten på barnskyddet ur barnskyddsocialarbetarnas synvinkel

I det här kapitlet redogör jag för och diskuterar kring barnskyddsbyrån jag utfört forskningen på. Dessutom presenterar jag fallen vars dokumentation jag undersökt. Jag presenterar också resultaten av analysen. Genom analysen har jag fått fram fyra kategorier av pappor som jag presenterar, men jag kommer att redogöra noggrannare för två av dem som framstigit starkare ur materialet.

7.1 Barnskyddsbyrån

Barnskyddsbyrån som forskningen är utförd på är rymlig. Under tiden för forskningen jobbade fem personer som socialarbetare på barnskyddsbyrån. I barnskyddsteamet fanns också två socialhandledare, en ledande socialarbetare, samt en vikarierande socialarbetare. Byrån är centralt belägen i proportion till det område som byråns socialarbetare ansvarar för. Omgivningen är asfalt- och betongbetonad.

Arkitektoniskt är det frågan om ett så kallat typiskt kontorsutrymme; arbetsrummen ligger på rad i en korridor, som också vid behov fungerar som väntrum. Utrymmet kan delvis uppfattas som sterilt och kanske rentav skrämmande: väggarna är vita, så gott som alla dörrar i korridoren är stängda och det ekar. Då man går i korridoren hörs det över hela kontoret. Det har gjorts försök på att genom möblemang, leksaker, tavlor och teckningar lätta upp stämningen i korridoren, eller det så kallade väntrummet, men överlag upplevde jag att korridoren var steril och ohemtrevlig.

Arbetsrummen på byrån var mycket varierande. En del av socialarbetarna hade stora arbetsrum med utrymme för både arbetsbord, bokhyllor och mötesbord. Samtidigt var en del av arbetsrummen små och det var trångt att få in både arbetsbord och bokhyllor. I arbetsrummens inredning fortsatte den sterila linjen med vita väggar och överlag tråkigt möblemang. Stämningen i arbetsrummen var dock bättre än i korridoren då det fanns spår av mänsklighet i dem. Många av socialarbetarna hade satt upp trevliga planscher och teckningar som barn gjort på väggen och det fanns en viss oreder på arbetsborden och i bokhyllorna som skapade en hemtrevlig stämning.

På byrån fanns det ett skilt mötesrum där man strävade efter att ordna de klientmöten man hade. I kontorsutrymmets andra våningar (barnskyddet fungerade på en våning och andra instanser på andra våningar, men mötesrummen var gemensamma) fanns det även flera andra mötesutrymmen, men barnskyddet undvek att använda dem då de var sterilt och enkelt inredda. Mötesrummet på barnskyddet var inrett på ett hemtrevligt sätt; det fanns soffor att sitta i och en del leksaker för barnen att leka med. Gardinerna i rummet var hemtrevliga och det hängde barnvänliga fantasitavlor på väggarna. Tanken var att familjen lättare skulle kunna känna sig trygg och lugn i en hemlik miljö. Ofta var klienters första reaktion förvåning över hur mysigt rummet var inrett.

Stämningen på byrån upplevde jag överlag vara positiv. Socialarbetarna verkade komma överens med varandra och det fanns en viss tillit mellan socialarbetarna. Den ledande socialarbetaren var tydligt förman i barnskyddsteamet men socialarbetarna verkade uppleva henne som en positiv auktoritet; vid behov kunde man be den ledande socialarbetaren ta ställning till något. Samtidigt upplevde jag den ledande socialarbetaren som en av barnskyddsteamet då hon t.ex. flera gånger var med på lunch och deltog i diskussionerna precis som alla andra.

Socialhandledarna i barnskyddsteamet hade jag svårt att placera. I vissa fall var den ansvariga socialarbetaren arbetspar med en socialhandledare och samarbetet verkade fungera bra. Socialhandledarna var dock inte lika mycket en del av barnskyddsteamet som de andra, de hade en sorts egen gemenskap. Jag upplevde inte att de direkt var en del av barnskyddsteamet, samtidigt som deras eventuella närvaro under till exempel lunchen inte påverkade gemenskapen och diskussionerna mellan socialarbetarna.

7.2 Fallen

I nästa presenterar jag de tre utvalda barnskyddsfallen. Fallen var pågående under materialinsamlingen. Fallbeskrivningarna baserar sig på dokumentationen och på de etnografiska observationerna av klientmöten och de reflexiva samtalen med socialarbetarna.

7.2.1 *Ivar*

Ivar är en pojke under skolåldern, vars föräldrar är frånskilda. Barnskyddsanmälan har

lämnats in via en myndighet då mamman, som pojken huvudsakligen bor hos, har betett sig mycket förvirrat under ett tillfälle då hon haft hand om pojken ensam. Den anmälade myndigheten har varit orolig för mammans alkoholkonsumtion då hon ensam har hand om barnet. Fallet påbörjades i början av min observationsperiod och jag satt med på det första mötet med pappan. Jag har inte träffat mamman i fallet. Pappan har enligt socialarbetarna framhävt sin genuina oro för mammans välmående och alkoholkonsumtion. Föräldrarnas förhållande i sig upplevdes av socialarbetarna vara bra och de verkade kunna komma överens om pojkens vårdnad och de praktiska arrangemangen i vardagen.

Annina och Julia blev ansvariga socialarbetare i fallet. Då man första gången tog kontakt med familjen ringde man upp pappan. Annina berättade att samtidigt som pappan verkade aningen chockad över anmälan medgav han att den egentligen inte kom som en överraskning. Då Annina berättade vad som hade hänt och varför anmälan hade kommit in hade pappan sagt att han kunde tänka sig att det som beskrivits i anmälan verkligen hänt och att anmälan var skälig. Under samtalet med Annina berättade pappan också kort om bakgrunden till skilsmässan, vilket enligt pappan visade sig vara bland annat mammans alkoholkonsumtion. Pappan berättade även att mamman hade försökt dölja missbruket för honom och att hon under flera tillfällen blivit fast för att vara berusad då hon hade ansvaret över Ivar.

Under telefonsamtalet med pappan bestämde Annina ett möte med honom och berättade att hon också skulle vara i kontakt med mamman. Pappan hade varnat Annina för mammans tendens att ljuga och för att det kunde vara svårt för mamman att hålla med om att anmälan varit skälig. Pappan berättade under telefonsamtalet även om flera tillfällen då mamman låtit bli att berätta för honom var Ivar var. Dessutom berättade pappan att han inte träffat Ivar under de senaste överenskomna tillfällena, då mamman inte hållit överenskommelsen. Orsaken till det har mamman enligt pappan sagt att har varit att Ivar varit sjuk, men pappan ställde sig skeptiskt till ursäkten. Pappan avslutade samtalet med att än en gång poängtera för Annina att han absolut inte ville svartmåla mamman.

Annina och Julia försökte nå mamman per telefon under flera tillfällen före Annina lyckades få tag på henne. Då var samtalet kort och man kom endast överens om tidpunkten för ett möte mellan mamman och socialarbetarna, samt ett hembesök på en

senare tidpunkt. Annina berättade flera gånger för mig om försöken att nå mamman och dessutom framkom det i dokumentationen att både Annina och Julia försökt ringa mamman utan att få något svar.

I fallets utredning av barnskyddsbehov konstateras att utredningen delvis inte kunnat slutföras. Fallet fortsatte inom barnskyddet även efter hösten 2012. Under perioden av dokumentation som jag haft tillgång till har man planerat sex hembesök med mamman för att kunna slutföra utredningen och uppfylla dess krav. Mamman har avbokat dem alla före de bestämda tidpunkterna med för barnskyddet godtagbara orsaker. Barnskyddssocialarbetarna upplevde att de varit mycket i kontakt med pappan. Pappan upplevdes också vara aktivt i kontakt med barnskyddet då han ringde barnskyddet flera gånger för att kolla läget. Socialarbetarna berättade att pappan uttryckt en viss frustration i att fallet inte fortskred på förväntat sätt. Annina hade under flera tillfällen uppmanat pappan att själv vara i kontakt med mamman, ifall han är orolig för Ivars välmående. Socialarbetarna menade att pappan upplevde det vara lättare att vara i kontakt med barnskyddet.

Ivars pappa är i trettioårsåldern och han visar enligt socialarbetarna ett stort intresse för sin sons välmående. Pappan har under flera möten med barnskyddssocialarbetarna uttryckt stor oro för mammans välmående och alkoholkonsumtion och då även poängterat oron för sin son, vardagen hos mamman och dess inverkan på sonens utveckling. Under ett möte berättar pappan att han anser att det skulle vara viktigt att pojken bodde med mamman, men att han som pappa ändå finns med som en aktiv förälder. Pappans tanke om att pojken har det bättre hos mamman påstår han bero på att mamman bor kvar i det gemensamma hemmet där pojken alltid bott. Dessutom arbetar pappan skift, vilket gör en rutinerad vardag svår för honom att uppehålla, menar han.

I det här fallet var pappan den som aktivt hade kontakt med barnskyddssocialarbetarna. Däremot bestod kontakten mycket av det att pappan ringde för att konstatera att han är orolig, men inte tog ett aktivt initiativ i att göra något för saken, menade socialarbetarna. Pappan konstaterade flera gånger för socialarbetarna att ifall mammans situation blev sämre skulle han ta hand om pojken. Samtidigt tolkar jag på basen av dokumentationen och observationerna att det verkade som att pappans tanke om när situationen var tillräckligt dålig hela tiden försköts framåt. Socialarbetarna upplevde att pappan i fallet var aktiv i förhållandet till barnskyddet men inte direkt företagsam då det kom till att

vidta konkreta åtgärder.

Det första mötet med pappan

Under mötet med pappan var Annina, pappan, Clara och jag med (jag satt vid ett bord en bit från de andra och deltog inte i diskussionen). Pappan hade förberett sig till mötet genom att skriva ner en del händelser som påträffat under de senaste åren. Han berättade om flera olika tillfällen då mamman varit berusad trots att hon haft hand om Ivar. Pappan berättade att han och mamman hade ett långt förhållande bakom sig men det tog slut då pappan insåg att mamman inte är villig att behandla sitt missbruk. Pappan berättade om att mamman inte kunnat hålla överenskomna tider och avbokat t.ex. Ivars besök till farmor utan orsak. Ibland då mamman avbokat överenskomna träffar för Ivar berättade pappan att han åkt hem till mamman och hittat henne berusad, trots att Ivar varit med henne. Under dessa omständigheter hade pappan tagit Ivar med sig. Pappan berättade även om tillfällen då mamman påstått att Ivar varit sjuk, fast hon egentligen tagit med sig honom till mormodern och spenderat flera nätter där. Pappan berättade om mammans arbetsplats och att hon under de senaste åren bytt arbetsplats flera gånger och hade varit sjukskriven under långa tider.

Då mötet avslutades poängterade pappan att det skulle vara viktigt att Ivar kunde bo kvar hemma hos mamman. Pappan sade att han ville vara en aktiv del i Ivars liv men han upplevde att det var bättre för Ivar att bo i det tidigare gemensamma hemmet. Annina och Clara poängterade att Ivars välmående också var på pappans ansvar och att Ivar knappast mår bra av att vara med mamman då hon är berusad. Annina berättade för pappan att mötet med mamman kommer att äga rum följande dag och att man kommer att försöka få mamman att inse situationen med alkoholmissbruket. Annina poängterade att pappan bör vara beredd på att ta hand om Ivar.

Det första mötet med mamman

Under mötet med mamman diskuterades mammans arbete, förhållandet till Ivar samt framtiden och boendesituationen. Mamman berättade att hon nu jobbar skift men att hon är sjukledig då hon upplevt det vara för tungt. Mamman sade att hon håller på att söka ett nytt jobb. Hon berättade om sitt förhållande till Ivar. Mamman menade enligt socialarbetarna att förhållandet är mycket varmt och att det aldrig funnits några problem i det. Samtidigt berättade hon att hon själv är ganska introvert och saknar nära vänner. Mamman hade berättat att hon brukade vara en del hemma hos sin mamma, Ivars

mormor. Socialarbetarna skrev i dokumentationen att mamman inte upplevde att hennes alkoholkonsumtion är ett problem samtidigt som hon medgav att hon kunde dricka under veckan. Mamman hade sagt att hon var noga med att inte bli berusad då Ivar var hos henne. Samtidigt framkom det ur dokumentationen att mamman tackade ja till kontakt med A-kliniken, som Annina föreslagit. Mamman hade under mötet också berättat att hon och Ivar borde hitta en ny lägenhet till sig då det gamla gemensamma hemmet var för stort.

Det framkommer i socialarbetarnas dokumentation att efter mötet på byrån har mamman avbokat de inplanerade hembesöken två gånger. Annina skriver att hon försökt vara i kontakt med mamman flera gånger före mamman svarat och man kunnat omboka hembesöket för en tredje gång. Mamman avbokade dock hembesöket även den tredje gången och enligt dokumentationen var orsaken att hon fått ett jobb så att hon inte kan ta emot Annina under den bestämda tidpunkten. I dokumentationen framkommer att pappan ringt upp barnskyddet flera gånger och undrat varför utredningen inte gått framåt. Då Annina förklarat att man inte ännu kunnat göra ett hembesök då de alltid blivit avbokade, menade pappan att de orsakerna som mamman presenterat inte var giltiga.

7.2.2 Emma

Emma är en tonårsflicka vars föräldrar är frånskilda. Flickan har varit barnskyddsklient redan i flera år. Klientskapet har börjat under samma tid som föräldrarnas förhållande försämrats och lett till skilsmässa. Emma bor med pappan och har ett mycket dåligt förhållande med mamman, trots att båda föräldrarna är vårdnadshavare till flickan. Inom tidsramen för min undersökning handlade Emmas klientskap speciellt om flickans eget välmående, då det visade sig att hon missbrukade en del lätta droger. I Emmas fall har jag i möten med både mamman, pappan och Emma. Bella och Matti var ansvariga socialarbetare i fallet under den tid jag hade tillgång till fallet, men i och med att det är frågan om ett ”gammalt” fall har det funnits flera ansvariga socialarbetare under andra tider.

Matti berättade att föräldrarnas dåliga förhållande hade tagit sig uttryck i en barnskyddslig oro då Emmas reaktion varit stark och hon tvingats vara en mellanhand i föräldrarnas förhållande. Matti menade att föräldrarna i praktiken inte kunde

kommunicera vettigt utan hjälp av en utomstående. Föräldrarna påstods ha mycket olika syn på uppfostran av det gemensamma barnet. Matti berättade att han upplevde att Emmas problem hade blivit allt större med tiden och nu när hon var i tonåren hade det kommit in flera barnskyddsanmälningar om henne under en kort tid. Anmälningarna har gällt snatteri och oro angående bland annat skolframgången och Emmas fritidssysselsättning. Enligt anmälan är snatteri, rökning och skolkning från skolan vardag i Emmas liv. Dessutom hade det kommit fram att Emma missbrukar cannabis.

Föräldrarna hade gemensam vårdnad över Emma, men Bella och Matti berättade att den inte verkställdes. Det framkom även i dokumentationen att Emma vägrat spendera tid med mamman. Matti berättade att Emma från början hade bott vecka-vecka hos föräldrarna men hon numera bodde enbart hos pappan. Emma verkade träffa mamman ytterst sällan. I dokumentationen framkommer att mamman hade upplevt att vecka-vecka-systemet inte fungerade då Emma inte ville komma till henne. Det hade resulterat i att mamman beslöt att inte tvinga Emma till att träffa henne. Mamman hade berättat för socialarbetarna att Emma skulle vara välkommen till henne närsomhelst men att det inte fanns några bestämda tider för det. Emma hade enligt Matti vägrat berätta varför hon inte vill träffa mamman.

Då Emmas missbruk av cannabis framkommit hade barnskyddet vidtagit flera åtgärder. Det går att avläsa i dokumentationen att händelsebeskrivningarna för fallet blev allt tätare. Matti berättade att då man började vidta åtgärder framkom det också att Emmas skolframgång hade lidit och hon riskerade att bli på klassen. I och med att missbruket kommit fram tvingade barnskyddet Emma till att gå på regelbundna drogtest för att bevisa att hon inte längre missbrukar. I dokumentationen framkommer att testen ofta småningom visat sig negativa, vilket resulterat i att barnskyddet gett friare händer åt familjen. Snart hade det dock igen visat sig att Emma fortsatt missbruka. I dokumentationen beskrevs tillfället då Emma ges en sista chans att sluta missbruka på egen hand; ifall hon blev fast för att missbruka cannabis ännu en gång, skulle hon skickas till en evalueringsanstalt. I dokumentationen beskrivs också att detta ultimatum delgetts både Emma och föräldrarna och att de godkände åtgärden.

I dokumentationen kan man se att det gått en tid då Emma följt de givna anvisningarna men snart hade hon ändå gett ett positivt drogtest. Det resulterade i att pappan ombads föra henne till evalueringsanstalten. Matti berättade att pappan upplevde att åtgärden

inte var den man kommit överens om och vägrade uppfylla de krav som sattes på honom. Matti upplevde att det berodde på att Emma nu varit en så lång stund på s.k. klart vatten. Då pappan enligt Matti vägrade hålla överenskommelsen beslöt barnskyddet att göra en brådskande placering av Emma. Matti berättade att det här väckte stor uppståndelse och att pappan t.ex. hotade med att gömma flickan och göra allt i sin makt för att barnskyddet inte skulle hitta henne. Enligt dokumentationen fick man heller inte tag på Emma.

I diskussionerna med Emmas socialarbetare framkom att beslutet resulterade i att varken Emma eller pappan ville vara i kontakt med dem. Till slut fick Bella tag på Emma och det bestämdes att Bella skulle träffa henne för att diskutera igenom situationen. Bella berättade att hon under träffen med Emma tillsammans gjort upp en plan på hur de kommande veckorna skulle se ut och vad barnskyddet krävde av Emma och pappan. Emma hade berättat för Bella att hennes främsta mål skulle vara att aldrig få veta hur det såg ut på evalueringsanstalten. Bella berättade att hon kommit överens med Emma och pappan att drogtesten skulle fortsätta och ifall de trots allt visade sig vara positiva skulle Emma gå med på att åka till anstalten. Både Emma och pappan verkade enligt Bella godkänna planen.

I dokumentationen framkom att Emma efter en tid gett ett utspätt drogtest. Enligt överenskommelsen resulterade det i att hon nu skulle åka in på evalueringsanstalten. Matti berättade att varken Emma eller pappan var anträffbar då barnskyddet fick veta om det utspädda drogtestet. Det resulterade i att Bella och Matti åkte iväg till Emmas skola för att hämta henne till evalueringsanstalten. Emma fördes till anstalten och Bella informerade föräldrarna om det. Pappan hade enligt Matti varit missnöjd med hur man gått till väga medan mamman hade varit lättad då hon upplevde att flickan äntligen skulle få hjälp.

Klientskapet i fallet har pågått i flera år och barnskyddssocialarbetarna upplevde att fallet var svårt, då det var utmanande att få till stånd något bestående. Då det gick dåligt för flickan vidtogs en del åtgärder och så började det gå bättre igen. Då det gick bättre upplevde socialarbetarna att man inte kunde tvinga på flera åtgärder och efter en stund började det gå sämre. Pappan upplevde enligt dokumentationen att barnskyddets oro var onödig medan mammans upplevelse var att det inte gjordes tillräckligt. Pappans tanke var att barnskyddet borde lämna familjen helt medan mamman undrade varför det inte

gjordes mer och i snabbare takt och var till och med av den åsikten att flickan borde placeras utanför hemmet. I dokumentationen beskrivs att mamman med jämna mellanrum var i kontakt med barnskyddet för att kolla hur hennes dotter mår, då hon själv inte fick tag på henne och hon vägrade prata med pappan. Det beskrivs också i dokumentationen att mamman upplevde att situationen blev bara värre för Emmas del och hon hade flera gånger uttryckt sitt missnöje för barnskyddets handlande. Mamman menade att åtgärderna inte varit tillräckliga och att händelseförloppet gick alltför långsamt.

Kontakten till pappan

Emma bodde hos pappan och barnskyddets kontakt med pappan verkade mycket varierande både på basen av dokumentationen och på det som socialarbetarna berättade. I dokumentationen framkom flera tillfällen där pappan uttryckt sin oro för dottern och medger att något bör göras. Samtidigt berättade Bella att det verkar som att pappan inte upplevde det vara på hans ansvar att sätta gränser för flickan. Pappan hade uttryckt att han upplevde att Emma var tillräckligt gammal för att kunna ta hand om sig själv. I Matti berättade att pappan också under flera tillfällen kritiserat barnskyddet och deras handlande med hårda ord. Pappan hade sagt att han upplevde att problemen är förstörda och att Emma skulle må bäst ifall man lämnade henne ifred. Det hade även Emma sagt till barnskyddet enligt Matti.

Samarbetet med pappan tolkade jag vara mycket varierande. Det beskrevs i dokumentationen att pappan ställvis sagt att han var samarbetsvillig men visade med sina aktioner att saken inte riktigt var så. I dokumentationen framkommer flera tillfällen där pappan beskrivs handla i konflikt till det man kommit överens om. Det skrivs t.ex. att pappan under flera tillfällen påpekat att han inte godkänner Emmas missbruk. Samtidigt hade han sagt att missbruket är stressrelaterat och uttryckt en viss förståelse för det. Pappan hade också under flera tillfällen sagt att han godkänner den åtgärd barnskyddet vidtagit men samtidigt uttryckt att han är säker på att Emma slutat använda cannabis och att åtgärden egentligen är onödig. I dokumentationen framkommer flera tillfällen då pappan lyckats begära en till chans för Emma, men fallet var fortfarande aktuellt efter min materialinsamling. De åtgärder som vidtagits tycks inte resulterat i bestående förändringar.

Emmas pappa är i fyrtioårsåldern och han arbetar i skift. I och med att flickan bodde

med pappan var socialarbetarna mycket i kontakt med honom, speciellt då det gällde praktiska arrangemang inom klientskapet. Socialarbetarna strävade efter att även hålla mamman uppdaterad kring vad som pågick men mamman ansåg dels att hon inte involveras tillräckligt och dels att barnskyddets åtgärder är bristfälliga. Kontakten med pappan visade sig vara mycket varierande och ibland fungerar den bra och ibland var pappan omöjlig att få tag på.

7.2.3 Sissel

Sissel är en flicka under skolåldern, vars föräldrar höll på att skilja sig. Barnskyddsanmälan hade gjorts av pappan, som blivit orolig då mamman och barnet en dag försvunnit från det gemensamma hemmet. Den barnskyddsliga oron låg i att trygga barnets vardag i krisen som nu satt igång i hemmet. Däremot poängterade socialarbetarna flera gånger för föräldrarna att barnskyddsmyndigheterna inte tar part i frågan om skilsmäsoärenden, utan endast i att se till att barnet inte negligeras under krisen.

I fallets dokumentation framkom att mamman varit i kontakt med barnskyddet redan före pappan gjort en barnskyddsanmälan för konsultation och hon hade då uttryckt sin oro över familjens situation. I dokumentationen beskrivs att mamman hade fått veta om en del brott som pappan begått som hon tidigare inte varit medveten om. Under telefonsamtalet beskrivs att mamman sagt att hon funderat på skilsmässa redan en tid, men inte vågat vidta åtgärder. Mamman har berättat att hon upplevde pappan vara psykiskt instabil och hon menade att han är mycket oförutsägbar. Hon har upplevt pappan vara ett hot och hon har uttryckt en stor rädsla för honom. Hon berättade att pappan var aggressiv men att det är frågan om verbalt våld. Socialarbetaren har rått mamman att kontakta socialjouren och polisen ifall situationen blev odräglig, eller att söka sig till ett skyddshem med barnet. Det hade dock inte gjorts en barnskyddsanmälan över fallet.

Pappans första kontakt till barnskyddet var då han gjorde en barnskyddsanmälan på basis av att mamman och Sissel hade försvunnit. I dokumentationen framkom att anmälan kom in via socialjouren. Det beskrivs att pappan skulle hämta Sissel från dagiset men att dagispersonalen meddelat åt honom att Sissel varit ledig den dagen. Mamman hade inte svarat i telefonen då pappan försökt ringa henne. Pappan berättade

enligt barnskyddsanmälan att han inte hade någon aning om var mamman och Sissel befann sig och det beskrivs att han verkade mycket orolig. Nästa dag hade pappan fått veta att mamman och barnet befann sig på ett skyddshem. Pappan hade ringt upp socialjouren för att berätta att han nu visste var mamman och Sissel befann sig, och att man inte behövde leta efter dem, enligt dokumentationen.

I socialarbetarnas anteckningar av telefonsamtalet till socialjouren framkommer att pappan berättat om sin oro för mammans psykiska välmående. Pappan hade sagt att mamman varit mycket nervös under de senaste dagarna men att det inte fanns något som skulle antyda en barnskyddslig oro i tillvaron i hemmet. Från socialjouren hade man berättat att de inte direkt kan göra något nu, men att meddelandet förts vidare till barnskyddsbyrån. Ansvariga socialarbetare i fallet blev Matti och Clara.

I och med att pappan gjort barnskyddsanmälan tyckte socialarbetarna att man först skulle vara i kontakt med honom. Mammans kontakt med barnskyddet före anmälan framkom i ett senare skede. Under ett telefonsamtal med mamman berättade Clara att mamman upplevde det att man varit först i kontakt med pappan som ett hot mot henne. Mamman hade sagt att hon ansåg att pappan kunde ge en förvrängd bild av situationen. Under telefonsamtalet hade mamman berättat för Clara att pappan ljuger mycket och att hon inte kunde lita på honom och uppmanade socialarbetarna att beakta det under utredningen. Under telefonsamtalet med pappan uttryckte han däremot sin oro över att inte få träffa sitt barn och poängterade att han fortfarande vill vara med i Sissels liv, ta ansvar över och dela vardagen med henne. Pappan hade under telefonsamtalet med Clara berättat att skilsmässan kommit som en överraskning för honom. I dokumentationen framkommer att pappan under hela utredningen visade ett stort intresse för att efter skilsmässan vara en aktiv del av Sissels liv och delta i hennes vardag.

Socialarbetarna berättade att de upplevde att fallet i sig var utmanande då det snabbt visade sig att mammans misstanke om att pappan ljuger även för socialarbetarna styrktes. Clara berättade att pappan under flera möten beskrev hur bra förhållande han hade till Sissel och hur mycket tid han spenderat med henne, men det visade sig snabbt att dessa påståenden inte var vattentäta. Enligt Clara hade pappan berättat om att han under de senaste åren jobbat mycket och gjort flera arbetsresor. Han hade således inte kunnat spendera så mycket tid med barnet som han påstod. Däremot ansåg Clara att det

var tydligt att nu då föräldrarna skulle skiljas var pappans engagemang i faderskapet stort.

I dokumentationen framkommer att både mamman och pappan hade en tät kontakt till barnskyddet under hela processen. Mamman har meddelat Clara att hon hade träffat pappan och att de kommit överens om att mamman flyttar hem med Sissel. I och med att familjen hade en stor gård kunde pappan flytta in i sidobyggnaden medan mamman och barnet bodde i huvudbyggnaden. Clara hade föreslagit att det skulle hållas ett möte på byrån där både mamman och pappan träffades samtidigt. Båda föräldrarna hade varit villiga till detta. Före mötet skulle Matti och Clara göra ett hembesök till familjens gemensamma hem, där alla nu tillfälligt bodde, för att reda ut Sissels hemförhållanden.

Clara berättade att då Matti och Clara anlände till hembesöket var endast pappan hemma med Sissel, mamman hade inte ännu hunnit hem från jobbet. I dokumentationen framkom att socialarbetarna upplevde att samspelet mellan pappan och Sissel verkade normalt och att flickan verkade glad. Pappan hade berättat om hur vardagen flutit igång efter att mamman och Sissel återvänt hem. Matti och Clara upplevde att allt verkade vara i sin ordning. Mamman och Sissel skulle flytta, men deras nya lägenhet var ännu inte ledig. I dokumentationen skrev Clara att Sissel verkade ha en god relation till båda föräldrarna.

I och med att socialarbetarna inte upplevde att den barnskyddsliga oron var tillräcklig avslutades fallet mot föräldrarnas vilja strax efter min materialinsamling. Socialarbetarnas tanke hade varit att de inte skulle kunna stöda föräldrarna i skilsmässoprocessen då Sissel inte verkade vara i en sådan fara som kunde äventyra hennes tillvaro och utveckling. Dessutom upplevdes Sissels förhållande till båda föräldrarna vara bra och det fanns ingen misstanke om att föräldrarna inte skulle kunna ta barnets bästa i beaktande under skilsmässoprocessen. I fallet träffade jag pappan då jag observerade under det första mötet och också föräldrarna tillsammans under ett möte som jag observerade.

Det första mötet med pappan

Strax efter att pappan gjort barnskyddsanmälan hade han varit i kontakt med barnskyddet och krävt att få träffas. Ett möte med pappan hade ordnats samma dag. Under mötet uttryckte pappan en stor förvåning över vad som hänt. Han berättade att

han inte upplevt att det funnits något skäl för mamman att söka sig bort hemifrån. Pappan berättade också att han var väldigt orolig för hur händelserna skulle påverka Sissel. Han medgav att förhållandet mellan föräldrarna förändrats under den senaste tiden men menade att det inte borde ha påverkat mamman så som det gjort. Pappan hade inte upplevt sig vara ett hot för familjens välmående.

Socialarbetarna undrade om de påstådda brotten som mamman under ett telefonsamtal hänvisat till och pappan medgav att han suttit häktad men att det inte var frågan om några allvarliga brott som skulle påverka familjen. Socialarbetarna frågade om pappans förmåga att tala sanning då mamman tidigare berättat om att pappan hade en tendens att ljuga och att han till exempel berättat för sina arbetskompisar att Sissel var allvarligt sjuk. Pappan menade att det varit frågan om ett missförstånd och lögner som spridits om honom och om vad han egentligen sagt.

Efter mötet framkommer det i dokumentationen att pappan hade varit i kontakt med socialarbetarna flera gånger per e-post. I meddelandena hade han berättat om hur han varit i kontakt med mamman och hennes advokat. Pappan hade flera gånger påpekat i e-posten att mamman och advokaten medgett att det varken förekommit psykiskt eller fysiskt våld i familjen. Pappan undrade när det var möjligt att ordna ett gemensamt möte med mamman och pappan på barnskyddsbyrån. Matti och Clara hade berättat att de kommer att träffa mamman separat innan de träffar båda föräldrarna samtidigt.

Det första mötet med mamman

Matti och Clara träffade mamman på skyddshemmet. Clara berättade att mamman hade varit mycket orolig över att barnskyddet hunnit träffa pappan före henne. Hon menade att socialarbetarna kunde ha fått en felaktig uppfattning i situationen av pappan. Matti och Clara hade berättat om barnskyddets strävan efter att träffa alla parter även skilt och att man handlar opartiskt i situationen. Mamman hade berättat att förhållandet till pappan var komplicerat och att det visat sig att han från första början varit otrogen och oärlig mot henne. Mamman menade att pappan ljugit mycket både privat och angående sitt arbete. Clara berättade att mamman hade berättat att pappan inte spenderat tid med familjen och att han inte hade något känslomässigt förhållande till Sissel. Mamman var orolig för att pappan inte kunde ta hand om flickan, då det till exempel fanns allvarliga allergier att ta i beaktande.

Mötet där båda föräldrarna deltog samtidigt

Under mötet på byrån med båda föräldrarna satt jag med och observerade. Under mötet var tanken att sammanfatta den utredning som socialarbetarna gjort av behovet av barnskydd. Både Matti och Clara var av den åsikten att fallet skulle avslutas. Föräldrarna hade sinsemellan stora meningsskiljaktigheter i hur deras förhållande sinsemellan och till Sissel såg ut. Skilsmässan var något som oberoende drabbade hela familjen men barnskyddet hade inte någon större oro för att Sissel i detta fall skulle bli åsidosatt.

Under mötet gick man igenom hembesöket och konstaterade att det praktiska också verkade vara i sin ordning. Man funderade kring hurdana sociala nätverk föräldrarna hade. Pappan berättade att hans sociala nätverk var mycket litet och socialarbetarna uppmanade pappan att hålla kontakt med släktingar och vänner, då han kunde tänkas behöva hjälp under processen.

Både mamman och pappan hade varit av den åsikten att barnskyddsklientskapet var en bra sak och de ansåg att barnskyddets uppgift var att trygga barnets välmående då föräldrarna själva ansåg sig vara upptagna i skilsmässoprocessen. Något direkt hot mot Sissels välmående upplevde barnskyddsocialarbetarna inte att det fanns efter utredningen, då båda föräldrarna var engagerade i barnets affärer och tydligt visade intresse för att barnet skulle ha det så bra som möjligt.

7.3 Den osynliga pappan?

I analysen har jag koncentrerat mig främst på det latent innehåll i materialet. Genom en kategorisering av materialet har fyra olika teman stigit fram, vilka jag sammanställt och tolkat till beskrivningar av materialet. De fyra olika kategorierna som steg ur materialet är ”den ambivalenta pappan”, ”den opålitliga pappan”, ”den maktlösa pappan” och ”den kritiska pappan”. Till näst presenterar jag innebörden av kategorierna, hur jag kommit fram till dem och ger konkreta exempel genom citat ur materialet.

7.3.1 ”Den ambivalenta pappan”

Den ambivalenta pappan var ett tema som framkom starkt ur materialet och som gick att hitta i så gott som alla socialarbetarnas beskrivningar av pappan. Socialarbetarna

beskrev ofta papporna som osäkra, och min tolkning är att socialarbetarna upplevde papporna vara ambivalenta. Socialarbetarna beskrev här pappor som under klientskapet tytt sig mycket till barnskyddet i frågor om vardagen och överlag. Ofta var papporna mycket i kontakt med de ansvariga socialarbetarna i sina barns ärenden utan att egentligen ha något direkt ärende att reda ut; eller åtminstone upplevde socialarbetarna inte att det framkom i vilket ärende papporna kontaktade barnskyddet. Papporna kunde ringa t.ex. för att uttrycka sin oro för barnet överlag, samtidigt som de inte själva var beredda på att ingripa. Socialarbetarnas upplevelser om att papporna var osäkra i hur de skulle agera för att vara ”bra pappor” tolkar jag delvis uppstå i och med maktpositionen mellan socialarbetare och förälder. Maktpositionen bidrar med att papporna upplevs osäkra samtidigt som de försöker visa sig aktiva, vilket jag tolkar som upplevelse av ambivalens.

Socialarbetarna beskriver både under observationerna och i dokumentationen att papporna är osäkra på hur de skall agera för att vara bra föräldrar och socialarbetarna upplevde att det behövdes en hel del uppmuntran till att agera pappa och förälder. Socialarbetarens frustration över pappornas oföretagsamhet samtidigt som papporna aktivt var i kontakt med barnskyddet ter sig som en upplevelse av ambivalenta pappor. Ambivalensen motiverar jag med att papporna beskrivs som aktiva i förhållande till barnet samtidigt som de beskrivs som oföretagsamma. Ofta beskrev socialarbetarna sin frustration över pappans agerande med att pappan egentligen kunde göra en massa saker för att göra situationen bättre, men att han ändå valde att först kontakta barnskyddet, som egentligen inte kunde hjälpa i situationen.

I kategorin om den ambivalenta pappan framställdes papporna som oförmögna att i sin helhet ta ansvaret över sina barn. Oförmögenheten framställdes som något som papporna själva uttryckt. Socialarbetarna tolkade det som att det fanns en vilja från pappans sida att vara en bra förälder, samtidigt som papporna signalerade att de inte upplevde sig klara av vardagen med barnet på egen hand. I bakgrunden till osäkerheten verkade ofta ligga förhållandet till mamman samt hur familjekonstruktionen sett ut i proportion till den nuvarande situationen. Samtidigt som jag tolkar socialarbetarnas upplevelse av pappan som ambivalens kan man fundera över hur eventuella maktpositioner i barnskyddet mellan socialarbetare och förälder kan tänkas skapa en upplevelse av ambivalenta pappor. I materialet fanns endast familjer där föräldrarna var frånskilda eller mitt i skilsmässoprocessen. Kategorin kring den ambivalenta pappan

tycktes upplevas speciellt i de fall där pappan inte var närförälder eller situationen i familjen inte ännu hade nått en tydlig struktur.

Under observationerna framkom det flera gånger att socialarbetarnas upplevelse av pappornas osäkerhet tog sig uttryck genom att papporna behövde uppmuntran i att vidta konkreta åtgärder för sina barns bästa. Papporna framställdes som oförmögna att själva kunna avgöra vad de skulle göra för att barnet skulle ha det bra i situationen. Socialarbetarna upplevde det tydligt att pappornas strävan var att vara aktiva och beakta barnets bästa, vilket tyder på att socialarbetarna upplevde pappornas agerande ambivalent.

*”I detta fall verkade det nämligen vara så att pappan antagit den osynliga rollen medan Annina och Clara försökte locka honom till aktivitet” –
Observationsanteckning från klientmöte med pappan 14.5.2012*

Oftast var det i fallen frågan om pappor som inte var närföräldrar men ändå hade en aktiv kontakt med barnet och således även med mamman. Kontakten till mamman och kontakten karaktär hade delvis en betydelse för pappans osäkerhet. I fall där kontakten mellan föräldrarna var ostrukturerad och diffus verkade pappan speciellt framställas som osäker. Huvudpoängen var dock att papporna visade intresse för att vara aktiva men kanske inte direkt visste hur eller vad som kunde göras och vad som var deras uppgift som förälder. Alternativt skiljde sig pappornas uppfattning kring vad ett gott föräldraskap innebar från socialarbetarnas.

”Diskuterat att pappan troligen borde få stöd och handledning i att ta hand om barnet ensam.” – Socialarbetarens dokumentation av möte på byrån där mamma och pappa deltagit 13.6.2012

Socialarbetarna berättade också att en del av papporna verkade vilja delta mer i sina barns liv men att de hade de fått stämpeln av att vara distanta till sina barn. Stämpeln visade sig vara något som mammorna hade berättat och beskrivit för socialarbetarna. Samtidigt som barnskyddet strävar efter att arbeta opartiskt och utan förhandsuppfattningar kunde det lätt bli så att man på basis av den ena förälderns berättelse delvis byggde upp en förhandsuppfattning om den andra föräldern. Även det här bidrog till min tolkning av att socialarbetarna upplevde papporna vara ambivalenta:

de presenterades som distanta och osäkra samtidigt som man var medveten om att de själva uttryckt att de vill bidra mer i föräldraskapet.

Det är en utgångspunkt på barnskyddet att man utreder den egentliga situationen i familjen och således hör båda föräldrarna i fallen. Det hur pappan sedan kan ”stå på sig” och berätta sin synvinkel blir en annan sak i de fall där mamman träffat barnskyddet före pappan. Samtidigt uppstår samma problem i motsatt effekt om man träffar pappan före mamman. Socialarbetarnas uppfattning om föräldrarnas roll i familjen baserar sig på föräldrarnas berättelser, men den berättelsen man hört först påverkar helheten. Papporna framställdes som att de hade en klar tanke om att barnets angelägenheter var ”mammans revir”. Det är en uppfattning som jag tolkar vara en social konstruktion som papporna mer eller mindre har inbyggt i sig i och med familjekonstruktionens tidigare klara fördelning.

”Matti sagt att barnskyddet vill utreda hur mycket pappan varit med barnen för att försäkra sig om att inga stödåtgärder behövs, vilket barnskyddet annars kunde erbjuda.” – Socialarbetarens dokumentation av möte på byrån där pappa deltagit 18.5.2012

Under kategorin om den ambivalenta pappan visade det sig även förekomma en hel del pappor vars föräldraidentitet inte upplevdes vara den starkaste och socialarbetarna upplevde att papporna behövde en hel del stöd i föräldraskapet för att få en självsäkerhet som pappor och föräldrar. Behovet av stöd framställdes ofta genom att pappornas självförtroende som föräldrar inte enligt socialarbetarna var speciellt högt. Papporna framställdes som att de upplevde sig ha små möjligheter att kunna förverkliga sig själva som föräldrar.

”Det som ja tror att i det här klimatet som råder nu, när vissa pappor som upplever sig liksom, eller på något vis behandlade, eller liksom de vet redan att det finns liksom en sån hän stämpel i pärmen att ”inte har jag liksom några möjligheter...”” – Samtal om avhandlingens tema med socialarbetare under det första veckomöte 2.5.2012

”Pappan vill att barnet skall bo hos mamman i första hand.” – Socialarbetarens dokumentation av möte på byrån där pappan deltagit 11.5.2012

”Pappan anser att det vore bra om pojken bodde hos mamman för pojkens skull, men om situationen blir värre upplever pappan att han genast vill ta hand om pojken.” – Observationsanteckning från klientmöte där pappan deltagit 14.5.2012

I de ovannämnda exemplen var det frågan om pappor som inte var närföräldrar, däremot verkade det som om största delen hade ett bra förhållande till barnets mamma, trots att det verkade vara svårt att skapa rutiner och strukturer i förhållandet. Däremot beskrev socialarbetarna papporna som osäkra för hur de skulle klara av att vara föräldrar på heltid ifall situationen hos mamman blev sämre för barnet. De här papporna framställdes uppleva det som sin plikt att vara far och de ville vara en del av sina barns liv, men socialarbetarna tolkade det som att ansvaret skrämde dem och de var osäkra på att de skulle klara av att ta hand om barnet. Osäkerheten som socialarbetarna upplevde att fanns hos pappan tolkades bero på att pappan inte hade en vana att ta hand om barnet på egen hand.

I majoriteten av fallen jag var i kontakt med var det frågan om föräldrar som var frånskilda. Speciellt papporna beskrevs ha svårt att hitta en stabil roll och förstå ansvaret som förälder efter skilsmässan. Då barnen till största del bodde mer hos mamman än hos pappan framställdes det vara en svår balansgång för pappan att hitta en rytm i vardagen. Papporna beskrevs ofta som oroliga för hur barnet skulle klara sig men samtidigt visste de inte hur de kunde och fick agera i situationen, vilket tolkar jag som ambivalens.

”Pappan ringde socialjouren som konstaterade, att pappan borde diskutera med mamman om möjligheten att ta Ivar till sig över kvällen ifall mamman tänkt fortsätta dricka.” – Barnskyddsanmälan/aktualisering 8.8.2012

I citatet från barnskyddsanmälan/aktualiseringen kan man läsa en osäkerhet hos pappan, som hellre kontaktar socialjouren, då det finns en oro för barnet. Trots att föräldrarna sinsemellan gav uttryck av att ha en bra kontakt och pappan var en aktiv del av barnets liv, tycktes det inte vara en självklarhet för pappan att ta ansvaret och agera själv. Jag upplever att det i detta fall inte endast var frågan om pappans osäkerhet i förhållande till faderskapet, utan också en osäkerhet i förhållandet till mamman.

”Julia uppmanar pappan att om han är orolig, ta kontakt med mamman och även besöka henne och Ivar för att se att allt är bra.” – Socialarbetarens dokumentation av telefonsamtal med pappan 3.8.2012

Socialarbetarna på barnskyddet fick uppmuntra pappan en del, då det inte direkt fanns en oro för barnets välmående, utan det närmast var pappans misstankar kring mammas vardagsrutiner som oroade honom. I dokumentationen framkom flera tillfällen där pappan kontaktade barnskyddet och bad socialarbetarna kontakta mamman för att försäkra sig om att hon och barnet befann sig på den plats som hon meddelat pappan. Här beskrevs pappans osäkerhet av socialarbetarna samtidigt som pappan aktivt ville göra något för sitt barn, vilket ger en ambivalent bild av pappan.

7.3.2 ”Den opålitliga pappan”

”Den opålitliga pappan” var ett tema som starkt framkom i materialet. Speciellt i dokumentationsmaterialet gick tematiken tydligt att avläsa, då det i socialarbetarnas anteckningar framkom att man bestämt ett möte med pappan som han helt enkelt inte kommit till. Även under observationerna hände det sig att det fanns ett möte inbokat under dagen som inte blev av då pappan helt enkelt inte dök upp. Jag tolkade den här sortens uppförande som opålitlighet, speciellt då det i vissa fall starkt framställdes att det inte varit ett misstag från pappans sida att inte delta under mötet.

Det intressanta var att det både i observationsmaterialet och i dokumentationen alltid var pappor som inte dök upp under överenskomna möten. I mitt material visade det sig att mammorna avbokade möten som de inte tänkte delta i. Opålitlighet är säkert en egenskap som förekommer även hos mammor, men det verkar som att det åtminstone inte förekommer i den här formen. Pappornas opålitlighet upplevde jag ofta ha att göra med ovilja att vidta och slutföra de åtgärder man tidigare kommit överens om.

Inom kategorin av ”den opålitliga pappan” är det frågan om pappor som framställs som aktiva i och för sig, och som kräver att de upprätthålls kring allt som handlar om barnet. Samtidigt beskriver socialarbetarna papporna som att de inte kan, vill eller upplever sig ha plikt att egentligen göra något konkret. I materialet framkommer det att papporna hade mycket kontakt med barnskyddet, men oftast på egna villkor. Det innebar i

praktiken att pappan kunde vara svår att få tag på men att han krävde att barnskyddet alltid skulle vara nåbart.

”Pappan låtsas bry sig om pojken men vill inte ta konkret ansvar; han konstaterar att något måste göras men är själv inte direkt villig att göra något.”
– *Observationsanteckning av samtal med socialarbetaren 11.6.2012*

”Matti refererar till tidigare överenskommelser om hur saken skall skötas men pappan anser att det inte är relevant och att han inte bryr sig” –
Observationsanteckning av socialarbetarens telefonsamtal med pappan 10.5.2012

Då papporna uteblev från överenskomna möten kunde de sällan efteråt ge någon orsak till att de inte dykt upp till mötet. Socialarbetarna beskrev dem heller inte entusiastiska till att boka om mötet. Socialarbetarna upplevde samarbetet med dessa pappor mycket utmanande och det funderades mycket kring orsaken till sättet och beteendet hos papporna. Jag upplevde att det fanns en stor frustration bland socialarbetarna, som inte kunde förstå varför pappan handlade på ett sätt som inte stämde överens med det man kommit överens om. Det som socialarbetarna ofta framhävde var att frustrationen speciellt låg i att åtgärden man kommit överens om ofta var något som pappan föreslagit; ändå följde pappan inte överenskommelsen och vägrade göra det som han själv föreslagit att han skulle göra. I situationer där föräldrarna, i dessa fall pappan, visade sig opålitliga upplevde socialarbetarna sig vara delvis helt maktlösa. De upplevde det vara svårt att hjälpa familjens situation då familjen eller delar av den stängde ut barnskyddet helt.

”Matti och Bella skulle ha möte med pappan idag, men han kom aldrig. Bella menar att det kan vara svårt att jobba med pappor då de själva ger orsak till misstankar...” – *Observationsanteckning av samtal med socialarbetaren 21.5.2012*

Fädernas konkreta agerande i samarbetet med barnskyddet var också något som förbryllade socialarbetarna och fick dem att uppleva papporna som opålitliga. Det handlade till exempel om att man tillsammans med pappan kommit överens om hur man skulle handla och vad som var målen med klientskapet inom barnskyddet medan

pappans handlande var i konflikt med överenskommelsen. Det visade sig vara svårt för socialarbetarna att vidta åtgärder då de överenskomna åtgärderna inte följdes. Det går även att avläsa en viss frustration bland socialarbetarna här, då fallet inte kunde fortskrida i och med att inga åtgärder vidtogs i praktiken.

Ofta framställdes försummelseerna av överenskommelserna vara medvetna ur pappans sida, vilket socialarbetarna upplevde mycket frustrerande. Då saken kom till tals berättade socialarbetarna att pappan sagt att det varit frågan om ett missförstånd. Då kunde pappan till exempel nästa gång följa överenskommelsen för att påvisa att han medverkade, medan han därpå följande gång igen bröt mot den. Socialarbetarnas misstankar om att försummelseerna inte var misstag härstammade oftast från fallens tidigare händelser. Ibland försökte socialarbetarna också med att påminna om överenskomna åtgärder eller möten per telefon, men det verkade inte ha någon betydelse.

”Matti menar att pappans handlande kunde tyda på att han på det viset försöker visa till Boris (sonen) att han inte medverkar med barnskyddet eller andra myndigheter. På detta sätt motverkar pappan inte direkt, men gör inte saken heller lättare för myndigheterna.” – Observationsanteckning av samtal med socialarbetare 10.5.2012

Speciellt i fall som i det ovan nämnda citatet var det svårt för socialarbetarna att hitta ett bra sätt att handla och jobba på, då pappan visade sig samarbetsvillig men ändå inte var det. Trots att man kommit överens om något och skrivit in det i klientplanen som delgivits till vårdnadshavarna, höll vissa föräldrar inte fast vid det och det var svårt att arbeta vidare kring fallet. Socialarbetarna upplevde att fallet inte gick framåt och det funderades mycket kring hur maktlösa de upplevde sig vara i sådana fall.

I dokumentationen kring de utvalda barnskyddsfallen framkom kategorin av den opålitliga pappan speciellt i fallet Emma, där pappan är närförälder. Pappan var den socialarbetarna i första hand var i kontakt med och visste om dotterns angelägenheter, då pappan var den Emma huvudsakligen bodde hos. Speciellt i fallet var också sättet på vilket pappan enligt dokumentationen handlade. Enligt dokumentationen var pappan av olika åsikt om hur saker och ting skulle fortskrida, beroende på dagen, vilket gjorde samarbetet med barnskyddet svårt. Då pappan under en dag kunde föreslå en åtgärd som

barnskyddet ansåg passande var denna åtgärd nästa dag inte längre bra.

*”Matti ringer pappan och berättar att det nu reserverats en tid på en
evalueringsanstalt för Emma. Pappan säger att saken är klar, nu vet han att
Emma har ljugit för honom.” – Socialarbetarens dokumentation av
telefonsamtal med pappan 29.2.2012*

*”Pappan hämtat en kasse med Emmas saker till anstalten. I kassen hade funnits
citronsaft som man ofta manipulerar drogtest med.” – Evalueringsanstaltens
dokumentation 23.5.2012*

*”Barnskyddets synvinkel är att samarbetet med både Emma och pappan har
varit mycket svårt om inte omöjligt.” – Observationsanteckning av samtal med
socialarbetaren 11.6.2012*

Barnskyddssocialarbetarna upplevde en stor konflikt i kontakten med pappan. Samtidigt krävde mamman åtgärder av barnskyddet för att reda upp situationen. I dokumentationen framkom flera gånger korta konstateranden om att man försökt nå pappan på diverse vis, men att han inte varit anträffbar. Samtidigt kan man också läsa en försummelse av överenskommelser från pappans sida.

*”Matti påminner om överenskommelsen att testen skulle fortsätta genast efter
årsskiftet men att det inte blivit av eftersom pappan varit omöjlig att få tag på.
Pappan säger att det inte är hans problem.” – Observationsanteckning av
telefonsamtal mellan socialarbetaren och pappan 10.5.2012*

Samtidigt som socialarbetarna försöker arrangera åtgärder och aktivera familjen visar det sig svårt då pappan framställs ha ett flegmatiskt sätt och är svår att få tag på. Samtidigt framställs mamman aktivt vara i kontakt med barnskyddet, då hennes kontakt till pappan och Emma inte fungerar. I fallet upplevde jag det finnas en frustration hos socialarbetarna, frågan är i vilket skede frustrationen ändrar form. Emmas fall var ett som länge varit aktuellt i barnskyddet och socialarbetarna kände till fallet mycket bra. Dels verkade frustrationen ligga speciellt i pappans agerande, men även i att de metoder och åtgärder som barnskyddet jobbar med inte verkade vara tillräckliga.

Under tiden på barnskyddet framkom flera fall där ”den opålitliga pappan” visade sig vara ett tema. Det var ofta frågan om pappor som inte var närföräldrar, men i till exempel fallet Emma var pappan närförälder. I majoriteten av fallen framställdes föräldrarna ha sinsemellan ett dåligt förhållande. Det innebar att båda föräldrarna var i någon sorts kontakt med barnskyddet, men sällan sinsemellan. I och för sig kan det skapa en del missförstånd, då kommunikationen mellan alla parter inte fungerar, men huvudsakligen framställdes det vara frågan om pappornas engagemang och egna upplevelser om hur saken borde fortskrida.

Samtidigt kom det också fram att speciellt mammor som hade dåliga förhållanden till papporna ofta vill ge socialarbetarna en bild av att papporna var opålitliga. I och med barnskyddets arbetssätt framkom det oftast relativt snabbt hur saken egentligen stod till. Samtidigt kunde det framkomma att pappan kanske varit opålitlig i förhållande till mamman, men inte var det i förhållande till barnet.

7.3.3 ”Den maktlösa pappan”

Barnskyddet är inte den instans som tar del av eller är med och bestämmer om vårdnaden i vårdnadstvister. Då föräldrarna har gemensam vårdnad innebär det att båda inom ramen för avtalet har rätt till föräldraskap och att barnskyddets plikt blir att hålla båda föräldrarna upprättade om barnets angelägenheter. I barnskyddsfall där båda föräldrarna är vårdnadshavare har socialarbetarna en plikt att vara i kontakt med båda föräldrarna och utreda båda föräldrarnas förhållande till barnet. Samtidigt framkom det i materialet att man utreder närförälderns förmåga till att ta hand om barnet mer, då barnet bor största delen av tiden hos denne.

Tanken om ”den maktlösa pappan” steg delvis ur de fall där pappan inte var vårdnadshavare. Sådana fall framkom under tiden jag observerade. I Finland är största delen ensamförsörjande föräldrar mammor. Även största delen av närföräldrarna är mammor. Inom kategorin är det frågan om pappor som inte är vårdnadshavare och således upplevs maktlösa, men även om pappor som inte är närföräldrar. I vissa fall då pappan inte är närförälder och inte har ett aktivt sätt att handla inför barnskyddet kan pappan framställas som maktlös, oberoende av barnskyddets strävan att involvera honom.

Inom kategorin framkom det fall där pappan inte är officiell vårdnadshavare men ändå framställdes vilja vara en aktiv del av barnets liv. I dessa situationer sattes socialarbetaren i en svår sits, då hon enligt lag inte fick ge uppgifter om fallet till fadern. Dels var socialarbetarnas uppfattning en maktlös pappa, men jag såg det som att det också finns en tanke om socialarbetarens maktlöshet.

”Julia poängterar att barnskyddet gärna skulle se och höra pappan men att ensamförsörjaren nu tyvärr har bestämmanderätt. Julia poängterar också att barnskyddet inte är inblandad i rättegången om vårdnadstvisten.” – Observationsanteckning av telefonsamtal mellan socialarbetare och pappa 14.5.2012

I de fall där pappan inte var officiell vårdnadshavare kom det inte direkt fram varför fallet var som det var. Socialarbetarna visste heller inte alltid bakgrunden till varför en familj hade ordnat upp sina saker på ett visst sätt. Däremot så visade sig att i alla de fall som var aktuella under min observationstid, där mamman hade vårdnaden och pappan ville vara aktiv, att det var en vårdnadstvists-rättegång på gång. Före ett officiellt beslut om vårdnaden fick socialarbetarna inte uttrycka sig om barnets angelägenheter till föräldern som inte var vårdnadshavare. Man kunde i princip träffa föräldern men det fanns oftast inte några grunder för det. Socialarbetarens upplevelse av pappans maktlöshet var alltså i direkt samband med att pappan inte kunde höras angående barnets angelägenheter.

Inom kategorin framkom också socialarbetarnas upplevelse om att man bör granska den barnet bor mer hos noggrannare. Här var det ofta frågan om att mamman var närförälder, alltså granskade man henne mer ingående. Det bidrog till att socialarbetarna beskrev papporna som delvis maktlösa, då barnet vistades så korta tider hos dem att det inte tedde sig viktigt att granska förhållandena hos pappan lika noggrant. Socialarbetarna beskrev papporna som maktlösa i och med att de inte kunde påverka de förhållanden barnet spenderade största delen av tiden i. I fallen var det ofta frågan om att barnet var hos pappan endast vartannat veckoslut. Skulle det ha varit frågan om vecka-vecka-vistelse, skulle man säkert ha granskat båda föräldrarna på liknande sätt.

”Om de finns några skillnader i hur man betar sig mot mamma och pappa så är det ju frågan om att de är liksom också olika människotyper, att nu betar man ju

sig åt olika sorters kvinnor också på olika sätt eller olika män.” – Samtal om avhandlingens tema med socialarbetare under det sista veckomötet 27.6.2012

Inom barnskyddet är strävan ofta att ifall båda föräldrarna är vårdnadshavare till barnet så träffar man dem separat för att diskutera situationen. Samtidigt blev diskussionerna också en möjlighet för föräldrarna att berätta om hur de upplevde situationen med barnskyddet och hur relationen såg ut ur deras synvinkel. Barnskyddets fokus på barnets välmående tolkade jag att i situationen delvis kunde spåra ur lite, då föräldrarna ofta talade om varandra som föräldrar. Socialarbetarna kunde få en bättre insyn i hur föräldrarna upplevde situationen och hur deras förhållande fungerade i proportion till barnets välmående. Under diskussionerna visade sig också att föräldrarna kunde vara aningen oroliga för barnskyddets partneutrala handlande, speciellt om den andra föräldern träffats först. Oron här var att barnskyddssocialarbetarna inte skulle kunna handla objektivt.

”Annina pratar med mamman om hennes känsla att pappan inte tror henne, vilket hon upplever kränkande. Annina sade att om pappan är misstänksam är det viktigt att mamman kan bevisa för pappan att han har fel.” – Socialarbetarens dokumentation av samtal med mamman 10.10.2012

”Mamman bekymrad att barnskyddet hunnit träffa pappan före henne och således fått en felaktig syn på situationen. Förklarar att barnskyddet arbetar opartiskt och att båda föräldrarna alltid hörs.” – Socialarbetarens dokumentation av möte med mamman 24.4.2012

Speciellt i fallet Sissel var det mer föräldrarnas förhållande och de praktiska arrangemangen kring skilsmässan som utgjorde den barnskyddsliga oron. I fallet hade anmälan lämnats in av pappan och fallet avslutades efter utredningen i och med att den barnskyddsliga oron inte enligt socialarbetarna direkt fanns, det var mer frågan om att föräldrarna behövde stöd i hur de kunde och fick handla i skilsmässosituationen. Situationen framställde socialarbetarna att inte var akut för barnets del, då föräldrarna trots allt kunde komma överens sinsemellan och barnets bästa togs i beaktande. Socialarbetarnas upplevelse av pappans maktlöshet låg i mammans målmedvetna sätt att handla samtidigt som pappan också beskrevs som osäker.

”Mamman vill också att barnskyddet skall ta ställning till huruvida hon kan låta pappan träffa barnen. Barnskyddet har sagt att pappan har rätt att träffa barnen eftersom han är vårdnadshavare.” – Socialarbetarens dokumentation av möte med mamman 24.4.2012

Föräldrarnas relation är delvis en mycket viktig del av barnskyddet, då föräldraskapets karaktär är förknippat med barnets välmående. Har föräldrarna ett mycket dåligt förhållande sinsemellan kan det vara svårt att sköta barnets angelägenheter i dessa fall. Barnskyddet har inte resurser att här fungera som mellanhand och barnskyddet är inte heller den instans som uttrycker sig om vårdnadstvister, vilket kanske inte alltid är klart för föräldrarna. Kategorin om den maktlösa pappan steg speciellt av socialarbetarnas upplevelser om mammornas målmedvetna handlande i barnskyddsfall.

7.3.4 ”Den kritiska pappan”

”Den kritiska pappan” var ett tema som steg fram inom alla tre undersökta fall och under observationerna. Tematiken här handlar om hur det i barnskyddssocialarbetarnas dokumentation framkommer vad föräldrarnas åsikt om barnskyddets handlande varit. Även under möten kritiserades barnskyddets handlande och åtgärder med jämna mellanrum. Det intressanta inom kategorin var att majoriteten av den kritik som barnskyddssocialarbetarna fått och dokumenterat har kommit av barnens pappor. Däremot har kritiken i de olika fallen gällt olika saker; alla har t.ex. inte kritiserat barnskyddets åtgärder eller takten av handlandet på samma sätt.

”Pappan undrar vad barnskyddet egentligen baserar ”Emmas illamående” på och säger att han inte har någon sådan oro för Emma som barnskyddet verkar ha.” – Socialarbetarens dokumentation av telefonsamtal med pappan 1.2.2012

Att kritiken som framställs ofta härstammat från papporna hittade jag inte direkt någon förklaring till. Jag tolkar att det dels beror på att mamman i majoriteten av fallen är närförälder; således riktas åtgärderna till en stor del på mamman. Speciellt i Emmas fall handlande pappans kritik dock om barnskyddets handlande överlag då pappan ifrågasatte barnskyddets närvaro i familjens liv. I fallet var pappan närförälder, vilket kanske delvis kan förklara kritikens karaktär. Socialarbetarna upplevde en konflikt i Emmas fall då pappan framställdes kritisera barnskyddet för att överhuvudtaget vara

inblandade, medan mamman kritiserade barnskyddet för att åtgärderna inte var tillräckliga. I mitt material framkommer en tendens av att speciellt distansföräldern kritiserar barnskyddets takt att agera, samt åtgärdernas tillräcklighet.

”Julia ber pappan förklara sin oro närmare. Pappan säger att det inte är något specifikt, endast att han tycker att det över huvudtaget går långsamt med processen.” – Socialarbetarens dokumentation av telefonsamtal med pappan 29.5.2012

Kritiken riktas både mot processernas långsamhet men även barnskyddets roll i familjens angelägenheter över huvudtaget. I de tre undersökta fallen hade alla olika syner på barnskyddet och socialarbetarnas handlande. I dokumentationen framställs att speciellt papporna i fallen haft olika åsikter om vad som borde ha gjorts. Jag kunde heller inte hitta någon entydighet i kritiken. En del upplevde att barnskyddets åtgärder var otillräckliga medan andra frågade sig ifall alla åtgärder var nödvändiga. Det som dock var gemensamt i fallen Ivar och Sissel var att man upplevde att barnskyddets åtgärder inte var tillräckliga eller att processen fortkred alltför långsamt.

”Pappan ringer och undrar varför utredningen står på stället. Annina berättar om morgonens samtal med mamman och pappan menar att mamman ljuger. Mamman har inte jobb och har avbokat dagiset p.g.a. hosta. Det pratas om att pappan kollar upp sin oro eftersom inget specifikt hänt och Annina därför inte kan göra ett oplanerat hembesök. Annina lovar kolla med dagiset om frånvaron.” – Socialarbetarens dokumentation av telefonsamtal med pappan 1.8.2012

”Både mamman och pappan är missnöjda med barnskyddets beslut om att avsluta klientskapet.” – Socialarbetarens dokumentation av telefonsamtal med pappan 25.7.2012 och med mamman 26.7.2012

I Emmas fall hade föräldrarna olika åsikter om barnskyddet och hur klientskapet fortkridit. Mamman framställdes starkt vara av den åsikten att åtgärderna inte var tillräckliga och att socialarbetarna inte var tillräckligt engagerade i fallet, medan pappan framställdes uppleva att barnskyddet överhuvudtaget inte behövde vara en del av familjens vardag. Överlag var Emmas fall speciellt, då båda föräldrarna starkt med

jämna mellanrum kritiserade barnskyddet, men av motsatta saker. Samtidigt framkommer det i dokumentationen att pappan beskyllde barnskyddet för att inte ha ingripit i ett tillräckligt tidigt skede för att hjälpa Emma och familjen. Pappan skyllde även familjens problem delvis på skolan.

”Pappan har under varje skolmöte lovat ordna upp Emmas skolgång utan att ändå lyckas med detta, samt beskyllt skolan för dåliga uppfostringsmetoder. Enligt pappan tar skolan inte tillräckligt ansvar för Emma.” – Socialarbetarens dokumentation där det berättar om Emmas situation i ansökan om plats på evalueringsanstalt 7.5.2012

”Pappan beskyller barnskyddet för att inte ha ingripit i Emmas läge och gjort något för dotterns skull.” – Socialarbetarens dokumentation av telefonsamtal med pappan 10.5.2012

Speciellt i dokumentationen framkom socialarbetarnas upplevelse av den kritiska pappan. Man hade dokumenterat kritiken som den kom men varit noga med sammanhanget för att helhetsbilden skulle framhävas. Något direkt särskiljande på föräldrarna i pappor och mammor fanns inte, dokumentationen beskrev situationen strukturerat och ordgrant. Däremot gick det att som utomstående konstatera vem dokumentationen handlade om i och med att man rubricerade varje nytt stycke i stil med ”samtal med pappan”. Allt som oftast verkar det vara papporna som överlag kritiserar barnskyddet för de åtgärder som vidtagits eller låter bli att vidtas.

7.4 Pappan – en naturlig del av barnskyddsklientskapet?

I resultaten av analysen framställs socialarbetarnas upplevelse av pappor i barnskyddssammanhang. Det som alla kategorier har gemensamt är socialarbetarnas upplevelse av osäkerhet i pappans handlande. Speciellt inom kategorin av den ambivalenta pappan och den maktlösa pappan framställs pappan ofta som osäker som förälder och fader samtidigt som han uppenbarligen var aktivt i kontakt med barnskyddet, vilket ledde till en ambivalent bild av pappan. Upplevelsen av osäkerhet går även delvis att hittas i kategorin av den kritiska pappan och den opålitliga pappan.

Ett av de centrala resultaten i min avhandling är att pappan i barnskyddet ofta framställs

som osäker och blyg samtidigt som han har en aktiv kontakt med barnskyddet och ett stort intresse i att ta del av sitt barns vardag. Det som framkommer är socialarbetarna upplever pappan vara av stor betydelse och jag kunde inte hitta några antydningar på att han upplevdes vara en andrahandsförälder. Pappan upplevdes som betydelsefull i klientskapet av barnskyddsocialarbetarna samtidigt som hans handlande kunde vara motstridigt till det som förväntas. Det som delvis kan tänkas bidra till socialarbetarnas upplevelse av pappans ambivalenta handlande är den maktposition som förhållandet mellan förälder och socialarbetare kan tänkas medföra. Samtidigt som det finns en del förväntningar på hur klientskapet skall fortskrida, som bygger på ett konstruktionistiskt perspektiv, kan pappans handlande vara motstridigt till förväntningarna (jmf. Heiskala 2000, 98).

Inom kategorin om den ambivalenta pappan framkom det egentligen två olika sorter av osäkerhet. Det var frågan om socialarbetarnas upplevelse om att man måste uppmuntra papporna till att ta initiativ i faderskapet men också i att erbjuda konkret stöd i faderskapet. För att jämföra med Scourfields (2003) resultat, vars diskurser av maskulinitet överlag kritiserar pappans handlande (delvis) framkommer det inte i mina resultat att synen på pappor i barnskyddet skulle vara negativ. Grundproblematiken ligger främst i att papporna upplevdes vara osäkra på sin roll i familjen. Som jag tidigare presenterat finns det forskning som tyder på att pappor upplever en viss svårighet i att hitta sin roll som fäder efter skilsmässa, och att rollen ofta formar sig efter hur förhållandet och rollfördelningen sett sig i det tidigare gemensamma hemmet (Herz & Kullberg 2012, 106). Rollen som far upplevs ha förblivit oklar för papporna i mitt material och dessa pappor framställs inte veta vad som krävs av dem som fäder i den nya situationen.

Det att pappan framställdes ha en oklar roll i klientskapet kan även delvis härledas till underliggande sociala konstruktioner. Som jag tidigare framlagt kan faderskap ses som ett personligt val (Kolehmainen & Aalto 2004, 17-18), vilket kan leda till att papporna upplevs ambivalenta i barnskyddet. Samtidigt kan man granska hur genusordningen i familjen kan ha påverkat pappans roll och således upplevelsen av pappan i barnskyddet. Inom kategorin om den ambivalenta pappan framställdes det till en stor del vara frågan om osäkerhet i att ta initiativ i faderskapet och om behovet av stöd i föräldraskapet. Samtidigt som papporna upplevdes ambivalenta tolkar jag det finnas en del likheter med kategorin om den ambivalenta pappan med Virokannas (2011, 333-340) kategori om

ansvarsfulla mödrar som söker hjälp då de upplever att de inte klarar av situationen på egen hand. Socialarbetarna var mycket i kontakt med papporna som tydligt tydde sig till dem, om också bara för att uttrycka sin oro. Papporna kunde upplevas osäkra men samtidigt tycktes de ha en ansvarskänsla över sina barn, som tog sig uttryck i kontakten med socialarbetarna.

Ofta var det i fall där pappan tedde sig som osäker frågan om att pappan upplevdes ha blivit sidosatt ur sitt barns liv i och med skilsmässan, då mamman antagit rollen som närförälder. Samtidigt var det också frågan om pappor som upplevdes veta vad det innebar och vad som krävdes av dem som föräldrar men papporna visade sig handfallna i den rådande situationen. Socialarbetarna beskrev en sorts osäkerhet i vad papporna ”upplevde vara tillåtet” att vidta för åtgärder för att vara en aktiv del av sina barns liv även i framtiden. Tidigare i avhandlingen presenterar jag olika sociala konstruktioner av pappor där pappan presenteras som en andrahandsförälder (Jämsä & Kalliomaa 2010, 21-29). Jag tolkar det finnas en del likheter i socialarbetarnas upplevelse av pappornas osäkerhet med att papporna överlag kanske upplevde sig vara andrahandsföräldrar i situationen, trots att socialarbetarna inte gjorde det.

I tidigare forskning framställs pappan som svår att engagera i barnskyddssammanhang (Scourfield 2003, 19-21). Samtidigt som pappan i mitt material ofta framställs som aktiv i förhållande till barnskyddet kan uppfattningen delvis tolkas finnas också i mitt material, speciellt i kategorin kring den opålitliga pappan, men också i kategorin kring den kritiska pappan. Jag tolkar det att pappan upplevs som opålitlig och det att han blir borta från överenskomna möten som ett misslyckat engagemang i barnskyddsärendet. Samtidigt tolkar jag även att den kritik som riktas av papporna mot barnskyddets åtgärder också kan upplevas vara en saknad av engagemang; socialarbetarna har inte lyckas få pappan övertygad om åtgärdens nödvändighet.

När det gäller den ambivalens som kan avläsas ur alla de framlagda kategorierna är det i kategorin av den kritiska pappan och den opålitliga pappan närmast frågan om en osäkerhet som barnskyddsklientskapet kan tänkas medföra. En osäkerhet går att avläsa ur framställningen av pappan speciellt då han upplever att han inte får tillräckligt med information, eller en osäkerhet i hur pappan borde förhålla sig till barnskyddet överlag. I dessa fall framställdes papporna som ambivalenta då osäkerheten ledde till en aktiv kontakt med barnskyddet. Det att pappor inom kategorin kring den kritiska pappan

också framställs ifrågasätta barnskyddets åtgärder kan delvis tolkas vara osäkerhet, men också maktlöshet. Speciellt i fallet Emma framställdes pappan uppleva ett stort dilemma i att uppehålla ett pålitligt förhållande med dottern samtidigt som han upplevde att barnskyddets åtgärder äventyrade förhållandet.

Scourfields (2003) diskurs kring frånvarande män går delvis att hitta i mina kategorier kring den osäkra och den opålitliga pappan. Den osäkra pappan kan tolkas te sig frånvarande i och med hans osäkerhet i föräldraskapet. Samtidigt som pappan var aktiv och hade mycket kontakt med socialarbetarna kunde han framställas som frånvarande, då han inte visste hur eller vågade göra det som socialarbetarna föreslog. Ett bra exempel på en frånvarande attityd finns i fallet Sissel, där pappan erbjöds flera olika åtgärder som skulle hjälpa honom att stärka bandet till dottern och utveckla sin faderskapsroll, men pappan vägrade ta emot någon hjälp. Samtidigt var pappan besviken och missnöjd då klientskapet avslutades. I kategorin kring den opålitliga pappan kan en frånvaro tolkas t.ex. i och med att han inte dök upp under överenskomna möten.

Inom kategorin om den opålitliga pappan handlade det om pappor som upplevdes svåra att samarbeta med. Det dåliga samarbetet verkade ha att göra med pappans attityd till barnskyddet och socialarbetarna. Socialarbetarna uttryckte även i dokumentationen sin frustration över de här papporna och frågade sig hur man skulle kunna gå till väga för att klientskapet skulle bli gynnsamt och effektivt. Papporna visade sig dels vara svåra att få tag på men dels var problemet också att de inte höll överenskommelser. Pappornas försummelse påverkade barnskyddssocialarbetarnas arbete och åtgärder. Pappor som framställdes vara opålitliga verkade ha det svårt att inse nyttan med barnskyddsklientskapet och motverkade barnskyddet direkt genom att utan förvarning bryta mot överenskommelser. Problemet upplevde socialarbetarna att var att papporna tidigare ansett att åtgärderna varit bra och de hade varit delaktiga i att utarbeta överenskommelsen.

Att det var just pappan som upplevdes opålitlig i klientskapet hittade jag ingen direkt förklaring till. Under observationerna och i dokumentationen fanns det flera exempel på mammor som krånglade till barnskyddssocialarbetarnas arbete men de tedde sig mycket sällan opålitliga. Då mammorna krånglade till arbetet var det mer frågan om att det var svårt att komma överens om mötestillfällena och mammorna avbokade ofta

överenskomna möten. Inom kategorin om den opålitliga pappan däremot avbokade papporna inte möten utan dök helt enkelt inte upp.

Det finns en del likheter i Virokannas (2011, 333-340) kategori om strategiskt moderskap med kategorin om den opålitliga pappan. Pappan framställs av socialarbetarna som opålitlig men jag tolkar det som att papporna haft en tanke med sitt beteende. I Virokannas (ibid) kategori om strategiskt moderskap menar hon att mammorna lärt sig att handskas med barnskyddet och således också kunna utnyttja socialarbetarna för att få t.ex. finansiellt stöd. Jag tror att papporna som framställdes som opålitliga hade en tanke om vad barnskyddet var till för och utnyttjade socialarbetarna för sina egna mål.

Speciellt två av Scourfields (2003) diskurser för maskulinitet går att åtminstone delvis hitta i min studie: män som inte är till någon nytta och frånvarande män. Det finns en del likheter i Scourfields diskurs om män som inte är till någon nytta som i mina kategorier kring den maktlösa och den opålitliga pappan. De pappor som inte hade officiellt vårdnadskap för sina barn och klassades som maktlösa kan delvis tolkas vara onyttiga. De här papporna hade ingen talan i barnets sak och deras kontakt med barnskyddet var inte till någon nytta, varken för klientskapet eller för vårdnadstvisten. I kategorin om den opålitliga pappan kan man också delvis tolka att socialarbetarna inte alltid upplevde papporna vara till någon nytta, då de närmast krånglade till klientskapet och åtgärdernas verkan.

I kategorin, den maktlösa pappan, var det delvis frågan om fäder som inte fick information om sina barns angelägenheter då de inte var officiella vårdnadshavare. Samtidigt var det också frågan om pappor som kanske inte direkt förstod vad som förväntades av dem som fäder av socialarbetarna. Jag upplever det finnas en likhet mellan kategorin om den maktlösa pappan och Virokannas (2011, 333-340) kategori om stigmatiserat moderskap. I Virokannas kategori kämpar mödrarna för att bli sedda som ”ordentliga” mammor, vilket papporna kan tolkas göra i kategorin om den maktlösa pappan. De fäder som inte var vårdnadshavare var i kontakt med barnskyddet i hopp om att få veta vad som pågick i klientskapet. Socialarbetarna kunde inte ta ställning till några frågor angående klientskapet, det enda de kunde göra var att uppmuntra fäderna till att vara i kontakt med mödrarna, som var vårdnadshavare. Samtidigt upplevde socialarbetarna en sorts maktlöshet i att inte kunna berätta för papporna, som verkade

genuint oroliga för sina barn, om klientskapet.

Tanken om den kritiska pappan var en aspekt som framkom speciellt ur socialarbetarnas dokumentation. Det är intressant att jag genom observationer inte direkt fått fram samma kritik angående barnskyddssocialarbetarnas handlande, men att det framkommer i det dokumenterade materialet, som socialarbetarna själva producerat. Kritik över barnskyddets handlande framkom i alla tre undersökta barnskyddsfall. I observationsmaterialet hittas också en del kritik, men i socialarbetarnas dokumentation är kritiken väl synliggjord. Däremot fanns det ingen enighet i vad det var som kritiserades, kritiken var mycket beroende av fallet. I socialarbetarnas dokumentation var alla fallen olika. Ett påbörjades och avslutades, ett påbörjades och fortsatte, ett var ”gammalt” och fortsatte utan en tanke om att avslutas. Kritiken av barnskyddets handlande var ändå stark speciellt från papporna.

Överlag kan man fundera över vad det är som gör att speciellt papporna framställs kritisera barnskyddet. Ofta handlade kritiken inte specifikt om någon viss åtgärd utan det var frågan om att barnskyddet upplevdes göra antingen för mycket eller för litet. En intressant aspekt blev då pappan i fallet Sissel speciellt kritiserade barnskyddet för att åtgärderna inte var tillräckliga. Socialarbetarna hade en mycket konfliktfylld bild av pappan och upplevde att de erbjudit pappan så mycket stöd som barnskyddet kunde. Pappan hade vägrat ta emot de erbjudna stödåtgärderna. I fallet Emma gick det att hitta både kritik som utpekade speciella åtgärder som pappan var missnöjd med, men även situationer där pappan upplevde att socialarbetarna gjorde antingen för mycket eller för litet.

Genom resultaten kan man speciellt se två starka pappa-kategorier som bygger på socialarbetarnas uppfattning om pappor i barnskyddet; pappor som upplevs ambivalenta och behöver stöd och pappor som upplevs opålitliga och svåra att samarbeta med. Båda uppfattningarna kan i och för sig klassas som negativa, eller åtminstone riktas en del kritik mot pappan genom de här kategorierna. Socialarbetarna verkade dock uppleva att pappan var av betydelse och det att han medverkade i klientskapet upplevdes överlag vara en bra sak. Vissa pappor bidrog med något positiv medan andra bidrog med något negativt, men pappan var medverkande i klientskapet, vilket var av betydelse. Samtidigt bör man komma ihåg att det även är viktigt att överlag som socialarbetare alltid påbörja ett nytt klientskap utan förhandsuppfattningar, för att kunna bygga upp ett bra

förhållande till klienterna.

8. Slutdiskussion

Syftet med studien var att undersöka hur socialarbetarna inom barnskyddet upplever pappan i barnskyddssammanhang. Mitt fokus låg på att genom materialet framställa pappan ur socialarbetarens synvinkel och redogöra för hur barnskyddssocialarbetarna upplever att papporna som är involverade i sina barns ärenden ter sig. Genom analysen av materialet har jag framlagt fyra kategorier av pappor som socialarbetarnas beskrivningar gett upphov till. Tanken var att genom resultaten reflektera kring vad det kan tänkas vara som gör att papporna känner sig diskriminerade, speciellt i barnskyddet.

Tanken om att fäder systematiskt skulle bli diskriminerade av socialarbetarna var från början främmande. Efter den första tiden på barnskyddet hade jag en tanke om att det skulle vara just tvärtom, alltså snarare att papporna undviker socialarbetarna. I många av barnskyddsfallen var det frågan om att mamman var närförälder och det hade kommit in en barnskyddsanmälan då barnet varit tillsammans med mamman. Då verkade socialarbetarnas första spontana reaktion vara att fråga sig vad pappans roll i familjen var. Det var egentligen först då jag började analysera mitt material som jag insåg varför fäder kan tänkas känna sig diskriminerade och vad diskrimineringsupplevelsen kunde innebära.

Att bli pappa uppfattas inte som en lika stor förändring i livet som att bli mamma (Eggebeen & Knoester 2001, 381). Det här kan tänkas vara en bidragande faktor till att papporna känner sig åsidosatta som föräldrar. Att en diskriminering skulle ske speciellt av barnskyddssocialarbetarna har varit en faktor som drivit mig att undersöka kring hur socialarbetarna i barnskyddet upplever papporna. Jag har inte själv arbetat inom barnskyddet, vilket jag upplevt vara en fördel i och med forskningsfrågan. I och med att jag saknar en praktisk arbetserfarenhet av barnskyddsarbetet upplever jag att jag inte heller haft alltför starka förhandsuppfattning kring tematiken jag undersökt i. Jag tror dessutom att observationerna jag gjort kan ha blivit mer mångdimensionella, då jag inte kände till miljön eller forskningsdeltagarna från tidigare.

Från början planerade jag att speciellt granska skillnaderna i hur de kvinnliga och manliga socialarbetarna dokumenterade kring fallen. Det visade sig snabbt att det inte var relevant då jag inte kunde särskilja vem som skrivit vad i anteckningarna. Efter att ha läst dokumentationen kunde jag efteråt konstatera vem av socialarbetarna som

dokumenterat på basis av underskriften. Att det i alla undersökta barnskyddsfallen hittades dokumentation där socialarbetarnas handlande kritiseras stöder också min tanke om att socialarbetarens kön inte är relevant. Jag vet att i två av fallen har en manlig socialarbetare skrivit ner en del av dokumentationen, men det går bara att urskilja genom att se på vem som skrivit under anteckningen. Samtidigt kunde jag heller inte i socialarbetarnas anteckningar skilja på ifall man skrev om mamman eller pappan. Det som däremot avslöjade vem det var frågan var att anteckningarna hade rubriker i stil med ”Samtal med pappan”.

Jag upplever att jag genom avhandlingen fyllt studiens syfte. Genom processen har jag fått en djupare insyn i barnskyddsarbetet samt bildat mig uppfattningar kring hur socialarbetarna upplever papporna i barnskyddsarbetet. Mina resultat påvisar att barnskyddssocialarbetarna upplever pappan vara en betydelsefull aktör inom familjekonstruktionen, trots att förhållandet till pappan sällan upplevs smärtfritt. Genom analysen har jag konstruerat olika kategorier av hur papporna upplevs av barnskyddssocialarbetarna, vilka svarar på mina forskningsfrågor. Diskussionen kring pappornas upplevelse av diskriminering har jag delvis kunnat bidra till, men något entydigt svar på orsaken till upplevelserna finns knappast.

Som jag tidigare i avhandlingen redogjort så kan man påstå att faderskapet är i ett brytningsskede. Det verkar också innebära att det inte finns någon tydlig roll, som papporna kunde sträva efter att uppfylla, men inte heller någon entydig tanke på vad rollen kunde vara. Enligt den tidigare genusordningen var papporna distanta män som försåg familjen med levebröd. Den här tankegången kan man påstå att redan har förändrats, men i praktiken är det en långsam process att ändra helt på. Samtidigt är det också bra att komma ihåg att det alltid funnits olika sorters pappor. Det är påvisat att papporna i dagens läge ännu upplever en viss diskrimination som föräldrar, speciellt inom socialväsendet. Hurdana uppfattningar har barnskyddssocialarbetarna av pappor i barnskyddsärenden? Det här har varit den grundläggande forskningsfrågan i min avhandling.

Som jag i tidigare kapitel antytt kan både faderskap och föräldraskap ses som socialt konstruerade. Mykkänen (2010, 127) menar att könsfördelningen i föräldraskapet blivit mer rymlig, det vill säga att till exempel tanken om ett gott föräldraskap blivit bredare. Speciellt ”kraven” på vad ett gott faderskap innebär menar Mykkänen (ibid) att numera

kan anses otydliga eller ostrukturerade. Det tyder på att vi nu är i någon sorts brytningsskede, det nya faderskapet har inte ännu funnit sin form och de gamla tankarna sitter ännu i. Hur pappan upplevdes tidigare kan till exempel granskas genom Väestöliittos publikation ”Isyyden kielletyt tunteet” (Jämsä & Kalliomaa 2010) i artikeln ”Stereotyypiset isäkuvat” (Oulasmaa & Saloheimo 2010, 21-29) där stereotypa faderskapsbilder presenteras. De här bilderna kan upplevas vara socialt konstruerade uppfattningar om pappan som delvis ligger som grund för uppfattningarna kring pappan även idag.

De resultat jag kommit fram till ger en bild av hur socialarbetarna upplever pappor i barnskyddet. Tanken om att på något sätt åsidosätta papporna i barnskyddet eller att inte inkludera dem i sina barns klientskap är något som jag inte hittat antydningar på i materialet. Snarare har det till en stor del varit frågan om att papporna haft svårt att hitta sin position i familjen och klientskapet och att socialarbetarna erbjudit stöd åt papporna. Det som jag upplever att kan skapa en tanke hos papporna om att de upplever sig vara diskriminerade har kanske mer att göra med att socialarbetarna kollar upp föräldrarnas förutsättningar för ett balanserat föräldraskap. Speciellt då en majoritet av barnskyddsfallen berör familjer där föräldrarna är frånskilda och barnens närförälder är mamman kan man tänka sig att mammans förmåga till föräldraskap undersöks noggrannare. Ifall det kommer in en barnskyddsanmälan reder man ut båda föräldrarnas situation, men ifall barnet spenderar en klar majoritet av tiden hos sin mamma, bör hon granskas noggrannare.

Scourfields (2003) undersökning har delvis kommit fram till liknande resultat som jag i sin forskning. Scourfield hade en annan utgångspunkt än jag och hans mål var att skapa diskurser för maskulinitet. De diskurser som Scourfield kom fram till kritiserar papporna inom barnskyddet delvis för att vara osäkra och frånvarande. Samtidigt menar han att manliga klienter överlag konstrueras som negativa ifall det inte finns en dålig mamma att jämföra med. Då pappan upplevs som något negativt vill socialarbetarna inte heller arbeta för att involvera honom i klientskapet. (Scourfield 2003, 89-104) De kategorier som mina resultat presenterar har liknande uppfattningar om pappan. Det är ofta frågan om osäkerhet i hur man skall agera i en viss situation som kan tänkas bidra till att papporna ter sig ambivalenta. Samtidigt kan man hitta en alternativ förklaring till pappornas upplevelse av diskriminering. Ifall pappan inte upplevs som en positiv resurs kanske socialarbetarna inte arbetar medvetet för att involvera honom i klientskapet?

Några direkta antydningar till detta undersökte jag dock inte i denna avhandling.

En annan nämnvärd undersökning som kommit fram till jämförbara resultat är Virokannas (2011) undersökning där hon kommit fram till fyra kategorier av moderskap i barnskyddet bland missbrukande mödrar. Trots att Virokannas presenterar kategorier av mammor upplever jag undersökningen relevant i proportion till min avhandling. Det intressanta blev att mina resultat delvis tangerade Virokannas resultat. I Virokannas undersökning var det frågan om missbrukande mödrar vars utgångspunkt som mammor kan tänkas vara dålig. Kan man alltså jämföra ”dåliga mammors” upplevelser av barnskyddet med barnskyddsocialarbetarnas upplevelser av pappor?

Under ett klientmöte lade jag också märke till en annan aspekt som kan tänkas leda till att pappan kan känna sig aningen åsidosatt. Här var det frågan om ett gift par där barnskyddsanmälan gjorts under en incident där endast mamman varit närvarande. Under det första mötet deltog hela familjen. Under mötet koncentrerade socialarbetarna sig på att kartlägga det som hänt och mammans välmående och ork. Det var tydligt att socialarbetarna undersökte mammans situation och välmående och ork mer då det fanns en tanke om att kunna erbjuda familjearbete som stöd till familjen. Pappans situation utreddes ganska ytligt. Man frågade hur han mårde, om hans arbetssituation och utredde hans tankar kring familjelivet. Däremot kan man tänka sig att i och med att mamman under tiden för incidenten var hemmafru och till största delen tog hand om barnen var det också i fallet mer motiverat att kartlägga hennes välmående.

Som mina resultat påvisar verkar det vara så att många pappor har svårt att hitta en föräldraidentitet och sin plats i familjen, speciellt då föräldrarna är frånskilda. Det framställs finnas en stor osäkerhet kring pappors föräldraskap från pappornas egen sida. Pappor överlag verkar uppleva det svårt att ta emot stöd genom barnskyddsliga åtgärder. En osäkerhet som papporna visar speglar sig starkt i mina resultat och man kan fråga sig om osäkerheten kan resultera i en känsla av diskriminering som fader? Socialarbetarna sade under ett reflekterande samtal att det verkar som om det nu hos fäderna råder en tanke om att det inte lönar sig att försöka eftersom mödrarna ändå har ”förkörsrätt” till barnen. Man kan tänka sig att en sådan attityd och osäkerhet kan leda till en tanke om att man inte blir tagen på allvar som pappa och förälder. Även Huttunen (2001, 121) påpekar att de pappor som är ensamvårdare bara är ett fåtal, då det tidigare funnits en tanke om att normen är att barnen blir hos mamman. Jag tror att då den allmänna

uppfattningen är att mamman utan vidare har en naturlig förmåga att ta hand om barnen resulterar det i att pappan kanske inte vågar be om hjälp vid behov. Han kanske är rädd för att stämplas som oförmögen att ta hand om sitt barn ifall han behöver hjälp.

Att jag som kvinna forskat kring socialarbetares uppfattning om pappor (män) kan väcka diskussion i sig. Kan en kvinna bygga upp pålitliga kategorier av professionella socialarbetares uppfattning kring män inom ett kvinnodominerat yrke? Personligen upplevde jag inte att det var ett problem utan här kan uppfattningen om könsneutralitet ha en positiv inverkan. Det är klart att jag som kvinna kan ha en del uppfattningar som är förknippade med mitt kön. Att sedan få en insyn i vad socialarbetare tänker om män, vilkas könsrelaterade uppfattningar jag kanske inte delar kunde ge ett snävare resultat. Jag har däremot under processen inte upplevt denna problematik. Dessutom var en av socialarbetarna på barnskyddsbyrån man. Ifall jag skulle ha utrett pappans uppfattning tror jag att problematiken varit större, men nu då det är de professionellas syn jag undersökt i tror jag att mitt eget kön och mina uppfattningar inte haft en så stor inverkan. Jag tror också att det var en fördel att jag inte hade en egen erfarenhet av arbetet inom barnskyddet.

Jag är medveten om att min avhandling i och med dess kvalitativa karaktär inte direkt är generaliserbar i praktiken. Kvalitativa forskningars svaghet överlag ligger i resultatens generaliserbarhet. Det som däremot styrker validiteten i avhandlingen är resultatens likhet med tidigare liknande forskning. Genom resultaten har jag kunnat reflektera kring problematiken där papporna upplever sig diskriminerade. De olika kategorierna av socialarbetarnas upplevelser av pappor i barnskyddet som jag kommit fram till kan således påvisas vara realistiska.

Frågan blir vad som bör göras för att balansera socialarbetarnas upplevelse av papporna med pappornas upplevelse av socialarbetarna? Kategorierna som analysen gett upphov till av socialarbetarnas upplevelser av dagens pappor inom barnskyddet presenterar papporna som osäkra, men också ovilliga att samarbeta eller opålitliga. Samtidigt som pappans förhållande till barnskyddsocialarbetarna kan visa sig utmanande kan man undra ifall papporna också känner sig åsidosatta. Det skulle vara intressant att undersöka hurudant förhållande de pappor som upplever en diskriminering har, dels till socialarbetarna men också till de egna barnen och barnens mamma.

Enligt Huttunen (2001, 150) koncentrerar sig den nuvarande diskussionen kring faderskap alltför mycket på det att dagens fäder är mer aktiva och deltar på ett annat sätt i familjelivet än tidigare generationers män. Diskussionen åsidosätter helt tanken om att det i dagens läge även finns en allt större del fäder som går den motsatta vägen, det vill säga att situationen leder till ett allt svagare faderskap (ibid). Man kan fråga sig vad det är som leder till det här och hur man kunde få dessa fäder engagerade. Samtidigt skulle det vara intressant att även här undersöka i själva familjekonstruktionen. Är det till exempel så att de pappor som väljer att vara distanta har ett visst sorts förhållande till mamman?

Mina resultat i avhandlingen beskriver hur socialarbetarna upplever papporna som är involverade i barnskyddsarbetet. Genom resultaten har jag svarat på de ställda forskningsfrågorna och uppfyllt syftet med avhandlingen. Resultaten jag kommit fram till beskriver komplexiteten i socialarbetarnas upplevelse av pappor i barnskyddet.

Källor

- Anttonen, Erja (2006) *Sukupuolisensitiivisyys kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä*. KeVer 3/2006. Tillgängligt på <http://www.humak.fi/user/antter01/Anttonen-Erja-KeVer-artikkeli-.pdf> Hämtad 10.10.2013.
- Autonen-Vaaranieniemi, Leena (2004) *Onko miehillä kotia sosiaalityössä*. Ingår i Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (red) *Sukupuoli ja sosiaalityö : Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja 2004*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 223-248.
- Barnskyddslagen
<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=barnskyddslag> Hämtad 28.5.2013.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1966) *The Social Construction of Reality – A Treatise in the Sociology of Knowledge*. New York: Penguin Books. Tillgänglig på: <http://amstudugm.files.wordpress.com/2011/04/social-construction-of-reality.pdf> Hämtad 8.10.2013.
- Burr, Vivien (1995) *An introduction to social constructionism*. London : Routledge.
- Coltrane, Scott (1996) *Family man : Fatherhood, housework, and gender equity*. New York: Oxford University Press.
- Connell, R. W. & Hjukström, Charlotte (2003) *Om genus*. Göteborg: Daidalos.
- EGgebeen, David J. & Knoester, Chris (2001) *Does fatherhood matter for men?* Journal of marriage and family (2001) Issue 63, 381-393.
- Eräranta, Kirsi (2006) *Isyys, perhe ja yhteiskunnallinen hallinta: hoivaa vai tasa-arvoa?* Sosiologia 4/2006, 293-305.
- FPA <http://www.kela.fi/in/internet/svenska.nsf/NET/171001102847EH?OpenDocument> Hämtad 28.5.2013.
- Geertz, Clifford (1973) *Thick Description. Toward an Interpretive Theory of Culture*. Tillgängligt på http://www.sociosite.net/topics/texts/Geertz_Thick_Description.php Hämtad 28.5.2013.

- Genzuk, Michael (2003) *A synthesis of ethnographic research*. Tillgängligt på http://www-bcf.usc.edu/~genzuk/Ethnographic_Research.html . Hämtad 27.9.2011.
- Graneheim, Ulla & Lundman B (2003) *Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness*. *Nurse Education today* (2004) Issue 24, 105-112.
- Halme Nina (2009) *Isän ja leikki-ikäisen lapsen yhdessäolo – Yhdessäoloa, isänä toimimisen liittyvää stressiä ja isän tyytyväisyyttä parisuhteessa kuvaavan rakenneyhtälömallin kehittäminen ja arviointi*. Helsinki: THL Tampereen YO.
- Hammersley, Martyn, & Atkinson, Paul (2007) *Ethnography : Principles in practice* (3rd ed. ed.). London: Routledge.
- Haywood, Chris & Mac an Ghail, Máirtín (2003) *Men and masculinities : Theory, research and social practice*. Buckingham: Open University Press.
- Heiskala, Risto (2000) *Toiminta, tapa ja rakenne : Kohti konstruktivistista synteesiä yhteiskuntateoriassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Herz, Marcus & Kullberg Christian (2012) *Genusmedvetet socialt arbete*. Ingår i Kullberg, Christian & Ehinger, Louise Ridell & Ljunggren, Mia (2012). *Genus i socialt arbete* (1. uppl. ed.). Malmö: Liber, 101-143.
- Herz, Marcus & Wallroth, Veronica (2012) *Organisation och kön*. Ingår i Kullberg, Christian & Ehinger, Louise Ridell & Ljunggren, Mia (2012). *Genus i socialt arbete* (1. uppl. ed.). Malmö: Liber, 72-100.
- Hirdman, Yvonne (2003) *Genus: Om det stabila föränderliga former* (2., rev. uppl. ed.). Malmö: Liber.
- Hurtig, Johanna (2003) *Lasta suojelemassa –etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä*. Rovaniemi: Lapin yliopistipaino.
- Huttunen, Jouko (2001) *Isänä olemisen uudet suunnat: Hoiva-isiä, etä-isiä ja ero-isiä*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Jokinen, Arja (1999) *Diskurssianalyysin suhde sukulastraditioihin*. Ingår i Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 37-53.

- Jousmäki, Ari & Kosonen, Liisa (2009) *Syytettynä isä*. Jyväskylä: Gummerus.
- Juhila, Kirsi (2006) *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina – Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Jyväskylä: Gummerus.
- Julkunen Ilse (2011) *Knowledge-Production Processes in Practice Research – Outcomes and Critical Elements*. Social Work and Society Vol. 9 (2011), Issue 1.
- Jämsä, Juha & Kalliomaa, Susa (2010) *Isyyden kielletyt tunteet*. Helsinki: Väestöliitto.
- Jämställdhetslagen
- <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1986/19860609> Hämtad 28.5.2013.
- Kangas, Janne (2009) *Isän ja äidin oikeudellisesta asemasta kriisitilanteessa*. Ingår i Jousmäki, Ari & Kosonen, Liisa *Syytettynä isä*. Jyväskylä: Gummerus, 183-191.
- Keskinen, Suvi (2004) *Katkokset ja jatkumot feministisessä sosiaalityökeskustelussa*. Ingår i Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (red) *Sukupuoli ja sosiaalityö : Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja 2004*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 16-46.
- Kivimäki, Riikka (1997) *Work and parenthood*. Ingår i Rantalaiho, Liisa & Heiskanen, Tuula (1997) *Gendered practices in working life*. Basingstoke: MacMillan, 89-100.
- Kolehmainen & Aalto (2004) *Johdanto isyyksien tutkimiseen*. Ingår i Aalto, Ilana & Kolehmainen, Jani (2004) *Isäkirja : Mies, vanhemmuus ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 9-25.
- Kullberg, Christian (2012) *Introduktion: Genus i socialt arbete*. Ingår i Kullberg, Christian & Ehinger, Louise Ridell & Ljunggren, Mia (2012). *Genus i socialt arbete* (1. uppl. ed.). Malmö: Liber, 7-34.
- Kullberg, Christian & Skillmark, Mikael & Herz, Marcus & Fäldt, Johannes & Wallroth, Veronica (2012) *Genus och kön som grund för konstruktioner av kvinnors och mäns sociala problem*. Ingår i Kullberg, Christian & Ehinger, Louise Ridell & Ljunggren, Mia (2012). *Genus i socialt arbete* (1. uppl. ed.). Malmö: Liber, 35-71.
- Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (2004) *Sukupuolistunut ja sukupuolueeton sosiaalityö*. Ingår i Kuronen, Marjo & Granfelt,

- Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (red) *Sukupuoli ja sosiaalityö : Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja 2004*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 5-18.
- Kuula, Arja (2006) *Tutkimusetiikka : Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend & Torhell, Sven-Erik (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun* (2. uppl. ed.). Lund: Studentlitteratur.
- Lappalainen, Sirpa (2007a) *Johdanto – Mikä ihmeen etnografia*. Ingår i Lappalainen, Sirpa & Hynninen, Pirkko & Kankkunen, Tarja & Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (red.) *Etnografia metodologiana: Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*, Tampere: Vastapaino, 9-14.
- Lappalainen, Sirpa (2007b) *Rajamaalla- Etnografinen tarina kenttätöystä lasten parissa*. Ingår i Lappalainen, Sirpa & Hynninen, Pirkko & Kankkunen, Tarja & Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (red.) *Etnografia metodologiana: Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*, Tampere: Vastapaino, 65-88.
- Lappalainen, Sirpa (2007c) *Havainnoista kirjoitukseksi*. Ingår i Lappalainen, Sirpa & Hynninen, Pirkko & Kankkunen, Tarja & Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (red.) *Etnografia metodologiana: Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*, Tampere: Vastapaino, 113-133.
- Lupton, Deborah & Barclay, Lesley (1997) *Constructing fatherhood – discourses and experiences*. Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans & Emmason-Lappalainen, Rosmari & Jacobsson, Katarina (2008) *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur och kultur.
- Mellström, Ulf (2006) *Nytt faderskap i skärningspunkten mellan produktion och reproduktion*. Socialvetenskaplig tidsskrift 2, 114-128.
- Mietola, Reetta (2007) *Etnografisesta haastattelusta etnografiseen analyysiin*. Ingår i Lappalainen, Sirpa & Hynninen, Pirkko & Kankkunen, Tarja & Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (red.) *Etnografia metodologiana: Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*, Tampere: Vastapaino, 151-176.
- Mykkänen, Johanna (2010) *Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Nieminen, Liisa (2010) *Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu*. Ingår i Lagström, Hanna & Pösö, Tarja & Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.) (2010). *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 25-42.
- Nyqvist, Leo (2004) *Sukupuoli parisuhdeväkivallan ammatillisessa kohtaamisessa*. Ingår i Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (red) *Sukupuoli ja sosiaalityö : Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja 2004*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 101-130.
- Nätkin, Ritva (2013) *Lasten aikuistuminen ja äitiyden varjot*. Ingår i Virokannas, Elina & Väyrynen, Sanna (2013) *Varjoja naiseudessa*. Kuopio: Unipress, 18-51.
- Oulasmaa Minna & Saloheimo Anja (2010) *Stereotyyppiset isäkuvat*. Ingår i Jämsä, Juha & Kalliomaa, Susa *Isyyden kielletyt tunteet*. Väestöliitto: Vammalan kirjapaino.
- Palmu, Tarja (2007) *Kenttä, kirjoittaminen, analyysi – yhteenkietoutumia*. Ingår i Lappalainen, Sirpa & Hynninen, Pirkko & Kankkunen, Tarja & Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (red.) *Etnografia metodologiana: Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 137-150.
- Payne, Malcom & Nilsson, Björn (2008) *Modern teoribildning i socialt arbete* (2. utg. ed.). Stockholm: Natur och kultur.
- Pekkarinen, Elina (2010). *Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu : Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Petersson, Gunilla (2006) *Närvarande mödrar och tillräckligt frånvarande fäder*. Socialvetenskaplig tidsskrift 1, 51-65.
- Petrelius, Päivi (2004) *Naistapaiset hoivaeettiset lähestymistavat sosiaalityössä*. Ingår i Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (red) *Sukupuoli ja sosiaalityö : Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja 2004*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 47-76.
- Plantin, Lars & Månsson, Sven-Axel & Kearney, Jeremy (2000) *Mäns föräldraskap*. Socialvetenskaplig tidsskrift 1-2, 24-42.

- Pulkkinen, Tuija (2000) *Judith Butler – Sukupuolen suorittamisen teoreetikko*. Ingår i Anttonen, Anneli & Lempiäinen, Kirsti & Liljeström, Marianne (toim.): *Feministejä – aikamme ajattelijoita*. Tampere: Vastapaino, 44–59.
- Rantalaiho, Liisa & Heiskanen Tuula & Korvajärvi Päivi & Vehviläinen Marja (1997) *Studying gendered practices*. Ingår i Rantalaiho, Liisa & Heiskanen, Tuula *Gendered practices in working life*. Basingstoke: MacMillan, 3-15.
- Saari, Milja (2006) *Den enbenta stolen – om integrering av jämställdhetsperspektivet i Finland*. Ingår i Moring, Anna & Ekbohm, Myrika & Mustakallio, Sinikka (2006). *Kön och politik : 100 år av kvinnlig rösträtt i finland*. Helsingfors: Otava, 109-117.
- Saurama, Erja & Julkunen, Ilse (2009) *Lähestymistapana käytäntötutkimus*. Ingår i Mäntysaari, Mikko; Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: Ps-kustannus, 293-314.
- Scourfield, Jonathan (2003) *Gender and child protection*. Palgrave Macmillan.
- Sinkkonen, Jari (2009) *Isyys tai sen puute vaikuttaa vahvasti lapsen kehittymiseen*. Ingår i Jousmäki, Ari & Kosonen, Liisa *Syytettynä isä*. Jyväskylä: Gummerus, 193-214.
- Statistikcentren. Antalet stora barnfamiljer har varit stabilt (2013) Tillgänglig på: http://www.stat.fi/til/perh/2012/perh_2012_2013-05-24_tie_001_sv.html Hämtad 22.6.2013
- Söderling, Ismo (2006) *Esipuhe*. Ingår i Paajanen, Pirjo *Päivisin leiväntuoja, iltaisin hoiva-isä: Alle 3-vuotiaiden esikostlasten isien näkemyksiä ja kokemuksia isyydestä*. Helsinki: Väestöliitto.
- THL Statistikrapport 10/2013 tillgänglig på:
http://www.thl.fi/tilastoliite/tilastoraportit/2013/Tr10_13.pdf Hämtad 22.6.2013.
- Tienvieri, Sanna (2011) *Isien kokemuksia kohtaamisista sosiaalityöntekijöiden kanssa*. Pro Gradu, Helsingin yliopisto.
- Toikko, Timo (2009) *Tapauskohtainen sosiaalityö*. Ingår i Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (2009). *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 271-291.

- Tolonen, Tarja & Palmu, Tarja (2007) *Etnografia, haastattelu ja (valta)positiot*. Ingår i Lappalainen, Sirpa & Hynninen, Pirkko & Kankkunen, Tarja & Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (red.) *Etnografia metodologiana: Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*, Tampere: Vastapaino, 89-112.
- Törrönen, Maritta (1999) *Lasten arki laitoksessa: Elämistila lastenkodissa ja sairaalassa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Vehkalahti, Kaisa & Rutanen, Niina & Lagström, Hanna & Pösö, Tarja (2010) *Kohti eettisesti kestävä lasten ja nuorten tutkimusta*. Ingår i Lagström, Hanna & Pösö, Tarja & Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.) (2010). *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 10-23.
- Virokannas, Elina (2011) *Identity categorization of motherhood in the context of drug abuse and child welfare services*. *Qualitative Social Work*, 10(3), 329-345.
- Vuori, Jaana (2004) *Isyyden mallit ja isien valinnat*. Ingår i Aalto, Ilana & Kolehmainen, Jani (2004) *Isäkirja : Mies, vanhemmuus ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 29-64.
- Vuorinen, Kimmo (2005) *Etnografia*. Ingår i Ovaska, Saira & Aula, Anne & Majaranta, Päivi (red.) *Käytettävyytutkimuksen menetelmät*, Tampere: Tampereen yliopisto, tietojenkäsittelytieteiden laitos, 63-67.
- Yin, Robert K. (2009) *Case study research, Design and methods* (4rd ed.). Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Yin, Robert K. (2012) *Applications of case study research* (3rd ed.). Thousand Oaks, Calif: Sage.

Bilagor

Bilaga 1

Samtyckesenkäten för föräldrar som gett sitt samtycke till att dokumentationen kring deras barns fall granskas.

Samtycke

På Svensk socialservice Enheten för barn- och familjearbete utförs under våren-hösten 2012 en forskning, som koncentrerar sig på hur socialarbetarna arbetar med familjerna. Forskningen utförs av studerande Annette Kortman, som av materialet kommer att sammanställa sin avhandling Pro Gradu till Helsingfors Universitet. Syftet med forskningen är att fokusera på att undersöka de professionellas sätt att handla och arbeta med familjerna samt hur den professionella diskuterar och dokumenterar kring fall. Det är alltså arbetssätt hos socialarbetaren som ligger i fokus. Barnets klientskap är inte av intresse, utan hur man arbetar och hur det dokumenteras kring klientskapet.

Era namn kommer inte att framkomma i något som helst sammanhang och fallet kommer inte att vara igenkännbart i forskningen. I det skrivna materialet som undersöks kommer forskaren att koncentrera sig på hur socialarbetaren dokumenterar kring fallet.

Jag ger tillåtelse åt Svensk socialservice Enheten för barn- och familjearbete att i forskningssyfte överlåta uppgifter om klientskapet i barnskyddet åt forskare/studerande Annette Kortman. Detta innebär att det som finns dokumenterat angående klientskapet kan användas i forskningssyfte. Detta samtycke och forskningen kommer inte på något sätt att inverka på klientskapet.

Om Ni har frågor angående forskningen kan ni gärna vara i kontakt med mig
annette.kortman@helsinki.fi

Suostumus

Svensk socialservice Enheten för barn- och familjearbete suoritetaan kevään-syksyn 2012 aikana tutkimus, jossa tutkitaan sitä, miten sosiaalityöntekijät työskentelevät perheiden kanssa. Tutkimuksen suorittaa opiskelija Annette Kortman Pro Gradunsa puitteissa Helsingin Yliopistolle. Tapaus ei siis ole kiinnostuksen kohteena vaan se, miten sosiaalityöntekijä työskentelee ja kirjoittaa (dokumentoi) tapauksesta.

Teidän nimiä tai muita tunnistetietoja ei missään vaiheessa tutkimusta tulla luovuttamaan ulkopuolisille, ja tapauskuvaus tullaan yleistämään niin, ettei sitä ole mahdollista tunnistaa. Tapaustutkimuksessa kiinnostuksen kohteena on siis sosiaalityöntekijän tapa kirjoittaa tapauksesta.

Annan suostumukseni sille, että sosiaalivirasto saa antaa tietoja koskien tapausta tutkija/opiskelija Annette Kortmanille tutkimustarkoitukseen. Tämä tarkoittaa sitä, että se materiaali, mitä tapauksesta löytyy kirjallisena, on tutkijan käytettävissä tutkimusta tehdessä. Tämä suostumus ja tutkimus ei millään tavalla vaikuta asiakkuuteen.

Jos Teillä on kysymyksiä tutkimukseen liittyen, olkaa mielellään yhteydessä
annette.kortman@helsinki.fi

Paikka ja päivämäärä / Tid och plats

Allekirjoitus / Underskrift

Nimenselvennys / Namnförtydligande

Bilaga 2

Samtyckesenkäten för föräldrar som gett sitt samtycke till att jag suttit med på klientmötet.

Samtycke

På Svensk socialservice Enheten för barn- och familjearbete utförs under våren-hösten 2012 en forskning, som koncentrerar sig på hur socialarbetarna arbetar med familjerna. Forskningen utförs av studerande Annette Kortman, som av materialet kommer att sammanställa sin avhandling Pro Gradu till Helsingfors Universitet. Syftet med forskningen är att fokusera på att undersöka de professionellas sätt att handla och arbeta med familjerna samt hur den professionella diskuterar och dokumenterar kring fall. Det är alltså arbetssätt hos socialarbetaren som ligger i fokus. Barnets klientskap är inte av intresse, utan hur man arbetar och hur det dokumenteras kring klientskapet.

Era namn kommer inte att framkomma i något som helst sammanhang och fallet kommer inte att vara igenkännbart i forskningen. Under mötet kommer forskaren att koncentrera sig på hur socialarbetaren diskuterar kring fallet.

Jag ger tillåtelse åt forskarstuderande Annette Kortman att sitta med och observera under mötet. De observationer som forskaren gör fokuserar på socialarbetarens sätt att handla. Observationer som forskaren gör kommer att användas i forskningssyfte. Detta samtycke och forskningen kommer inte på något sätt att inverka på klientskapet.

Om Ni har frågor angående forskningen kan ni gärna vara i kontakt med mig
annette.kortman@helsinki.fi

Suostumus

Svensk socialservice Enheten för barn- och familjearbete suoritateaan kevään-syksyn 2012 aikana tutkimus, jossa tutkitaan sitä, miten sosiaalityöntekijät työskentelevät perheiden kanssa. Tutkimuksen suorittaa opiskelija Annette Kortman Pro Gradunsa

piteissa Helsingin Yliopistolle. Tapaus ei siis ole kiinnostuksen kohteena vaan se, miten sosiaalityöntekijä työskentelee ja kirjoittaa (dokumentoi) tapauksesta.

Teidän nimiä tai muita tunnistetietoja ei missään vaiheessa tutkimusta tulla luovuttamaan ulkopuolisille, ja tapauskuvaus tullaan yleistämään niin, ettei sitä ole mahdollista tunnistaa. Tapaamisen aikana tutkijan kiinnostuksen kohteena on sosiaalityöntekijän tapa keskustella.

Annan suostumukseni sille, että tutkija/opiskelija Annette Kortman istuu mukana havainnoimassa tapaamisen aikana. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkijan tekemät havainnot tullaan käyttämään tutkimuksessa. Tämä suostumus ja tutkimus ei millään tavalla vaikuta asiakkuuteen.

Jos Teillä on kysymyksiä tutkimukseen liittyen, olkaa mielellään yhteydessä annette.kortman@helsinki.fi

Paikka ja päivämäärä / Tid och plats

Allekirjoitus / Underskrift

Nimenselvennys / Namnförtydligande
